

یک سالی پٹء پولى تاكبند
انسٹیٹوٹ آف بلوچى لینگوتج اینڈ کلچر، زبان ء لبز اٹکانى فیکلٹی

میری

تاک ششمى: 2019

انسٹیٹوٹ آف بلوچى لینگوتج اینڈ کلچر
جامعہ تربت، کچ

شوکارى مجلس:

- سرپرست: پروفیسر ڈاکٹر عبدالرزاق صابر، وائس چانسلر، جامعہ تربت، کچ
- سرشوکار: پروفیسر ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ، ڈین فیکلٹی آف آرٹس، سوشل سائنسز
- ایڈیوٹنٹ ڈائریکٹر، آئی بی ایل سی، جامعہ تربت، کچ
- شوکار: ڈاکٹر عبدالغفور شاد، اسٹنٹ پروفیسر، آئی بی ایل سی، جامعہ تربت، کچ
- کمک شوکار: عقیل احمد بلوچ، اسٹنٹ پروفیسر، آئی بی ایل سی، جامعہ تربت، کچ
- کمک شوکار: محمد صادق صبا، اسٹنٹ پروفیسر، آئی بی ایل سی، جامعہ تربت، کچ

سرء سوچى مجلس :

- ڈاکٹر صابر بدل خان ، نیپلز یونیورسٹی اٹلی (ممبر)
- ڈاکٹر بہروز۔ ایم۔ بختیاری، یونیورسٹی آف تہران (ممبر)
- ڈاکٹر عظیم شاہ بخش ، یونیورسٹی آف سیستان و بلوچستان ایران (ممبر)
- ڈاکٹر بہناز مرزائی ، ایسو سیٹ پروفیسر، بروک یونیورسٹی ٹورنٹو (ممبر)
- ڈاکٹر عبدالغیوم نمائینیا، ریسرچ ایسوسی ایٹ، یونیورسٹی آف زاہدان (ممبر)
- پروفیسر ڈاکٹر منیر احمد بلوچ، سابق ڈائریکٹر ایریا اسٹڈی سنٹر، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ (ممبر)
- پروفیسر ڈاکٹر عبدالحمید شاہوانی، سابق ڈین فیکلٹی آف لینگویج، جامعہ بلوچستان کوئٹہ (ممبر)
- پروفیسر ڈاکٹر زینت ثناء، سابق ڈین فیکلٹی آف لینگویج، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ (ممبر)
- پروفیسر ڈاکٹر گل حسن، پروفیسر آئی بی ایل سی، جامعہ تربت، کچ (ممبر)
- ڈاکٹر واحد بخش بُزدار، اسٹنٹ پروفیسر، قائد اعظم یونیورسٹی اسلام آباد پاکستان (ممبر)

لڑ

رد	سر حال	نہشتہ کار	تاکدیم
01:	زبانانی بیم آماچی ء بلوچی زبان تپاسی وانشتے	ڈاکٹر عبدالغفور شاد	28-04
02:	گالبنڈ ء گالبنڈ زانتي: پجار ء بزانت	محمد طاہر حکیم بلوچ	54-29
03:	گالبنڈ سازی ء بلوچی گالبنڈ سازی	عقیل احمد	80-55
04:	منیر احمد بادینی ء گدارانی وجودی بنگلپ	گلاب مرزا	95-81
05	بتل ء بلوچی بتل	زاہد حسین دشتی	110-96

زبانانی بیم آماچی ء بلوچی زبان (تپاسی وانشتے)

ڈاکٹر عبدالغفور شاد¹

عقیل احمد²

Abstract:

It is estimated that half of the world's current languages are poised to become extinct within the next century. Extinction of any language aches and will impact the endangered language fraternity and the academic community alike. Language plays a pivotal role in the identity formation, and the loss of a language has drastic consequences for the people who speak the said language. Extinction of a language means the loss valuable cultural practices, such as oral histories, traditional songs and poetries, and the every that thing which is tied with the language. Linguistics, on the other hand, is at the risk of losing half of the subject matter it studies. The

1: اسسٹنٹ پروفیسر، انسٹیٹوٹ آف بلوچی لینگویج اینڈ کلچر یونیورسٹی آف ٹریت

2: اسسٹنٹ پروفیسر، انسٹیٹوٹ آف بلوچی لینگویج اینڈ کلچر یونیورسٹی آف ٹریت

study of linguistics, along with the other disciplines, can greatly benefit from the information contained in the endangered languages.

The present study is an attempt to discuss why languages get to the brink of extinction. The paper also discusses that how the endangered languages can possibly be taken out from the danger of being extinct and preserved for the linguistic and academic community and for the speakers of the very language. This paper also discusses the plight of the Balochi language, with regard to this globalized era where most of the smaller languages are in the verge of extinction. The study suggests that for the preservation and promotion of Balochi language, it is very important that the Balochi socio-political leaders, scholars must, practically, come forward for the preservation and promotion of the language, as only the verbal concerns for the language do not guarantee a safe future for the language.

بنیادم ۽ راجدپتر اے گپ ۽ بے کچھیں گواہ انت کہ دودمانانی جہل ۽ برزی ۽
ڈرگ ۽ پاداگ ۽ گوں آہانی زبان ہم دوی بوتگ ۽ گار بوتگ انت۔ دنیا ۽ زبان بن دپتری

ہساب ۽ ہزارانی کساس ۽ مرنگ ۽ بیگواہ بوتگ بے کساسیں زبانی مرگ ۽ بیگواہی ۽ گیشتریں معلومداری ۽ زاننکاری پہ ماسر ہم نہ بوتگ آنت، بیدے چہ ہماچندے زبانی بابت ۽ معلومداری ۽ کہ آزابانی نبشہتی دروشم است بوتگ آنت اے نبشہتی معلومداری دست نبشت، سنگ نبشت، گل ہشت ۽ دپترانی دروشم ۽ ماراچندے مرنگیں زبانی بابت ۽ زاننکاری سرکن آنت۔ اے بابت ۽ ڈیوڈ کر سٹل وتی کتاب لینگو تچ ڈیٹھ ۽ نبشتہ کنت۔

زبان چہ مدام ۽ مرنگ آنت انچوشکہ دودمان برزشتگ ۽ جہل کپتگ آنت ہے وڑا آہانی زبان ہم سہرا ۽ بیگواہ بوتگ آنت، ہما نبشہتی زبانی کہ مئے گورا زاننکاری (جتائیں دروشم ۽ --- دست نبشتہ، گل ۽ لاد، دپتر، کہ کوہنیں زمانگ ۽ بازیں مرنگیں زبان --- بیتائی، کلکیشن، پزیوآئی، پیرلیگین، پیلاگونی، سمیری، ہیلامی، حتی --- است آنت، چہ ہما آئی پدگیری ۽ ماچندے سرپدی گپت کنیں۔ ماہا مرنگیں زباناں زانیں کہ آیورپ ۽ ایشیا کوچگ ۽ گوشگ بوتگ آنت۔ دنیا ۽ اے ہر ۽ ہم مرنگیں زبانی کمو باز بن دپتر پہ ماتلگ ۽ سر بوتگ، بلے امید چریشانی کسانیں کساس ۽ مئے گورا گیشتر مالومداری نہ بوگ ۽ برابر انت۔ ۽ وہدیکہ ماہیلہیں دنیا ۽ نیمگا دلگوش گور کنیں، اودا ہم کوہنیں زبانی بابت ۽ گیشتریں مالومداری نیست انت۔ چریشی ۽ اے گپ جوانی ۽ زانگ بیت، گوست ۽ ہما زبان کہ مرنگ آنت آہانی دلجمیں کساس نیست انت، ماہس گوشگیں زمانگ ۽ آبادی ۽ بابت ۽ انچوش

گمان کنیں ۽ گوشتیں کہ آچا گردانی کس اس پُخت بوتگ ۽ (ہے گمان ۽

کنیں کہ ہمک چا گردے ۽ الم وتی یک زبانے است بوتگ) (1)

دنیا ۽ زبان زانت ۽ زبان پول ہے آبادیانی گمان ۽ کس اس ۽ وتی دیما کن آنت ۽
زبانانی مرگ امبازی ۽ بیم آماچی ۽ گت ۽ گماناں چہ اے درگیجگ ۽ جہد ۽ کن آنت ، کہ
گوست ۽ دنیا ۽ زبانانی گل کس اس پُخت بوتگ ۽ آہانی مرگ ۽ رگ ۽ شمار ۽ کچے کس اس ۽
بوتگ ۽ مروچی ایس دنیا ۽ زبانانی سمجھیں کس اس پُخت آنت ۽ آؤکیں وہد ۽ چریشاں پُخت
مرایت ۽ بیگواہ بیت ۽ چُت کجام کجام آلت ۽ سبباں چہ پشت کپت کنت ۔ اے بابت ۽
ماینکائل کروس وتی ٹرس ۽ چوش پدّر کنت کہ

10000 سال پیش، گمان بکن کہ دنیا ۽ آبادی پنج ۽ دہ ملین بوتگ ۽
یک لس چا گردے ۽ کچ 5000 داں 1000 بوتگ ، گڈا آ وہداں
کس اس 5000 داں 20000 میان ۽ زبان بوتگ آنت آئی ۽ وتی کش
آنتیں گمان ۽ ردا دنیا ۽ یک وہدے ۽ گیشتریں زبان 12000 ۽ کس اس
بوتگ آنت چریشاں 6000 زبان داں انون ۽ است آنت ۔ بلے اے
گپ ۽ کس گواہی ۽ دات گرت نہ کنت کہ چرے شش ہزاریں زبانانی
پدّریں مرگ ۽ چہ پُخت دگہ نوکیں زبان دیما کنیت ۔ بلے ٹری اے
بنگپ ۽ سربازیں گپ ۽ ترانے بوتگ ، بلے ناں کہ ماے زانت کنیں
کہ اے ذرا جیں مُت ۽ زبانانی کس اس کیوئی ہے بوتگ یا بار یگانی
ہمراہی ۽ اے اے تیز رپتاریں بدلی ۽ بیگواہی ۽ تہا جہل ۽ بُرزی ودی
بوتگ۔ (2)

اے ہما تزان انت کہ پہ زبانی شمار ۽ کساس ۽ بئن دپتری رنگا گیشوارگ بوتگ انت۔ بلئے و ہدے ماچہ بئن دپتری کچ ۽ کساس ۽ در بیائیں ۽ زبانی انوگیں جا ورا ل ۽ آہانی دیم ۽ آوکیں ٹرس ۽ بیم ۽ بابت ۽ ثران ۽ تزان بندی بہ کنیں گڈا مارا آوکیں باریگاں زبانی جاور باز نہ گیگ گند گا کا انت۔ انوگیں کرن ۽ کہ زبان ہمار نگیں بیم آماچی ۽ گوں دوچار انت گوشتگیں کرناں زبان اے رنگیں بیم ۽ ٹرساں گوں دیم پہ دیم نہ بوتگ انت۔ ہے گپ ۽ گیشواری ۽ مارک جینسی وتی یک نبشتانکے ۽ چوش کنت۔

اے گپ پہ کساس جنگ بوتگ کہ دنیا ۽ زبانی نیم بہر پنج سد سالانی تھا بہگواہ بوتگ انت۔ (سای 1990) پڑمندیں 6,809 زبان کہ ایستھنولوگ (گریم 2000) ۽ نوکتریں شمارہ ۽ ہوار کنگ بوتگ انت، ہے جزم کنگ بوگ انت کہ ایثانی نیم ۽ نیم ۽ ہے کرن ۽ بیگواہی ۽ ٹرس انت۔ یک سکیں دلپروشتیں ہیالے ۽ ردا ایو کا 600 زبان انجین انت کہ آداں دیراں پشت کپت کن انت۔ اے آسر ۽ چہ چم بوٹگ نہ بنت: زبان سمجھیں جہان ۽ ٹرسناکیں کساس ۽ مرگا انت۔ (3)

زبانی بیم آماچی ۽ وتی جاہ ۽ انجیں راستی ایت کہ چریشی ۽ کس انکاری ۽ نمونگر بوت نہ کنت، زبانی بیم آماچی ۽ بابت ۽ دنیا ۽ کلیں زبان زانت ۽ پڑاں کار کنوکیں زبان پول اے گپ ۽ جار بادشاہی جنگا انت کہ

اگن زبانی رکیگ ۽ پہ گرو دارمہ بیت، داں کیست روچے کہ انوگیں زندگیں زبانی 90% در سد چہ اے دنیا ۽ گار بیت۔ آوکیں کرن ۽ بنداتی ۽ گوں زبان یک مزنیں تباہی ۽ بربادی یے آماچ بوت کن انت

- اے پیش گوئیانی ردا انوگیس 6000ء چیزے زبانناں چہ ایوکا شش
سد زبان و تاچہ اے تباہی ءر کینت گرت کنت۔ افریقہ کہ انوں اودا
دنیا ءکل زبانانی %30 است انت، چریشاں ایوک 200 زبان وتی ساہ ء
ر کینت کن انت۔ ایند گہ کلمیں زبانانی سرامرگ ء بیم ساہیل انت۔
اے دوسدیں زبان انوگیس استیں زبانانی %10 چہ مکر انت۔ (4)
اے بابت ء نامیں زبان زانت میکا کل کروس چوش نبیست۔

“I consider it a plausible calculation that at the rate going the coming century will see either the death or the doom of 90% of man kind’s languages.”

میکا کل کروس ء چرے بیان ء چہ اے گمان بیت کہ آوکیں کرن یک مز میں
زبان زانتی تباہی ء گوں دوچار کپیت کہ چریشی ء انوں ہماہمک زبان کہ است انت، چرہاں
ایوکا %10 زبان و تاراچہ زبانانی مرگ ءر کینگ ء سو بین بوت گرت کنت ء ایند گہ اود درسد
زبانناں اے ہار گوں وتی پاداں بارت گوں۔

دنیا ء نامد اریں زبان زانت ڈیوڈ کرسٹل ء وتی کتاب ”لینگو تچ ڈیٹھ“ ء انوگیں
زبانانی جاو رال ء یک چار کالے دیم ء آورتگ کہ چریشائی اے گپ ء گمان کنگ گران نہ
بیت کہ انوگیں زندگیں زبانناں گیشتر اں پہ بیگواہی ء بیم چے کساس ء است ء موجود انت۔

گپ جنوکانی کساس	زبانانی کساس	%	کم بوگک % کساس	گیش بوگک % کساس
چہ ملین ء گیش	8	0.13		99.9
99-10 ملین	72	1.2	1.2	99.8
99-1 ملین	239	3.9	5.2	98.6
999,999-100000	795	13.1	18.3	94.7
99999-10000	1,605	26.5	44.8	81.6
9999---1000	1782	29.4	74.2	55.1
999-----100	1075	17.7	91.9	25.7
99_____10	302	5.0	96.9	8.0
9_____1	181	3.0	99.9	

نوں آگس ماے چار کالب ء گوں هورتی ء بہ تپاسیں داں جہل ء چہ بڑ ء برویں ء
 جہل تری رد ء نگا ہے بہ جنیں اے گند گاکیت کہ دنیا ء 181 زبان انجیں آنت کہ آہانی گپ
 جنوکیں کل مردم یک ء بگرداں نہہ مردم آنت۔ پداہے رد ء زبانانی پدروئی ء کساس چارگ

بہ بیت داں %99.9 آنت۔ بز اے ہما زبان آنت کہ ایشانی زندگی ء کد ء باندات نیست
 انت ایشانی باندات ء زند ء پھ اوست بندگ نہ بیت۔ پدا اے ہم چارگی انت کہ اے-9
 1 مردماں چہ پخت پیرین آنت، کہ آہانی زندگی ء سپر کدی کٹیت ہج بروسہ کنگ نہ بیت،
 دگہ چنت کسانیں چک ء ورنان آنت کہ گوں ایندگہ زبانان رابطہ ء وراء تہا آنت ء چنت جنین ء
 جنین چک آنت کہ آہاں سور ء سانگ گوں دگہ زبانانی مردماں کنگ بو تک آنت یا بنت۔ پدا
 چوشیں زبانانی چاگردی، راجداری، معاشی، جاووال ہم زانگ نہ بنت کہ چون آنت ء اے
 مردم داں چنت ء وتی زبان ء بر جاہ داشت گت کن آنت۔

ہے جاوور جہلی نیمگ ء چہ دومی دینگ انت ادا 302 زبان انچین آنت کہ آہانی کل
 گپ جنوکانی کساس 10 ء بگرداں 99 انت اے زبان ہم مز نہیں کساس ء چاگردی ء راجمانی
 ترس ء نیمے ء آماج آنت ایشانی گار ء بیگو اہی ء کساس ایشانی پدروئی کساس ء چہ جنگ بیت
 ایشانی پدروئی ء کساس 96.6 درسد انت۔ ایشانی دیمروئی کساس ایوکا 8.0 درسد انت۔ سی
 رد ء 1075 انچین زبان آنت کہ ہریک زبانے ء گپ جنوکانی مستریں کساس چہ 999 برز تر
 نہ انت بز اے کہ اے زبانانی گپ جنوکانی گل کساس 100 ء بگرداں 999 میانجی ء
 انت۔ اے زبان ہم وتی گپ جنوکانی کساس ء ہساب ء ہر و ہد ء بیم ء آماج آنت۔ ہے رنگا
 چاری ء پنچمی رد ء بیم آماجی ء جاووال ہم سک بازگیگ ء گوم نہ آنت ء پدا وتی شمار ء باندات ء
 اے زبان سک باز آنت۔ بز ان کہ انوگیس دنیا ء گل زبانانی نیم ء چہ گیش آنت۔ اے بابت ء
 ڈیوڈ کر شل چوش نبشہ کنت۔

کم ء گیش 500 زبان انچین آنت کہ آہانی گپ جنوک 100 ء چہ کم

آنت; 1500 انچین آنت کہ 1000 ء چہ کم آنت; آنت کہ آہانی گورا

گپ جنوک 10000ء چہ کم آنت۔ اگس 2000ء آبادی ء راہیم
 آماچی گمان شمارکنگ بہ بیت، گڑا 40000 زبان انجین بنت کہ ٹرس ء
 آماچ آنت۔ ایشانی گیشتر دنیا ء ہما گنڈ ء دمگانی زبان آنت کہ او دادگہ
 زبان سک بازانت۔ (6)

زبان ء بیم آماچی کجام آنت:-

گالند زبانی بیم آماچی ماں نوکیں چا گردی زبان زانتی زانش ء پڑچو
 ”زبان ء بدلی“ ء زبانی مرگ ء گالند ء لس دروشم اتلگ۔ اے ترس
 ء ہمیشہ دیمرئی کرتگ کہ بازیں زبانی گپ جنوکانی مزنیں کسا سے
 چہ وتی جند ء زبانان چہ سر سدان ء ایندگہ تو انگریں زبانی نیمگا تیمچہ
 کنان آنت۔ ایشی ء سبب ایش کہ نوکیں پدرتچ وتی زبان ء ہیل کنگانہ
 آنت۔ دومی دروشم ء ہما پڑاں کہ زبان کارمرزکنگ بوتگ نون ما آئی ء
 کارمرزی ء مزنیں کسا سے کمی اتلگ۔ دگہ یک جاورال ہما انت کہ یک
 زبانی ء زبان زانتی دا بنیک ہے رنگاڑ آہان بہ بیت کہ آکار کردی
 کارمرزی ء کٹ ء ژ جاچہ بروت۔ (7)

زبان ء بیم آماچی کجام آنت ایشی ء گیشواری ء چہ پیش زبان ء جتانیں جاورانی بہر ء
 بانگ کنگ الہی انت کہ چریشی ء اے پدر بیت کہ کجام زبان بیم آماچیں زبان گوشگ بنت ء
 کجام تبک ء زبان چہ مرگ ء بیم ء ترک اتگ آنت۔
 زبان ء تحکیں بہر ء بانگ چو اے وڑا بیت۔

.ii بیم آماچیں زبان

.iii مرگ آماچیں زبان

رندا میکانل کروں ء یک دگہ تہرے ء سہکند نیں (moribund language) گیش گرت۔

زبانانی بابت ء دگہ لہنتیں بہر ء بانگ دیمتر اہم کنگ بوت آنت کہ آئی ء رک ایتگیں ء نہ رک ایتگیں زبان پنج جتائیں تہراں بہر ء بانگ گرت آنت۔

1- ردوم زرنگیں زبان (Viable language):- انچیں زبانے کہ آئی ء مردمانی کساس باز بہ بیت ء بیگو اہی پنج وڑیں بیم ٹے مہ بیت۔

2- ردوم زرنگیں بلے کسانیں زبان:-

ہما زبان کہ آئی ء گپ جنوک چہ ہزار ء برزانت۔ جتائیں کٹڈے ء جہمند آنت، وت ماں وتی مہریں ہمگر نچی ء گوں بندوک آنت۔ ء اے گپ ء ہم چہ جوانی زانتکار آنت کہ آہانی زبان آہانی پچار ء مستریں وسیلہ آنت۔

3- بیم آماچیں زبان (Endangered language):-

انچیں زبان کہ آہانی مردمانی کساس ہمیںچک آنت کہ آگس بلوٹ آنت وتار کینت گرت کن آنت، بلے ہے شرط ء کہ آہاناں ساز گاریں زید ء ماحول ء چا گردی کمک گون بہ بیت۔

مرگ کلا نٹیں زبان (Nearly Extinct language):-

اے ہما زبان آنت کہ ایشانی رنگ ء اُمیت سک کم آنت۔ پرچا کہ اے زبانوں بس لہنتیں پیراں مرد گپ جنگ ء آنت، کسانیں، ورنہ، شکر ورنہ، ء نیم اُمریں مرد ماں اے زبان ء گپ جنگ یلہ داتگ۔

مرگ آماچیں زبان (Extinct language):۔ اے ہما زبان کہ آہانی گڈی گپ جنوک
ء اے دنیا یلہ دا تک۔ اے رنگیں زبان ۽ پد ازندگ کنگ گران انت۔

زبان زانت اسٹیفن وروم ۽ بیم آماچیں زبانانی پنج تہر چوش اے وڑا گوشنگ آنت۔

1۔ نوک رُستگیں بیم آماچیں زبان (Potentially Endangered):۔ ہما زبان کہ
چا گردی ۽ معاشی دروشم ۽ زور بہ بیت ۽ وتا، چہ تیار تریں زبانانی زورے پر بہ بیت ۽ آئی ۽
کسانیں زہگ وتی زبان ۽ یلہ دیگ ۽ بندات بہ کن آنت۔

2۔ بیم آماج (Endangered):۔ بیم آماچیں زبان ہما آنت کہ آہانی چندے یا بچ کسانیں
زہگ وتی زبان ۽ ہیل نہ کنگانہ انت۔ چہ دُرستاں مسترین گپ جنوک رُستگیں ورنہ انت
(یات دارگی انت کہ شکر ورنہ انت)

3۔ بے کساس بیم آماج (Seriously Endangered):۔ ہما زبان آہانی کستر چہ کسترین
گپ جنوک ۽ امر پنجاہ سال یا چہ پنجاہ ۽ گیش انت۔

4۔ سہکند نیس (Moribund Language):۔ ہما زبان کہ آہانی بس چندے گپ جنوک
پشت کپتگ ۽ آہم گیشتر پیرین آنت۔

5۔ مرگ آماچیں زبان (Extinct language):۔ ہم زبان کہ آہانی بچ گپ جنوک
پشت نہ کپتگ۔

6۔ زبانانی بیم آماجی ۽ سبب:۔ (Causes of language Endangerment)

چوناہ لس جا ورا ل ۽ بچ کس گوئے گپ ۽ رازی نہ بیت کہ آئی، زبان بہ مرایت۔ ہما زبان کہ
آئی رساتک ۽ ہال احوال ۽ زبان انت۔ ہما زبان کہ چہ آئی ۽ وسیلہ ۽ وتی لوٹ ۽ واہگاں

درشانیت ہما زبان کہ ہما زبان ء و سیلہاں وتی مہر ء کہراں درانگا زایت ہچ کس پہ و شیں دل یاپہ زانت وتی زبان ء دگہ یک زبانه ء دیناں دیگ ء تیار نہ بیت۔ پرچا کہ زبان نہ ایوکا یکے ء رسانک ء وسیلہ انت، دودمان ء پہازوک ء دیر وئی دیوک انت، بلکیں زبان آئی ء چند ء پجار ء چند ء درانگازی ء چیدگ انت۔

گیشتر زبان ہما و ہد ء بیم آماج بنت و ہدے آئی ء جتگی ء دگہ زوراک ترین زبانه کئیت ء اوشتیت۔ نون ادا نزر ء زور آوار ء میان ء جنگے بندات بیت۔ اے جنگ ء آگس زبردستیں زبان باج بارت آزیر دستیں زبان ء میزان میزان ء گار ء بیگواہ کنت، آگس کمزوریں زبان وتی رینگ ء سوین بوت، گڑا وتی ہستی ء بر جاہ داشت کنت۔ اے جاوارال ہر من۔ ایم بتو ء وتی کتاب ء چوش بیان کرتگ۔

آگس زوراکیں زبان ء زوراکئی ء زور مندی ء کساس چہ رینگ ء کچ کساس ء زیات بوت انت گڑا نزروریں زبان سک با زیم ء آماج بیت۔ زوراکیں زبان ء زور مندی چہ سیاسی مستری، چا گردی ء معاشی کشش یا چا گردی اثر مندی ء دروشم ء دیما کئیت۔

*۔ آگس نزروریں زبانه ء وتی رینگ ء پہازگ ء گہگیری چہ زوراکیں زبان ء زور ء چہ گیشتر بوت، گڑا نزروریں زبان بیم ء آماج نہ انت۔ گہگیری ء مستریں تبک دودمانی ء نیکر اہی، ہمگر نچی انت۔

آگس نزروریں زبانه ء گپ جنوک، پہ تو انگریں زبانه ء ہواری ء بازیں نپ ء سیت ء بہ گند انت ء گیشیں گہگیری بہ کنت۔ ء وتی زبان ء

پہمیشکہ یلہ بکنت کہ آئی ء دومی زبان ء زورگ ء چہ گیشتر نپ

رسیت۔ (8)

اے وڑیں جاوراں زوریں زبان وتی رینگ ء ہج رنگا سو بین بوت نہ کنت بلکیں آئی ء گپ جنوک پہ گل ء وش، دومی زبان ء نیمگا ہمیشکہ تیمچہ کن انت کہ چریشی ء آہاں گیشتر معاشی نپ ء سیت رست گرت کنت۔

زبانے ء بیم آماچی ہما و ہداں پدراہی کنت و ہدے چہ زوریں زبان ء نیمگا ہلگیری زور بہ تڑایت۔ اگس کمزوریں زبان بے زور ء بے توکل بوت بزاں کہ زبان ء بیگواہی ء سامان سرجم بوتگ انت۔

اے اولی گایگیج ء مسترین نشانی ایش انت کہ زوریں زبان ء گپ جنوک وتی ء تو انگریں دوئیں زبانوں یک وڑاگپ بندات کنت۔

اے کار بُندری رنگا دوئیں زبانانی مردمانی وت ماں وتی گپ جنگ ء و ہد ء گندگ بیت ، بلئے مدان مدان ء تو انگریں زبان ایندگہ پڑاں ہم کار مرزنگگ بیت۔ یک و ہدے انچیں کئیت کہ پت ء چک ء گپانی میان ء دگری یے بیت ، بزاں پت ء گپانی تہا گیشتر وتی ہنکی زبان ء گال ء گال بند کار مرز بنت ، یا آئی ء ہن رہند ء دایینکی دروشم زیات تر بُندری زبان ء چہ بنت ، بلئے چک ء زبان ء گال ء گال بنداں نوک زرنگیں تو انگریں زبان دروشم گیشتریں رنگے ء گندگ بنت۔

یک گپے یات دارگی انت کہ زبان ء بیم آماچی ء سبب زبان زانتی سبب ء چہ گیش ، معاشی ء چاگردی ء سیاسی ء چاگردی انت۔

معاشی ء چاگردی سبب :-

معاشی موہء کمی، معاشیات ء گوں ایشاپنی ء دومی نیمگالیٹگ کار جاہی رہند، لڈ ء ریچ کنوکیں
مُزور، نوکیں آباد کاری لڈ ء ریچ ء دگہ بازیں۔

سیاسی ء چاگردی سبب:-

سرکاری زبان ء شور بندی تعصب، زور دارگ، جنگ دگہ دگہ، سرکاری زبان ء شور بندی
زبانانی بیگو اہی ء مسترین سبب بوت گرت کنت۔ پہ درور نوزد ہی کرن ء امریکہ ء سرکاری
زبان ء شور بندی چوش بوتگ ”بس انگریزی زبان (English only language)۔

زبانے ء بیم آماچی ء نشانی (Indicators of language Endangerment):-

یک زبانے ء بیم آماچی ء نشانی جتائیں تہر ء دروشم بنت۔ اے تہر ء دروشم گوں زبان ء
روکشت، کارمرزی ء دامیکی گوں بندوکیں نشانی بنت۔ زبان ء روکشت ء گوں بندوکیں
نشانی چوش بوت کن آنت۔

➤ وتی چند ء زبان ء گوں منفی روکشت ودی بیت، بزاں نوکیں پدریچ وتی زبان ء
ہیل کنگ ء دربرگ پہ وت ء ایسے زانت یا آئی ء دل ء آئی ء زبان ہیل کنگ ء
وانگ ء ہیچ نپ ء سیت نہ ریت۔

➤ وتی چند ء زبان ء گوں مہر ء باندات ء مامانگ بوہگ۔ زبان ء بیم آماچی ء یک نشانی
ایش انت کہ نوکیں پدریچ ء وتی چند ء زبان ء گوں مہر ہلاس بو ان بیت۔ آئی ء
وتی زبان ء چہ گیش دگہ تو انگریں زبانے ء گوں مہر بیت، آہا تو انگریں زبان
ء گپ ء ہہر کنگ ء پہ وت پہرے زانت۔

➤ دگہ یک روئشتی نشانی ایش انت کہ مات ۽ پت وتی زبان ۽ وتی چکاں سرکنگ ۽ دلچسپی نہ دارانت، بلکہیں آہانی ہے واہگ بیت کہ آہانی چک وتی زبان ۽ بدل ۽ تو انگریں زبانے ۽ ہیل بہ کن انت ۽ چریشی ۽ آہانی باندات رزناہ بیت۔

➤ روئشتی نشانی ۽ دگہ یک دروشے نزوریں معاشی ۽ چاگردی بستار انت۔ ہے نزوریں معاشی ۽ چاگردی بستار ۽ سبب ۽ مردمانی گوں وتی زبان ۽ روئشت منفی بیت۔

زبان کار مردی ۽ نشانی:-

زبان ۽ بیم آماچی ۽ دگہ نشانی زبان ۽ کار مردی دروشم دیما کانت۔ ایشی ۽ اولی نشانی ایش انت کہ مات ۽ پت وتی چکاں زبان ۽ سرکنگ ۽ کوتائی کن انت۔ دومی نشانی زبان ۽ کار مرزی ۽ بازیں پڑاں گپ جنگ ۽ کمی ودی بیت بزاں بازیں کار مرزی ۽ پڑاں وتی چند ۽ زبان یلہ دیگ ۽ دگہ تو انگریں زبانے ۽ گپ جنگ بنا بیت۔ زبان ۽ کار مرزی ۽ سیمی نشانی گپ جنوکانی کساس ۽ تھا کمی کیست۔ بزاں وتی زبان ۽ گپ جنوک کم بوہاں بنت ۽ دومی زور اکیں زبانے ۽ گپ جنگ ۽ بندات انت۔

زبان ۽ بیم آماچی ۽ دابینگی نشانی:-

زبان کہ روئشت ۽ کار مرزی ۽ باندات ۽ کمزور بو ان بیت گڑا آئی ۽ وتی چند ۽ اندر ۽ زبان زانتی دابینگی ۽ رہندی نزوری پدراہ بوہان بنت چوشکہ دابینگی تہرانی نز آہگ، رہندی نوکی ۽ ودی نہ بوہگ ۽ گال امبار ۽ کم ترگ دگہ دگہ۔

بلوچی زبان ۽ زبانانی بیم آماچی:- (Language Endangered and Balochi)

(language)

بلوچی زبان ۽ بابت ۽ بانک کارینا جہانی وٹی کتاب ”بلوچ اینڈ ڈیئر نیبرز“ ۽ پیشگال نبیسیت کہ۔

بلوچی زبان پاکستان ۽ روکپیتی زرباری ایران ۽ رودر آتکی زربار ، اوگانستان ۽ زربار، مزن هور ۽ ملاک ۽ ترکستان ۽ گوشگ ۽ گپ جنگ بیت ، بلوچانی ، لہتیں ٹک ماں رودر آتکی افریقہ ۽ ہندوستان ۽ ہے وڑا ماں بازیں یورپی ملک ، امریکہ ، کینڈا ۽ اسٹریلیا ۽ جہمند آنت۔ بلوچانی آبادی ۽ کل کساس ۽ جنگ سک گزان آنت ، هاس کن بُجای سرکارانی نیمگامردم شماریاں نسلی پچار ۽ زبان زانٹی رنگارنگی ۽ بابت ۽ بچ وڑیں دگوش گورنہ کنگ ۽ سبب ۽ ، بلئے استیں شمار ۽ کساس ہے نشون ۽ دینت کہ بلوچانی کل آبادی کم چه کم پنج داں ہشت ملین بوت گرت کنت۔ (9)

بانک کارینا ۽ آوہد ۽ جتگیں بلوچانی آبادی بابت ۽ گمان ۽ کساس وٹی جاہ ۽ بلئے گمان ہمیش آنت کہ انوگیں وہد ۽ بلوچانی آبادی کساس چه یک کروڑے ۽ گیش بوت کنت کم تر نہ بیت۔ بلوچی زبان ہنچوش کہ بُرز ۽ بیان کنگ بوتگ کہ جتا جتائیں ملاک کار مرز ۽ گپ جنگ بیت ، بلئے چریشاں نیست چوشیں ملکہ کہ اودا بلوچی زبان ۽ جاوراں بازگیگ ۽ گوم یادومی رنگاچوش بہ گشاں کہ اودا بلوچی زبان پہ وٹی باندات ۽ ٹرس ۽ بیم ۽ آماج نہ آنت۔ چوناہ ۽ بلوچی زبان ۽ آئی ۽ گوں مردمانی آبادی ۽ کچ ۽ کساس ۽ چارگ بہ بیت داں بلوچی زبان ۽ وٹی آبادی ۽ کچ ۽ رواہا زبانی رم ۽ ہوار کنگ بیت کہ آئی ۽ زبانی نیم آماچی ۽ زوتیں امکان کم آنت۔ بزاں بلوچی زبان دنیا ۽ ہما لہتیں زباناں چه کیے کہ آئی ۽ آبادی یک کروڑے ۽ چه بُرز گمان کنگ

بیت۔ انکیا سیں مزن آبادی واپس زبانے ۽ بیگو اہی ۽ چوشیں مزنیں بیم ۽ مہ بیت، بلئے بلوچی زبان ہما سیادی ۽ چاگردی ۽ معاشی چاگردی جیرٹہانی آماج انت اودا آئی ۽ وتا برجاہ دارگ ۽ بیگو اہی ۽ بیم ۽ چہ رنگ ۽ بازیں جکانسی پکار انت۔

چوناہ بلوچی زبان ۽ اگس ماہر زء دا نگلیں زبانانی بیم آماچی ۽ تہکانی رد اپچاریں، داں بلوچی زبان ۽ بیم آماچی ۽ نوکی گور جنگ۔ بزاں بلوچی نوگور جنگیں (Potentially Endangered) بیم آماچیں زبان گوشگ بوت کنت۔ اے بیم آماچی ۽ اولی تبک انت۔ اے ہما تبک انت کہ زبانے معاشی چاگردی دروشم ۽ زور بہ ترایت ۽ چہ وتا تیار تریں زبانانی ہما سگی ۽ جہمند بہ بیت ۽ آیکٹیل ۽ تو نگریں زبان ۽ زورانی چیر ۽ بہ بیت۔ آئی ۽ کسانیں زہگ وتی زبان ۽ میزان میزان ۽ یلہ دیگ ۽ بندات بہ کن انت۔ نوں اگس ما بلوچی زبان ۽ بیم آماچی ۽ سبے اولی تبک نوگور جنگیں (Potentially Endangered) ۽ نگاہ ۽ بچاریں داں بلوچی زبان کہ مزنیں کساسے ۽ ہما ملاک (پاکستان، ایران، اوگانتان، مزن ہور) گپ جنگ بیت۔ اودا بلوچی زبان معاشی ۽ چاگردی حساب ۽ سسک باز زور انت، بلوچی زبان ۽ گورانہ معاشی وس ۽ واک است، نہ سیاسی حساب ۽ آئی ۽ گپ گوشدارگ بیت ۽ نیکہ چاگردی رنگا آنچوش انت کہ چہ وتا چہ تو انگر ۽ زوراکیں زبانے ۽ دیم داشت بہ کنت۔ بلکیں اگس اے نلاک چارگ بہ بیت داں پاکستان ۽ بلوچی زبان اردو ۽ انگریزی وڑیں تو انگریں زبانانی لگتانی چیر انت۔ ایران ۽ پارسی وڑیں زوراکیں زبانے ۽ زونڈانی چیر ۽ انت، مزن ہور ۽ عربی پچگانی زد ۽ انت، اوگانتان ۽ آئی ۽ راپشتو ۽ دری ۽ پادمال گرتگ۔ اے ملاکانی زبان زانتی شور بندی انچین انت کہ اودا بلوچی وڑیں زوریں زبان ۽ پہ ساہ کشگ ہم گران انت۔ اے ملاک بلوچ چاگردی ۽ معاشی حساب ۽ تو انگریں راج ۽ زبانانی اثر مندی ۽ لگتہمال انت

بلوچی زبان ء معاشی ء چاگردی ہیج وڑیں پُر کشتی نیست۔ ہمیشک بلوچی زبان ء زانشت ء دربرگ ء دلچسپی هلاس انت۔ اے بابت ء کایناجہانی وتی بنشتانکے ء چوش نبیسیت۔

ایران ء زانشت، سرکاری واکداری، رسا نکر، چاپکاری ء ایندگہ زبان زانٹی پڑاں سرجم ء پارسی زبان کارمرزنگک بیت۔ سرکار ء اے گپ ء گوں ہیج وڑیں واکداری نیست کہ آپہ بلوچی زبان ء دیمروئی ء آشوبی گالگج چست بہ کنت ء آئی ء، ہمینچو تواندار ء زور آور جوڑ بہ کنت کہ آ رسا نک، زانشت، سرکاری واکداری تبکاں کارمرز بہ بیت۔ (10)

نوگور جتگیں بیم آچی ء دگہ درورے ایش انت کہ کسانین زہگ وتی زبان ء یلہ دیگ ء بندات کن انت۔ وتی ماتی زبان ء یلہ دیگ ء اے دروشم ء زبان ء توارینکی، گال امباری، گالبندی، دابینکی، بن رہندی ء ایندگہ پڑاں گندگ بیت۔ اگس مانوگیں جاوراں جتاکیں مکاں بلوچ زہگانی زبان ء زبان زانٹی ء چاگردی زبان زانٹی نگاھے ء بچاریں داں مارا سما کپیت کہ مئے زہگ چه وتی زبان ء چه سدان انت۔ ماں پاکستانی بلوچستان ء انگریزی ء اردو وانگجاہاں وانگ ء سبب ء مئے زہگانی زبان دابینکی ء دروشم سسک بازور تراتگ، مئے زہگ، مئے زند ء بازیں کسب ء کارانی گال ء گالبنداں چوشکہ کشارکاری، مال چارینی، دریاوردی، آسن کاری، واڑہی، پات ء پیش ء سنگ ء تاسانی اوزارانی ناماں پوہنہ بنت یا اے کسب ء کارانی گالبنداں سرپد نہ بنت۔ بزاں ماوتی زبان ء گال امبار ء زگریں بہرے بیگواہ گرتگ ء آہانی جاہ ء تو انگریں زبانانی گال گنج زرتگ انت۔ مئے زہگ یا بازیں جاہ ء ورناہ ء نیم امر ء مردم وتی ہندی دڑچک ء دار، کوہ ء کچھر، کور ء شیپ، بونگ ء سولانی نام ء ماں وتی چند ء زبان ء نہ زان انت۔ دگراں بل ماوتی لیکو (counting)، وتی روچانی نام، ماہانی نام، استال ء موسمانی نام،

گوات، جمہورانی نام شمشنگ آنت۔ مئے زہگ و ہدے چیزے ہساب ء شمار کن آنت داں اے لیکواں یا اردو یا وائ انگریزی ء کن آنت۔ ہما دگ کہ اودا بلوچی اویکیں زبان آنت یا یک زبانی (monolingual) جاورالے ء آنت بزوں آئی کش ء دگہ ہمسانگیں زبان نیست، بلئے چہ وانگاہ ء ٹیکنالوجی ء ڈیجیٹل زیشن ء زوراکى ء مئے زہگ وتی لیکو ء انگریزی زبان ء، one, two, three ء گوں کن آنت ء مئے نیم امر ء مردم کہ آہانی امر چل ء پنجاہ سال آنت آہے لیکو ء اردو زبان ء ایک، دو، تین --- ء گوں کن آنت۔ مئے انوگیں زہگ کہ انگریزی وانگاہاں وانگ ء آنت گوں ٹیکنالوجی ء ڈیجیٹل دنیا ء، ہمگر پنچ آنت نیوگانی ناماں، سبزیانی نام ء، بالاد ء بہراں وتی زبان ء یا نہ زان آنت یا اوسک کم زان آنت۔

بلوچی زبان ء بیم آمچی ء نشانی:-

انچوشکہ ماے نبشتانک ء برزی بہر ء بیم آمچی ء نشانی سے جتاکیں تہر گوشنگ ات آنت۔ نوں اگس ما بیم آمچی ء نشانی ہے لس تہراں گوں بلوچی زبان ء دیم پہ دیم بہ کنیں بچاریں داں مارا بلوچی زبان ء جاورال چون گندگ ء کا آنت۔

روکشتی نشانی:-

یک زبانه و ہدے کہ بیم آماج بیت داں کلاں چہ پیش روکشتی نشانی دیم ء کا آنت۔ بزوں ہما زبان ء مردمانی روکشت گوں وتی زبان ء بدل بنت۔ اے اولی بدلی کہ ودی بیت آئی ء وتی زبان ء گوں منفی ایں روکشت ودی بنت۔ اگس بلوچاں گوں وتی زبان ء روکشت ء باندا ت بہ تپاسین داں اے بابت ء ٹم فرل ء وتی یک نبشتانکے ء چوش نبشتہ کنت۔

بازیں بلوچ وت بلوچی زبان ء یک پد مننگیں ء کو چگی زبانه ء نگاه ء چار

آنت۔ آہانی دل ء مروچیکیں پاکستان ء بلوچی ء وانگ ء زانشت آہانی

چاگردی ء معاشی بستار ء گہتری ء کمار بوت نہ کنت۔ (11)

ماگس وتی انوگیں بلوچ چاگرد ء نگاہے بجنیں بچاریں داں ٹم ء اے گپ سددرسد

راست آنت مئے، چاگرد ء کماش ء میر ء واجہاں بگرداں نودربر، استاد ء زاننکاراں بیاکس ء

اے گپ ء سر ء سٹک ء باور نہ کنت کہ بلوچی ء وانگ ء ہیلکاری ء آوتی زہگاں جو انیں چاگرد

می زندے بکشات کن آنت، بلکیں بلوچانی گیشتریں مردمانی رونشت وتی زبان ء بابت ء سسک

باز منفی آنت۔ آسر زائر ء بلکیں اے گپ ء بہ گوش آنت کہ بلوچی مئے وتی شہدیں زبان آنت

بلئے پہ دل بلوچی کارمرزی ء پہ وتا پہرے سر پد نہ بنت۔ من بازیں بلوچ زاننکار، وانندہ

سروک ء ہر ہشونی رونشت گوں آہاں ہم نیادی مرتگ آنت کہ وتی زبان ء باندات ء کم مارشتی

ء آماج آنت۔ ماسوشل میدیا (چاگردی رسائک) ء بازین وٹسپ ایندگہ ٹولیاں ہواراں کہ

اوداسددرسد باسک بلوچ وانندہ ء زاننکار ء سیاسی سروک آنت۔ بلئے وت ماں وتا گپ ء تزان

کن آنت داں گیشتر انگریزی زبان ء کن آنت، بلکیں آگل پہ پہرا انگریزی، ہبر کن آنت۔

اے ہما منفی ایں رونشت آنت کہ یک زبانه ء نیم آماجی بندری نشانی آنت۔ ٹم فرل وتی ہے

نہشتانک ء دگہ جاہے بلوچانی رونشت ء پہ وتی زبان ء بابت ء چوش نبشتہ کنت۔

بلوچ گوں وتی زبان ء مشبتیں پگرے ء درا نگازی ء وکن آنت۔ بلئے

اے درا نگازی سرجم ء بے کردیں درا نگازی یے گندگا کئیت۔

گیشتریں بلوچاں نہ وتی زبان بلوچی ء گوں گواچنیں واکداری است ء آ

ایشی ء دیر وتی ء جمنزاں ہوار بنت۔ (12)

ٹم اے گپ مناچ وتی ایم۔ اے بلوچی ہما جنکوین نودر بر گیر آہگا انت۔ کہ یک روچے منی کلاس ء گون من ہے زنگ ء گلگے کت کہ واجہ! زان ء ماے شہدر بر جاہ ء ایندگہ بہر ہشتانی نودر براں چہ کمتریں درجہ ء نودر بریں؟، من دپ ء پڑ ء پڑ دات انان، بیچ ہساب ء انان، چیا زانان؟ گشت اش، کہ ایندگہ بہر گانی بلوچ نودر بر ماراچہ پُرس آنت کہ شتا کجام بہرشت (ڈیپارٹمنٹ) ء وانگ ء ات، وہدے ماپسہ دینں کہ ”بلوچی“ بہرشت ء داں آوتی دیما تاب دینت پدا گوں ماگپ ء جند نہ جن آنت۔ “ء ماراچہ و تا کمتریں نگا ہے ء چار آنت۔ من وتی نودر برانی دل چت ء لاپ ء دات، کہ شتا بیچ پریشان مہ بے۔ اے اسل ء کم مارشتی روشتے اے مردم وتی جند ء زبان ء بابت ء کم مارشتی ء آماج آنت۔

دگہ یک روچے منی ایم۔ فل ء یک نودر برے کلاس ء اتک ء گوں کلاس ء کہے گرت کہ من انوں وتی بلوچی ء موادانی فوٹوکاپی ء بوتگاں۔ داں چہ شہدر بر جاہ ء دگہ بہرشتے ء جتکے اتک ء منی فوٹوکاپی موادے دیستگ آنت داں گوشتگ ءے کہ ”بلوچی ء میت ء ادا شہدر بر جاہ ء جاگے پڑ گرتگ، بلوچی ء وانگ ء پے نپ رسیت؟؟؟ اے ہمارو نکشتاں کہ نزوریں زبانی ء مردم وتی جند ء زبان ء بابت ء کن آنت۔ اے ایو کا یک ء دو و اکیات نہ آنت بلکیں اے چاگرد ء گیشتریں بہر ء پے وتی زبان ء بابت ء روشتت منفی آنت۔ آگوں وتی زبان ء مہر ء بابت ء ماماگ آنت، سر زائر ء چوش گوشتت کہ مئے زبان شہدیں زبانی، ماراگوں وتی زبان ء مہر انت، بلتے اے مہر کردی رنگا بیچ گندگ نہ بیت۔ زبان ء گوں منفی این روشتت دگہ درورے مات ء پتانی وتی چکاں وتی زبان ء سرکنگ تعصب انت۔ اے تعصب گیشتر مز نیں شہر چوشکہ کراچی، مسکت، چہبار، کوسٹ ء نندوکیں مز نیں مردمانی نیگا است آنت آوتی لوگ ء گو وتی چکاں وتی جند ء زبان ء بدل ء انگریزی، پارسی، اردو ء عربی زبانان گپ جنگ ء

پہ و تا پہرے زان آنت، ء اے گپ ء گل ء وش آنت کہ آہانی چک اے وتی زبان ء گپ
جنگ ء بدل ء اے زور اکیں زبانناں گپ جن آنت۔
بلوچی زبان ء کارمرزی ء پڑاں کمی:-

انچوش کہ ماسرپدیں کہ زبانه ء کارمرزی ء بازیں پڑاں کہ زبان ء رنگ ء
دیہروئی چہ ہبے پڑاں کارمرزی وسیلہاں چہ بیت۔ چوشکہ لوگ، وانگاہ، مزہب ء نیکراہی،
رسانک، نیادی، ٹیکنالوجی ء ڈیجیٹل، سرکاری کار، ساز ء زمیل، لبز انک، سیاست، دگہ دگہ
، اے ہما پڑاں کہ ایشانی کارمرزی ء چہ زبان بیم آماچی ء رک آنت ء کارمرزہ کنگ ء چہ بیم
آماج بنت۔

بلوچی زبان ء آگس ماوتی کارمردی ء اے پڑاں بچاریں داں چرے بُرز
ء دا تگمیں کارمرزی ء یک ء دو پڑاں چہ امید بلوچی زبان ء جاو ایندگہ
پڑاں سک باز نہ گیگ آنت۔ بلکس ایندگہ کلمیں پڑاں بلوچی زبان
کارمردی نہ بوگ ء برابر آنت۔ آگس ماھورتی ء بچاریں داں بلوچی
زبان ایوکا لوگ ء وت ماں وتی گپ ء جنگ زبان ء جہت ء پشت
کپتنگ، بلئے اگان ما بلوچی زبان ء را آئی ء پراہ ء شاہگانیں حد ء ایلانی
رژنائی ء بہ تپاسیں داں مارا بلوچی زبان ہر جاہ ء اے رنگا گندگ ء نمیت
، ہاس کن مزنیں شہراں بازیں حدے ء بلوچی زبان ء تہالیگاری ء
ہواری ء ہمرائی ء لوگانی تہادگہ زبانی کارمرزی بندت بوتگ پہ درور
، کوئٹہ، کراچی، زہدان، چاہبار، مسکت، بحرین ء ایندگہ شہراں کہ
اودا بلوچ جہمند آنت اودا بازیں بلوچ مردم نوں وتی گسانی تہاوتی

کسانیں زہگاں گوں دگہ زباناں چوشکھ اردو پارسی، عربی ء انگریزی ء
گپ جنگ بندات گرتگ۔ دانکہ دیماپہ وانگ ء زانگ، کار ء کسب،
نیادی ء گوازی ء آ مشکل ء جنجالانی دیمپان مہ بنت۔ اگاں جیڑگ ء
اے رتیج بر جاہ بہ بیت گڑاماں شہراں یک ء دوپشت ء چہ رند بلوچی ء
ماں گساں گپ جنوکانی کساس ء مزین کمی یے اتک کنت۔ (13)

چہ ایشاں ابید زباناںی نیم ء دگہ نشانی کہ آ زبان زانتی نشانی ایت آ زبان ء دایینکی ء
رہندہ ء تہا کمی آہگ انت، دایینکی سادگی ء کوہنی انت، گال امبار ء کم ترگ انت۔ بلوچی
زبان ء سراگاں اے تک ء ہم ہورتی چار ء تپاس کنگ بہ بیت داں انچوش کہ ساری تر ء
گپ جت کہ بلوچی زبان ء بازیں دایینکی ء رہندی کمی اتلگ، گال امبار کم تراتگ نوکیں
سانسی ء ایندگہ پڑاں گال بند سازی نہ بوہگ ء برابر انت۔ ہمیشکہ بلوچ اے پڑاں دگہ زباناںی
باہوٹ بنت۔ یک نیمگے وتی کوہنیں گال امبار شموشگ بوہگ ء انت داں دومی نیمگا پہ
سانس، ٹیکنالوجی، درمان زانتی، کمپیوٹر ء انٹرنیٹ ء ہاتر ادگہ زباناںی گال بے کساس بلوچی
زبان ء پترگ ء جانگ ء انت۔ کہ بلوچی ء وتی زگریں گال امبار ء وران ء نزور کنگ ء ہمراہی
ء بلوچی زبان ء دایینکی ء بون رہندی رنگا ہم وران ء کمزور کنان انت۔

آسر:-

زباناںی نیم آماچی انوگیں باریگ ء یک مزینیں چاگردی زبان زانتی جاورالے،
زباناںی گیشتری نیم اے کرن ء گڈسر ء بیگواہی ء نیم ء آماج انت، گیشترانی گاری ء مستریں
سبب چاگردی زور آوری، رونشت ء زباناںی مان نیاگ ء آہانی کم ارزشی آہانی مرگ ء سبب
انت۔ زباناںی نیم آماچی ء مستریں سبب سیاسی چاگردی ء معاشی چاگردی انت، بزاں زبان

زانتی سبباں چہ گیش، معاشی، سیاسی ۽ چاگردی سبب زبانی بیگواہی ۽ بیم ۽ سبب بنت۔ ہمازبان کہ وتاراچہ معاشی، سیاسی ۽ چاگردی گورگنداں چہ پہازات گرت کن آنت آوتارا باندات ۽ برجاہ داشت کن آنت، ہمازبان کہ اے پرچنڈاں نہ سگ آنت آہانی پدگاری آنت۔

بلوچی زبان انوکیس باریگ ۽ مزنیں سیاسی، چاگردی ۽ معاشی جیڑہ ۽ جنجالانی آماج آنت۔ آئی ۽ روتی باندات ۽ زبانی اے بیم آماچی ۽ چہ رینگ پے اے الی آنت کہ بلوچ سیاسی، چاگردی رہشون، زانکار ۽ کماش کردی رنگا دیما بیا آنت، ایوکاسر زبانی مہر ۽ بیچ زبان اے سکیں ساہتاں چہ رک ات نہ کنت، بلوچی زبان ۽ دیمر وئی دیگ ۽ چہ باندات ۽ بیماں رینگ ۽ اے الی آنت کہ راجی رہشون، زانکار ۽ بلدکار، سیاسی کماش ۽ راہدر بر، ورنائیں وانندہ گل، زبان زانت ۽ لبرزانت، کردی رنگا دیما بیا آنت ۽ وتی زبان ۽ بیگواہی ۽ بیم ۽ چہ بہ رکن آنت۔

شوندات:

- 1- کر سٹل، ڈیوڈ، لینگو تچ ڈیتھ،
- 2- ہمیش، تاکدیم
- 3- مارک، جیسی، لینگو تچ ڈیتھ ایند لینگو تچ نیٹس، جون پنچمن پہاشنگ کمپنی، ایسٹرڈم، 2003، تاکدیم ix
- 4- بیٹو، ایم، ہرمن، لینگو تچ ڈک لائن اینڈ ڈیتھ ان افریقہ، ملٹی لینگول میسرز لمیٹڈ، 2005، تاکدیم، 1
- 5- کر سٹل، ڈیوڈ، لینگو تچ ڈیتھ، تاکدیم

- 6- ہمیش تا کدیم 15
- 7- ہمیش تا کدیم 15
- 8- سیٹو، ایم ہرمن، لینگویج ڈک لائن اینڈ ان افریقہ، تا کدیم 62
- 9- ہمیش تا کدیم 64
- 10- جہانی، کارینا، بلوچ اینڈ ڈیئر نیبرز، ریچرٹ ورلاگ وائس بیڈن، 2003، تا کدیم 11
- 11- جہانی کارینا، بزدار دین، محمد، ڈاکٹر، مادری زبان، ذریعہ تعلیم اور بلوچی، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، تا کدیم 62
- 12- فرل، ٹم، جہانی کارینا، لینگویج ان سوسائٹی ہیٹھ سوشیو لینگویسٹک ہیسے آن بلوچی، اپسالا، 2000، تا کدیم 25
- 13- شاد، غفور، زبان و زبان زانٹی، بلوچستان اکیڈمی، تربت، 2018، تا کدیم 466-467

گالبندهء گالبنده زانتي: پيجارهء بزانت

محمد طاہر حکيم بلوچ¹

محمد صادق صباہ²

Abstract

Like language, terminology creation is also part of an evolutionary process. For the purpose of clarity, communication and meaningfulness, every language needs to create terminologies. Or else, languages need to borrow words and terms from other languages, in case they do not have certain words or terminologies. The evolution and intellectual development of any language mainly depends on its terminological bank and terminology creation. This is an ongoing process, and the linguists perform this on academic basis.

¹: پي ايڇ ڊي اسڪالر، شعبه پاكستاني زبانين، علامه اقبال اوپن يونيورسٽي، اسلام آباد

²: پي ايڇ ڊي اسڪالر، بلوچستان اسٽڊي سنٽر، يونيورسٽي آف بلوچستان، ڪوئيٽه

The process of Terminology creation in Balochi language began during 1950s, together with the modern Balochi literature. But because there was no institutional patronizing, and due to lack of linguistic knowledge the newly created terms failed to gain use and recognition. The present study discusses beginning of terminology creation, its evolution and issues in Balochi Language.

پڄار:

انچو کہ زبان ردومی عمل (ارتقائی عمل) ۽ برورد زانگ بیت هے پیا گالبند جوڑ کنگ ۽ سازگ ۽ کار هم یک ردومی عمل ۽ بهرانت۔ زبان چه دور ۽ زمان ۽ تر ۽ مانتر، چست ۽ ایراں رنگ ۽ گوناپ، سان ۽ اسر زورایت ۽ وتی سفر ۽ دیما بارت۔

یک زبانه تری هرچ وڑا دیروئی به کنت بلے آانگت ۽ درشان ۽ دراانگاز ۽ سرجمیں واک ۽ توان ۽ نہ دارایت مانا ۽ مطلب، علم ۽ زانشت ۽ کلیس گال ۽ گالبند آئی ۽ وتی جنده لبز آمبار (Dictionary) ۽ بوت کن آنت ۽ ناں آاے گپ ۽ جت کنت (فاروقی، احمد ابو بکر، 2016: 199) پیشکا آئی ۽ راپه وتی مانا ۽ متلب ۽ درشان ۽ دراانگاز ۽ نوکیں لبز ۽ گالبند سازگ ۽ جوڑ کنگ ۽ گزر ۽ حاجت بیت، یاچه دوئی زبانوں وام ۽ بدل زورگ کسیت۔

گالبند (Term) چه یے؟ لبز (Word) ۽ گالبند، گالبند ۽ گالبند زانتي

(Terminology) ۽ Terminography ۽ تهاچه پرک ۽ تپاوت آست؟ اے هما

بکنی ۽ بنداتی جست آنت کہ بیدے ایشانی گیش ۽ گیوار ۽ اے باوست دیماشت نہ کنت۔

بلوچی ۽ گالبنڈ کہ ایشی ۽ رامان انگریزی ۽ Term گوش آنت اے لہز (Term) ۽
 بُزہ ۽ سرچنگ لاطینی زبان ۽ لہز Termium، کو نہیں فرانسسی ۽ Terme، اطالوی
 ۽ Termine ۽ یونانی ۽ Terma ۽ زانگ بیت، ہمے زبانی زانکار ۽ کو اس اے لیکہ ۽ متوک
 بوتگ آنت کہ گالبنڈ ۽ مانا ۽ مطلب گیشنگ ۽ محدود آنت کہ اے یک خاصیں ۽ گیشنگیں مانا
 یے ۽ نام آنت کہ پہ ہما خاصیں ۽ گیشنگیں چیز یا متلب ۽ درشان ۽ کارمرز کنگ بیت کہ آوتی
 اندر ۽ یک خاصیں بُن فکر / تصور (concept) ۽ حیا لے (Idea) ۽ جہگیری ۽ بہ کنت۔

گالبنڈ ہما خاصیں لہز، ترکیب ۽ چید گال ۽ گنگ بیت کہ آلہزی ۽ لہز بلدی مانا ۽
 بدل ۽ یک خاصیں ۽ گیشنگیں مانا ۽ بزانتے بہ دنت ۽ پہ ہمے مانا ۽ بزانتاں کارمرز کنگ بہ
 بیت۔ اے خاصیں زانشت (علم)، ڈسپلین، ریدگ یا علاقہ یے ۽ سرشون ۽ پہ خاصیں مانا
 یے ۽ کارمرز کنگ بنت۔ چوشکہ لہز انک، ررکھی لہز انک، شرگرداری، رجانکاری، زبان
 زانٹی، تب زانٹی ۽ دگہ کہ اے ہما خاصیں گالبنڈ آنت کہ وتی لہزی ۽ لہز بلدی مانا ہاں چہ ابید
 دگہ خاصیں مانا ہاں اول کارمرز بنت۔

ہمک زانشت ۽ ڈسپلین ۽ وتی وتی خاصیں گالبنڈ بنت چوشکہ لہز انک، سائنس،
 کمپوٹر سائنس، سیاست، قانون، کشت ۽ کشار، لیب ۽ گوازی، دود ۽ ریدگ، راجدپتر ۽
 دگہ۔ ہر تک ۽ علم وتی درشان ۽ وتی خاصیں گال ۽ گالبنڈانی وسیلہ ۽ کنت۔

لہز ۽ گالبنڈ ۽ تہا مستریں پرک ایش آنت کہ لہز ۽ تہا زبانی ۽ سرجمیں لہز
 (words) کاینٹ، کہ آہانی تہا گالریج، گالبنڈ، کار گال، سپت گال ۽ لہز اوں ہوار آنت
 بلے سرجمیں لہز گالبنڈ (Term) نہ آنت چوشکہ رُوگ، ورگ، آہگ، نندگ یا من، تو
 ، آ، مے، منی، تئی ہمے رگیں سدانی کساس ۽ لہز ہست آنت کہ آیو کا لہز آنت۔ گالبنڈ نہ

انت ہمیشہ کا ایشان ء گالبنڈ گوشگ نہ بیت بلے زبانه ء سر جمیں گالبنڈ لبزانت، آئی ء لبزبات
ء لبز آمار ء بہر آنت۔

لبز ء گالبنڈ ء تہا دومی مستریں پرک ایش انت کہ لبز ء مانا ء تہا یک شاہی گانی یے
ہست۔ یکیں لبز بہ بازیں مانا ء بزانتاں ہم کار مرز کنگ بوت کنت۔ لبز حقیقی ء مجازی مانا ء
ہم کار مرز بوت کنت کہ مجازی ڈروشم ء لبز دگہ مانا ء بزانتے دنت چوشکہ چہر، شُبین،
جوڑشت ء چیدگ (Symbol) ء صورت ء آوتی حقیقی مانا ء بدل کنت و ہدیکہ گالبنڈ ء مانا
Fix انت ء آہ خاصیں ء گیشینگیں مانا یے ء کار مرز کنگ بیت یا لبز ء مقابلہ ء گالبنڈ پہ
Concept ء خاصیں مانائی چیدگے زانگ بیت آئی ء تہا باز مانائی (Polysemy) ء بدل ء
یک مانائی (Monosemy) بیت۔

گالبنڈ یک چیدگے (Symbol) زانگ بیت کہ یک گونڈیں ء کسانیں لبزے ء
ذریعہ ء وتی تہا یک بلاہیں ء شاہی گانیں مانا یے در شان کنت کہ اگاں اے چیدگ مہ بیت تہ
ہے مانا ء بزانت ء در شان کنگ ء گیشینگ ء واستہ یک در اچیں ردے (sentence) نمبشتہ
کنگ کپ ایت کہ چہ ایشی ء و ہدے زیان ء ہمرائی ء دگہ بازیں مشکلات ہم دیما کاینت کہ
ہمیشاں چہ پھریزگ ء رکلگ ء ہاترا گالبنڈ زانتی ء زانشت ء ردا گالبنڈ جوڑ کنگ ء ازم دیما
آرگ بوتگ، ہمے ردا گالبنڈ ء پچار چواے وڑا کنگ بوتگ:

”کسی علمی نظریہ، تصور، وقوعہ کیفیت یا نتیجہ کے جوہر کو
مختصر ترین الفاظ میں بیان کرنا اصطلاح ہے اس لئے شعبہ علم
یا ایجاد یا اختراع یا تصور اپنے وجود کے ساتھ اپنی اصطلاحات
لے کر آتا ہے بالکل ایسے جیسے بچہ پیدا ہو کر مخصوص نام پاتا

ہے۔ اس طرح تصورات یا ایجادات بھی معرض وجود میں
آنے کے بعد اصطلاحات سے اپنا تشخص برقرار رکھتے
ہیں“ (اختر، 1986: 113)

وہدیکہ گالبنڈ، گالبنڈ زانتی، تھا ہم یک تحکیں، پدیں پر کے ہست انت اے
دوینانی تھا مستریں پرک ایش انت کہ گالبنڈ زانتی ہما زانت، تکنیک، رہبند، نام انت کہ
ایشی، پارسٹ، نہ ایو کا گالبنڈ (Term) ، جند، بارہ، وانگ بیت بلیں آئی، جوڑ کنگ
، ساچگ، رواج دینگ، بابت، ہم چار، بیچار کنگ بیت۔ ہمیشی، بنیاد، نوکیں گل، گالبنڈ
ساچگ، جوڑ کنگ بیت۔

گالبنڈ زانتی، نوکیں بیچار چو اے وڑا کنگ بوتگ:

”یہ ایک سرگرمی (Activity) ہے جن کا تعلق مقررہ
اصولوں اور طے شدہ طریقوں کی بنیاد پر تصورات
(Concepts) کی نظام بندی (Systematization)
اور نمائندگی (Representation) یا مجموعہ
اصطلاحات کی پیش کش (Presentation) سے ہے“

(درانی، 1998: 91)

ہے پیم گالبنڈ زانتی، Terminography، نیام، ہم پرک آست کہ
ٹر مینو گرافی، رہبند، ردا گالبنڈ ان، رد، بند دینگ، جتائیں، تہرانی تھا بہر کنگ، چنگ، نر
آرگ، دیما آرگ بیت۔ اے کار لبز بلدی، کتابی دروشم، ابید اشاریہ، صورت، ہم کنگ

بنت کہ گالبندانی Classification کنگ بیت۔ اے رہبند ءِ ردا دُرئیں گالبندان ءِ الفبائی حساب ءِ رد ءِ بند دینگ بیت۔

Term ءِ Terminology دو جتا ئیں مانا ءِ بزانتاں کارمرز بنت Term گالبند انت کہ آخا صیں لبز ءِ گال انت وھدیکہ گالبند زانتی (Terminology) ہا گالبند ءِ جوڑ کنگ ءِ ازم انت۔ اے ہر دو کانی نیام ءِ یک تحکیں ءِ پد ریں پرک ءِ تپاوتے ہست انت۔ گالبند زانتی (Terminology) یک پراہ ءِ شاھیگانیں مانا یے دنت کہ ایٹی ءِ تہا گالبند سازگ ءِ جوڑ کنگ، آئی ءِ ازم ءِ ہنر رد ءِ بند دینگ ءِ کارمرز کنگ ءِ رہبند ءِ نام ہوار آنت۔ (درانی، 1998: 13)

ماں بلوچی ءِ پے Term ءِ سے لبز (گالبند، بلد گال، لبزار) دیما آرگ بوتگ۔ سید ہاشمی ءِ گالبند ءِ لبز ءِ را پے Idiom ءِ کارمرز کتگ۔ (سید ہاشمی، 2015) جان محمد دشتی ءِ ”بلوچی لبز بلد“ ءِ تہا گالبند ءِ مانا، جملہ ءِ لبزانی لڑواتگ (دشتی، جان محمد، 2017) وھدیکہ آئی ءِ وتی کتاب بتل، گوشتن ءِ گالبند ءِ تہا جو سید ہاشمی ءِ وڑا گالبند ءِ لبز پے Idiom ءِ کارمرز کتگ، اکبر بار کزئی ءِ پے Term ءِ ”بلد گال“ ءِ لبز کارمرز کتگ۔ (بار کزئی، اکبر، 2018: 3) غوث بہار ءِ پے Term ءِ ”لبزار“ ءِ گالبند سازتگ۔ (بہار، غوث، 1998: 222)۔

بلوچی ءِ Term ءِ Idiom ءِ گالبند داں یک حدے ءِ گیشینگ انت پے Idiom ءِ گیشتر ”گالریج“ ءِ لبز کارمرز کنگ بیت وھدیکہ پے Term ءِ گالبند، بلوچی ءِ لبز ”گالبند“ ”رواج کپتنگ ءِ اے لبز گوں ہے مانا ءِ بزانتاں کارمرز بیت“ (عبدالصبور، 2015: 57)۔

واحد بزدار ء یہ Terminology ء ”گالبند زانتیک“ ء گالبند کارمرز کنگ۔
 (بزدار، واحد، 2004: 1) بلے اکبر بار کزنی ء یہ Terminology ء ”گالبند زانتیک ء بدل
 ء ”گالبند زانتی“ ء گالبند ء را اگہتر ء شتر تر لیکنگ، (بار کزنی، 2018)۔

گالبند یک لبزے ہم، ترکیے ء چیدگے ہم بوت کنت کہ آلبرزی مانا ء چہ ابیدیک
 خاصیں مانایے ء کارمرز کنگ بہ بیت کہ ایٹی ء زورگ ء کارمرز کنگ ء زانتیکار تپاک بہ کن
 آنت کہ آیک خاصیں ء گیبٹنگیں مانا ء بزانتے بہ دنت:

”اصطلاح سے مراد کوئی لفظ یا ترکیب یا فقرہ جس کو معروف
 اور رائج لغوی معنوں سے ہٹ کر کسی خاص مفہوم کو ظاہر
 کرنے کئے لئے استعمال کیا جاہے، اور اس استعمال پر ماہرین
 متفق ہوں، اصطلاح عام طور پر علمی یا فنی مفاہیم و مطالب
 کئے لئے وضع کی جاتی ہے اور اس سے فائدہ یہ ہوتا ہے کہ
 لکھنے یا بولنے والا (اور پڑھنے یا سننے والا بھی) اس طویل جملے یا
 فقرے کی تکرار سے بچ جاتا ہے جو اصطلاح کی بجائے اس
 فن مفہوم کئے لئے استعمال کرنا پڑتا ہے۔“ (پارکھ، 2017)

(6:

چہ بندات ء مانا گال ء گالبند ء تہامان نہ بیت بلکیں آئی ء تہامانوات مان کنگ بیت
 ، زانتیکار ء زبان زانت، گالبند ء لبزان ء وتی لوٹ ء گزرائی ردا خاصیں مانا ء پوشاک گورا
 دینت کہ اے مانا چہ لبزی ء لبز بلدی مانا ء جتا بنت بلے گالبندی مانا ء گوں لبزی مانا ء یک
 نسبت ء تعلقے ہم بہ بیت کہ آگوں لغوی مانا ء تعلق ہم مہ دار ایت ء چہ آئی ء جتا ہم مہ بیت۔

گالبند سازتگ ء جوڑ کنگلیں ہما لہز ء ترکیبانی نام انت کہ آہان ء ، لہتیں مردم پہ لہتیں خاصیں مانا ء بزانت ء گیشین آنت۔ ادا لہتیں مردم ء چہ مراد ہما مردم کہ زبان زانت ء زانتکار آنت آوتی Subject ء صمرائی ء گالبند زانتی ء ازم ء تکنیک ء ہم سرپد ء زانتکار بہ بنت کہ آگوں وتی ہے خاصیں تکنیکی ء علمی زانت ء لہز ء گالان ء گالبندی ڈروشم دینت پیشکا گالبند ء پچار ء ردائے گوشگ بیت کہ:

”اصطلاحات ہمیشہ اہل علم اور ماہرین وضع کرتے ہیں، زبان کوئی بھی ہو، اس کی اصطلاحات اور الفاظ وضع کرنے کی ذمہ داری ہمیشہ لسانیات اور متعلقہ فنون کے ماہرین پر ہوتی ہے۔“ (حجازی، 1991: 91)

چشمہ گالبند ء کار concept ء درشان انت پیشکا ایشی ء درشان کنگ ء اصل مجاز subject ء زانتکار آنت پیشکا اے گوشگ بوتگ کہ گالبندانی معیار بندی ء کار خاصیں وڑے ء ہما تعلق داریں subject ء زانتکارانی انت، (درانی، عطش، ڈاکٹر، 1998: 14) پرچا کہ ہما تک یا شعبہ ء زانتکار گالبندانی مانا آں شرتر زانت ء فہمت کن آنت۔ آہان ء چہ ہے گالبنداں کار گرگی بیت پیشکا پ آہاں اے قابل قبول بہ بنت ء شرتر ہمیش انت اے گالبند ساچی ء عمل ء وت ہم گوں بہ بنت۔ (شان، 1998: 21)

گالبند سازی پہ کجام یک زبانے ء یک بنگی ارزشتے دارایت کہ ایشی ء را پہ یک زبانے دیمروئی ء زانتشی مڈی ء تھا گیشی ء ہاترا اسک بازالمی زانگ بیت۔ گالبند زانتی ء ہے ارزشت ء لوٹ ء راڈاکٹر جمیل جالبی ء چواے وڑاپد رکتگ:

”ہر زندہ زبان میں علوم و فنون کی سطح پر اصطلاحات سازی بنیادی اہمیت رکھتی ہے اگر مروج معنی کے علاوہ کسی لفظ کے کوئی اور معنی صلاح و مشورے سے مقرر کر لیے جائیں تو معنی کی اس صورت کو اصطلاح کہتے ہیں اس طرح کئی تصورات یا خیالات اس لفظ سے ادا ہو جاتے ہیں“ (جالبی، 1991: الف)

کجام یک زبانی ۽ گالبند ساچی ۽ کاریک دائمی ۽ مدامی نیں کارے زانگ بیت کہ اے کار ۽ رازبان زانت ۽ زانتکار علمی ۽ لسانی بنیاداں کن آنت کہ اے language development ۽ یک اہمیں بہرے زانگ بیت کہ چہ ایشی ۽ نہ بوہگ یا متل بوہگ ۽ نہ ایوکازبان ۽ دیمروئی اوشت ۽ آماج بیت بلکیں آئی ۽ ہست ۽ وجود ۽ بابت ۽ ہم بازیں جست ۽ جیرہ یے دیماکیت۔

چہ 1950 ۽ پد ہمانت کہ Applied linguistics ۽ زانت ۽ دیمروئی کنگ ، گالبند زانتی ۽ کار دووژانگ بوہگ ۽ انت یکے subject ۽ بنیاد ۽ چہ آہانی زانتکارانی کمک ۽ میڈیکل ، انجینئرنگ ۽ نیچرل سائنسز ۽ گالبند جوژانگ بوہگ ۽ انت ، دومی ، سوشل سائنسز ۽ گالبند زبان زانتی ۽ رھدار (اصول) ۽ رہندی (طریقہ) ردا سازگ بوہگ ۽ انت۔ ہمک علم ۽ ازم ۽ وتی وتی جتائیں ۽ خاصیں گالبند بنت چوشنگ میڈیکل ، انجینئرنگ ، کمپیوٹر سائنس ، لبرز انک ، سیاست ، مذہب ، ۽ ایدگہ کہ ہمے زانت ۽ بابت ۽ ہمانی ۽ وتی جند ۽ گالبندانی کار مرزی اہم ۽ ہژدوری انت:

”ہر فن یا علم کی مخصوص اصطلاحات ہوتی ہیں جو اس فن یا علم کے دائرہ میں لفظی معنوں کے بجائے کچھ اور معنی دیتی ہیں۔ اس فن یا علم سے گفتگو اور بحث میں اصطلاحات کا استعمال ضروری ہوتا ہے، اس کے بغیر کام نہیں چلتا، چنانچہ منطق، فلسفہ، سیاسیات، تصوف، زبان، اقتصادیات، طبعیات، کیمیا، موسیقی، ادب، سائنس، غرض تمام علوم و فنون کی الگ الگ اصطلاحات ہیں“ (حجازی، 1991: 88)

زبانانی لسانی و راجمانی لوٹ و ردومی سفر و ہد و بازیں گالبندے وت ہم جوڑ بیت بلے بازیں گالبندے جوڑ کنگ ہم کپ ایت چوشکد علم و زانت و نوکیں دور و سائنس و ٹیکنالوجی، فزکس و کیمسٹری، کمپیوٹر سائنس و انجینئرنگ و ایدگہ بازیں زانشتانی واستہ گال و گالبند جوڑ کنگ بیت۔ پے ایشی و گالبند زانتی و گیشینتگیں و جوڑ کتگیں رھبند و رھدرانی ضرورت بیت۔ گالبند زانتی و درستایں چہ مستریں و اہمیں کار نوکیں علم و زانشت، تصور و لیکہ و ہاتر گالبند و چیدگ سازگ انت۔

ہما گالبند کہ جوڑ کنگ بیت آوتی تہا ہما تصور، شری و سپت (خاصیت) یا عمل و درشان ہم کت بہ کنت، جوڑ کتگیں گالبند انچینے بہ بیت کہ آئی و را پے ہما مول و مراد یا مقصد و کہ جوڑ کنگ بیت آوتی تشریح یا وضاحت و وت بہ کنت، آئی و تشریح و واستہ دگہ لبز و وضاحت و بیچ وڑیں ضرورت مہ بیت۔ اے وڑ ہما و ہد و بوت کنت کہ پے اے کار و زبان زانت و ہما بئن گپ و زانتکار یا گالبند زانت یکجا بہ نند انت یا آہانی شور و صلاح، علم، زانت و تجربت پے اے کار و گوں بہ بنت، بید و ایشی و اے نقطہ سرجم بوت نہ کنت۔

(پروین شاہد، ڈاکٹر 1998: 135) ہے سو ب انت کہ گالبند زانتی ء را یک جندی ء انفرادی کارے ء بدل ء یک ہو ریں (collective) کار ء سر ء پڑے (activity) یے لیگک بوتگ۔ (عرفان، 1998: 130)

گالبند ء تہر:

چوناہا گالبند دو تہر ء بنت کیے مفرد ء دومی مرکب، مفرد ہا انت کہ آیک لہزی انت چوشکہ لہز انک، آزمانک، پولکاری، ساچشت، رجانک، گدار، ریزمانک ء دگہ، وھدیکہ مرکب (Compound) ہما گالبند انت کہ آچہ دو یا چہ دو ء گیش لہزاں جوڑ بنت چوشکہ پٹ ء پول، درشان داب، کہسی لہز انک، در کہسی لہز انک، زبان زانتی ء دگہ۔

باز انچیں گالبند است کہ آوتی چند ء زبان ء مفرد انت بزاں یک لہزی انت وھدے آہان ء دومی زبان ء برگ بہ بیت تہ آچہ مفرد ء مرکب بنت ء آہانی ڈروشم بدل بیت چوشکہ انگریزی ء گالبند linguistics انت کہ اے ماں بلوچی ء دو لہزی بزاں مرکب ڈروشم زوریت ء ”زبان زانتی“ بیت، ہے پیا انگریزی ء style ماں بلوچی ء دو لہزی بزاں مرکب ”درشان داب“ بیت۔ Fictioin ماں بلوچی ء ”کہسی لہز انک“ بیت، لہز ء گالبند ہمک زبان ء تب ء نفسیات ء رہند ء رداوتی ڈروشم ء بدل کن انت۔

چوناہا وھدے لہزی یا گالبند چہ یک زبانی ء ماں دومی زبان ء کانت تہ آہانی تہامٹ ء بدلی الم ء کیت، یک لہزی گالبند دو لہزی ء دو لہزی یک لہزی ہم بوت کن انت۔ قسم ء تہر ء حساب ء گالبند ء رادو جاگہ ء بہر کنگ بوتگ۔

i- یکے ہما گالبند انت کہ آ Concept ء بنیاد ء جوڑ کنگ بنت تری مفرد بہ بنت یا مرکب چوشکہ لبز انک، آ زمانک، ردانک یا کہسی لبز انک، در کہسی لبز انک، زبان زانتی، گالبند زانتی، پٹ ء پول۔

ii- دومی ہما گالبند انت کہ آہانی تہا مردمانی نام، چیزانی نام، جا گہانی نام، ٹریڈ مارک، ادارہانی نام، Abbreviation، لقب ء کمپیوٹر ء پروگرامانی نام ہوا انت۔

iii. چہ اے دو میں تہراں ابیدیک دگہ تہرے Open ended term گوشگ بنت کہ پہ ایشاں مانا ء بزانت ضرورت ء حساب ء گیشینگ ء مان کنگ بنت۔

وہدیکہ بُن گپ ء حساب ء گالبند ان ء بازیں تہر ء بہرانی تہا بہر کنگ بوتگ چوشکہ سائنس، ٹیکنالوجی، سوشل سائنسز، زبان زانتی، وانگ ء زانگ، آرکیالوجی ء دگہ گالبند زانتی ء رھدار (اصول) نوکیں دور ء پہ گالبند زانتی ء یک رھدارے ہے گیشینگ بوتگ کہ ایشی ء سازگ ء ساچگ ء زبان ہما تعلق داریں Subject ء زانت ء سرپدی الٰہی لیگ بوتگ۔ گالبند، زبان ء subject ء زانتکاری شور ء صلاح ء گوں ٹہینگ بہ بیت ء جوڑ کتگیں گالبند انچینے بہ بیت کہ آئی ء بابت ء زبان ء بُن گپ ء زانتکاریشاں چہ گیش تپاک بہ بنت، چہ ہر دو کاں تپاک دارگ ء گوں یک انچیں گالبندے دیما آرگ بوت کنت کہ آئی ء رازبان گوں آسانی ء وقتی لسانی کالب ء تہا جاگہ دات کنت۔ (حجازی، 1991: 93)

(i) گونڈ نویسی:

یک دگہ اہمیں رھدارے گال یا گالبند ء گونڈ نویسی انت کہ پہ آئی ء گونڈیا کسان بوھگ الٰہی انت۔ دومی آوقی اصل مانا یا concept ء گوں ہمدپ ء نزیک بہ بیت۔ ہے کسان ء گونڈیں لبز ڈولدار ء ریچوک ہم بہ بیت۔

گالبندهء مسترین شترى ء سپت ایش انت کہ اے دراج دراجیں ردانی (Sentences) جاگہ ء گرائت۔ کسانیں گالبندهء تہا سر جمیں ء بلائیں مانا ء بزانہ پد رکن آنت۔ کہ اے ہمک گالبندهء مسترین کرد ء سپت زانگ بیت کہ آگونڈیں ء کسانیں لبزیا گالبندهء ء ذریعہ ء یک دراجیں ردے ء مانا ء مطلب ء درشان بہ کنت، پہ گالبندهء گونڈ نویسی الی انت کہ آوتی تہا Comprehensive بہ بیت چہ آئی ء گالبندهء آئی ء سر جمیں مانا ء concept پد بہ بیت۔ دگہ گیشیں وضاحت ء ضرورت مہ بیت۔

(ii) کوننگ: Coining

کوننگ ء چہ مراد نوکیں لبز ء گالبندهء جوڑ کنگ انت (کیمبرج، ایڈوانسڈ لٹریچر ڈکشنری، چارمی ایڈیشن) بلے اے رہندہء رداوت جوڑ کنگیں گالبندهء پہ اے الی انت کہ آئی ء تہا سازی (اختراعی) ء ساچستی (تخلیقی) رنگ ء گونا پے ہم بہ بیت، دومی آئی ء تواریکی کشش ء گچین ء سراہم خاصیں دگوش گور کنگ ء صلاح دیما آرگ بوتگ۔

گالبندهء زانتی ء درگت ء یک اہمیں نقطہ یے ایش انت کہ اول دری گالبندهء ہمد ہیں لبز ء گالبندهء وتی جندهء زبان ء درگیجگ ء شوہازگ بہ بیت، نہ رسگ ء صورت ء وتی ہساہکس یا تزیکیں زبانی ء چہ زورگ بہ بیت چشکہ سید ہاشمی ء پہ بلوچی ء چہ فارسی ء زورگ ء صلاح داتگ۔ (سید ہاشمی، 2010: 35) کہ پہ ایشی ء ماں گالبندهء زانتی ء زبان ء بدل زورگ (Borrowing) ء گالبندهء کار مرز کنگ بیت۔

(iii) بدل زورگ Borrowing:

زبان وتی زانتی، ازمی ء چاگردی واک ء درشان ء ہاتراچہ ایدگہ زباناں سان ء اسر، لبز ء گالبندهء زور آنت چوش کہ انگریزی زبان ء ہزارانی کساس ء لبز ء گالبندهء

لاطینی، یونانی، فرانسیسی، عربی ء اے دگہ زبانان زرتگ ء ءوتی لبز امبار ء تہا گیشی آؤرتگ، بلکیں انگریزی سالے چار ہزار گالبند چہ دومی زبانان زورایت۔

چہ دومی زبانان لبز ء گالبند زورگ ء ردا مستریں آرزشت داریں گپ۔ اے دیما آرگ بیت کہ دری گال ء گالبند ہما اصل ڈروشم ء زورگ بہ بیت یادومی زبان ء تب ء گالوار ء ردا آرگ بہ بنت۔ اولی ء بنداتی بہر ء گالبند ہما اصل ڈروشم ء زورگ بنت۔ پدا آہستہ آہستہ آہان ء گالبند زانتی ء عمل ء گوازینگ بیت۔ آہان ء آسان کنگ ء ءوتی زبان ء تب ء گالوار ء ردا آرگ بیت۔ چوشکہ اے بابت ء ایدگہ زبان عربی یا انگریزی یا پارسی کنگ ء انت۔ فارسی ء چہ عربی ء ہم بازیں لبز ء گالے زرتگ۔ فرانسیسی، جرمن، ء یورپی زبانان ہم بازیں لبز ء گالبندے چہ دری زبانان زرتگ ء آہان ء معرب کنگ۔

(iv) بلوچینگ: Balochization

اے رہند ء رماں عربی ء ”مُعرب“ ء اردو ء ”تارید“ گوشتت وھدے کہ ماں بلوچی ء پہ ایشی ء یک نوکیں گالبندے بلوچینگ (Balochization) سازگ بوتگ۔ کہ اے گالبندے تہا یک سازگی ء ساچشتی رنگ ء ڈروشمے اوں گندگ ء کنیت انت ء دپ ء وش ء سُبک انت۔ اے رہند چوناہا ماں بلوچی آست انت۔ چُشکہ کہ وانینگ، چارینگ، نندارینگ، اے چہ دولبز بلوچ + ینگ = بلوچینگ جوڑ کنگ بوتگ۔

اے رہند ء ردا دگہ زبانے ء لبز ء گال ء راوتی جندے زبان ء تب ء گالوار ء ردا آرگ یاوتی جندے زبان ء پوشاک گور ء دیگ، دانکہ ہما گال ء لبز زبان ء تب ء گول ہم تب بہ بیت ء آئی یک دائمی بہرے بہ بیت۔ چوشکہ انگریزی ء عربی ء ”ارض“ (زمین) ء را زورتگ ء Earth کنگ۔ بزاں Englisie کنگ یا عربی ء ٹیلی فون ء را ”مُعرب“ کنگ ء

تعلیفون کنگ۔ اردو، انگریزی، Hospital اور اتارید کنگ، ہسپتال، ریسٹورنٹ اور ریسٹوران، آفیسرز اور آفسران کنگ۔ بلوچی اور ہمے رہندے ردے درے زبانانی لہزے گالبندان، زیر، زبر، پیش یا آب، تواری بدلی، گوں بلوچینگ بوت کنت۔

(i) بلنڈنگ / coining: Blending

اے رہندے ردے دو جتا جتا لہزے گال یکجاہ کنگ بنت۔ ایک نوکیں لہزے گالبندے ہینگ بیت۔ چوشکہ ماں انگریزی، ایک نوکتریں گالبندے بریگزٹ (Brexit) انت کہ مریچی باند امیاں اُستمانی رَسانک دَرے اے گالبندسک کارمرز بوگ، انت۔ اے گالبند چہ انگریزی زبان، دو جتا لہز برٹش (British) "ایگزٹ" (Exit) ہواری، ایک نوکیں گالبندے بزاں "بریگزٹ" ہینگ بوتگ۔ کہ ایثی، مانا برطانیہ، چہ یورپی یونین، دَر کپگ انت۔

بلوچی اور بلنڈنگ، بازیں درورے مسالے گندگ، کنت چوشکہ چہ ردے دانک، جتا جتا لہزاناں یکجاہ کنگ، ایک نوکیں گالبندے پہ نثر (Prose) ردے دانک ہینگ بوتگ۔ ہمے پیاچہ آس، آپ، لہزاں یک دگہ نوکیں گالبندے آساپ جوڑ کنگ بوتگ۔

(vi) Loan shift:

اے رہندے ردے درے زبانے لہزے گالبندے ایو کا آئی، مانا خیال زورگ بیت بلے پہ ہے مانا خیال، جھگیری، چیدگ، لسانی نشان، ہاترا وتی چندے زبان، گالبندے ہینگ بیت یا تراشگ، جوڑ کنگ بیت چوشکہ بھگوان، خدا، یا GOD، گو تگیں گالبند انت کہ ہر کس، وقی زبان، ردے آہان، جتا جتا لہزے چیدگی نام پر بستگ بلے ایثی، مانا concept ہا کیوں انت۔

(vii) گالبندانی رجانگ:

رجانگ ءوتی یک جتائیں ازم ءر رھبندے، وتی جتائیں تکنیک ءر پک آنت کہ آئی ءھے رپک ءر رھبندانی سرکار کنگ سکیں گران ءر مشکلیں کارے پرچا کہ یک زبانے ءر لہزے ءر گالبندانی چیرے اندریں مانا آں سر بوھگ ءر پدا آھان ءر دومی زبان ءر لہزے ءر گالبندانی ڈروشم ءر دیما آرگ آسانیں کارے نہ انت۔ ہر زبان ءر وتی تب، مزاج، بن رھبند، بئن دپتر، دودمانی پڑور، رد ءر لہزانی کالے بیت۔ اے درستاں سر پد بوھگ ءر ایشان ءر دگہ زبانے ءر لہزے ءر گالبندانی ڈروشم ءر دیما آرگ آسانیں کارے نہ انت پدا گالبندانی رجانگ وچدو مستریں ءر گرانیں کارے زانگ بیت۔

پوشکہ رجانگ ءر وھد ءر بازیں جھستے دیما کنیت انت کہ

☆ ہمک گال ءر گالبند ءر رجانگ کنگ بہ بیت یاناں؟

☆ بیدے رجانگ ءر گالبند وتی چھکیں مانا ءر بزانت ءر دات کن آنت یاناں؟

☆ میان اُستمانی گالبند کہ آدنیاء درائیں زباناں یک وڑا کار مرز بوھگ ءر آنت

آھان ءر Target Language ءر تہار جانگ کنگ بہ بیت یاناں؟

☆ اگاں رجانگ کنگ بہ بنت تہ کجام رھبند ءر داء اگاں مہ بیت تہ آھان ءر

Target Language ءر تہا چون کار مرز کنگ ءر نیٹسگ بہ بیت، آھانی نیٹسگ ءر رھبند

چے بہ بیت؟

اے جستانی پسو زاننگاراں وتی زانت ءر زانشت ءر تجربت ءر ردا داتنگ آنت ءر پہ

گالبندانی رجانگ ءر لہتیں رھبند گیٹیشٹنگ کہ ایشی ءر دہا لہزیا گالبند ءر کہ رجانگ کنگ بیت

آئی ءر تہا یک گالبندی تاثیر ءر اسرے بہ بیت دومی آئی ءر مانا چچک ءر پد رھم بہ بیت۔ آئی ءر اپہ

وتی مانا مطلب ۽ درشان ۽ دگہ گیشیں تشریح ۽ گیش ۽ گیوار ۽ (وضاحت) ضرورت مہ بیت۔

اڱا Target language ۽ تہاہے لہزہ ۽ گالہندہ ہم دپیں لہزہ ہست انت تہ چہ دگہ وت گڑیں لہزہ ۽ گالہ ۽ ساچک ۽ بدل ۽ وتی جندہ زبان ۽ گالہ زورگ بہ بیت۔ میاں اُستمانی گالہندہ نام ہما اصل زبان ۽ پیما زورگ بہ بنت یا گڑا آہان ۽ وتی زبان ۽ گالوار ۽ توارینک ۽ دگوشگ بہ بیت بزاں ایشان ۽ مُعرب کنگ بہ بیت بلہ رجانک کنگ مہ بیت کہ رجانک ۽ صورت ۽ اے وتی ہما اصل مانا concept ۽ نہ دینت۔

بلوچی ۽ گالہندہ جوڑ کنگ ۽ بدل ۽ گیشتر گالہندانی رجانک بیت کہ آلہزہ رجانک آنت۔ بلوچی گالہندہ زانتی چہ رجانک ۽ محدود انت پدارجانک ہم چہ رجانک ۽ ازم ۽ رھبند اں دور آنت، ہے پیا گالہندانی رجانک ۽ وھد ۽ یک راجے ۽ خاصیں دو دمانی، نیکرائی، ریدگی، نفسیاتی ۽ روحانی پڑدر ۽ رانچ وڑاڈالچار کنگ نہ بیت پرچا کہ اے سمانی ۽ در سمانی وڑا پہ گالہندہ سازی ۽ اہمیں کردے پیش دار آنت۔

ماں بلوچی ۽ اے جیڑہ اے وھد ۽ رجانکاری ۽ گالہندہ زانتی ہر دکانی مستریں جیڑہ انت کہ یک نیمگے آئی ۽ گالہندانی کئی ۽ نیستی ۽ جیڑہ در پیش انت تہ دومی نیمگا گالہندانی رجانک ۽ دری گالانی زورگ ۽ معاملہ یک اہمیں ۽ سنگین نیں جیڑہ بیے ۽ شکل ۽ ہست انت۔

(Iv) بلوچی ۽ دری گال ۽ گالہندانی جیڑہ:

بلوچی ۽ گالہندہ زانتی ۽ سرجمیں باوست دری گال ۽ گالہندانی زورگ ۽ نہ زورگ ۽ چپ ۽ چاگرد ۽ تہتیت، اے باوست چہ پنجاہ ۽ دھک ۽ بندات بوتگ ۽ انگت ۽ گوں ہما جُستاں

ء جیڑھاں بر جاہ انت۔ اے جیڑہء بابت ء سیدھا شمی، صدیق آزات، عبداللہ جان جمال دینی، غوث بہار، علی عیسیٰ، ڈاکٹر بدل خان ء اید گراں نبشتہ کنگ۔

دری گالبنذانی جیڑہ یک اہمیں جیڑہ یے و ہست انت بلے اے سر جمیں گالبنذانتی ء جیڑہ نہ انت اے آئی ء یک بہرے بوت کنت، اگاں اے جیڑہ ء ر گالبنذانتی ء زانشت ء ازم ء ردا چارگ ء تپاسگ بہ بیت تہ پہ ایٹی ء الم ء توحیلے سازگ بوت کنت، لہتیں میاں استمانی رھند ء لہتیں وتی جند ء زبان ء تب ء رھند ء ردا پہ ایٹی ء یک من اتگیں رھدارے جوڑکنگ بوت کنت۔

(v) بلوچی ء گالبنذانتی ء ربیت:

بلوچی ء نوکیں گالبنذانتی ء ربیت ء بگنج ماں پنجاہ ء دھک ء گوں نوکیں لبز انک ء تاکاری ء بیت۔ چہ اے ربیت ء گالبنذ جوڑکنگ ء ر جانک کنگ ء دومی دری گال ء گالبنذانی زورگ ء نہ زورگ ء بابت ء لہتیں نبشتانک ء چشمانکافی ڈروشم ء یک باوستے گندگ ء کیت انت۔

بلے ہمے نبشتانکافی تہا گالبنذ چے یے؟ چوں جوڑکنگ بیت؟ لبز، گالبنذ ء گالبنذ زانتی ء تہا چے پرک ء تپاوت آست؟ گالبنذ جوڑکنگ ء تکنیک ء رپک ء رھند چے آنت؟ گالبنذ زانتی ء تکنیک، از می ء لسانی اڑ ء جنجال کجام آنت؟ گالبنذانی ر جانک کجام رھدار (اصول) ء رھندانی رداکنگ بہ بیت؟ اے رنگیں اہمیں ء بنگی بنگی گپ ء نقطہ آنی بابت ء جیڑگ ء نیسگ نہ بوتگ۔ اے نبشتانک گالبنذ زانتی ء زانشت ء تکنیک ء بدل ء گیشتر انچائیں گپ ء جہر آنت۔ یا گیشتر دری گالانی زورگ ء نہ زورگ ء بابت ء آنت۔

البتہ اے تک ء چیزے جندی ء انفرادی کوشش کنگ بوتگ کہ آہانی تہا سید ہاشمی، عاقل خان مینگل، عبداللہ جان جمال دینی، کریم دشتی، امان اللہ گچکی، حکیم بلوچ، عطاشاد، غنی پرواز، واحد بزدار، غوث بہار، اے آرداد، ڈاکٹر ناگمان ء اید گراں وتی زانت ء زانشت ء ردالہز انکی گال ء گال بند جوڑ کنگ ء اے ربیت ء رادیمابرنگ۔

سید ہاشمی ء درساں چہ گیش اے جیڑہ ء آرزشت ء حساسیت ء رامارتگ ء اے نیمگا خاصیں دلگوش داتگ، آئی ء بازیں نوکیں گال ء گال بندے جوڑ ہم کنگ کہ چہ آہان، لہتیں رواج ہم گپتگ بلے بازیئے ء رواج گپت نہ کنگ۔ آئی ء لہتیں جوڑ کتگیں گال ء گال بند جو اے وڑا آنت:

انگریزی اردو گال بند	نوکیں بلوچی گال بند
یونیورسٹی	مزان شاہ دربر جاہ
نثر	رَم
تخلص	گلنام
غزل	دستونک
نتیجہ	آسراں
مذہب، دین	نیکراہ
بریکٹ	شیشم
ہیرو	بامرد
بچٹ	زرام
کردار	کارست

ڈیکلیریشن	شنگ بل
خلج	مزن هور
اسٹوڈنٹ ہاسٹل	شہہ دربرجہ / دوار گیس
ٹیلی ویژن	گندگش
ریڈیو	وت گش
خط	نمدی
ترجمہ	رجانک
نقشہ	مبئت
جنرل سیکریٹری	مزن کاردار
صحافی	تاکار
ادیب	ندکار
باب	دَر
سبق	دَر و نت
نظم	لچہ
شائر	لچہ کار
جزیرہ	کنگ
بل	زر لوٹ
چیک (Cheque)	زر کاگد
تخلیق	ستاساچ

فلم

تامر

چہ اے گالبنداں بازینے رواج گپتنگ چوشکہ کارست، در، درونت، رجانک، بامر دے دگہ بلے بازینے رازبان ء انگت ء وتی کالب ء تھا جاگہ دات نہ کتگ چوشکہ پہ یونیورسٹی ء مزن شاہ دربر جاہ ء گالبنداںت یاپہ نثر ء ”رم“ ء گالبنداںت کہ پہ امشی ء ردا تک ء گالبند گیشتر رواج گپتنگ۔ ہے پیما بلوچی ء قلم ء کس ”ند“ نہ گو شیت، ہے پیما پھ شمشیر ء شائر ء لچہ ء لچہ کار ء گالبند کار مرز کنگ نہ بنت اگاں بنت تہ سک کم۔

سید ہاشمی ء ہے پیما گالبند ء آئی گالبند ساچی ء بابت ء یک ایرادی ء گلدی لیکہ یے ہم گندگ ء کیت انت۔ اے درگت

ء بلوچی زبان ء نامداریں شائر جی آر ملا وتی یک نبشتانکے ء سید ء گالبندانی بابت ء چوش درایت:

”بچارات کہ سید ہاشمی شئے لوزاں چتور ماں وتی کتابانی

تہا بدل کنت آگو شیت کہ شائر ء لچہ کار بگوش ات، شمشیر ء لچہ

بگوش ات، وکلم ء ”ند“ بگوش ات، وکلم کار ء ”ند کار“ کاگد ء

”نمدی“ بگوش ات ء کتاب ء ”وانگی“ (ملا، 2004: 470)

بلوچی ء Terminography ء ربیت ہم انچو توانا ء گوھن نہ انت۔ چاپ

بو تگلیں کتاب حسابی انت کہ آہانی نام چو اے وڑا انت:

- 1۔ بلوچی راجماز اتیگ گالبند واحد بزدار بلوچی اکیڈمی 2003
- 2۔ بلوچی گالبند واحد بزدار بلوچی اکیڈمی کوسٹہ 2004
- 3۔ کہسی لبز انک ء گالبند اے آرداد گام پبلی کیشنز گوادر 2008

4- لبرائگی گالبنڈ اے آر داء بلوچستان اکیڈمی تربت 2012

بلوچی ء گالبنڈ ساچی ء اے درنیں کار هوریں جهد، ٹیم ورک ء ادارہی ڈروشم ء کنگ نہ بوتگ انت بلکیں جندی ء انفرادی تک ء دیما آرگ بوتگ انت وهدیکہ پہ گالبنڈ ساچی ء اے گپ ء سراگیشتر تپاک کنگ بوتگ کہ اگاں اے رنکیں کارے ٹیم ورک ء ادارہ یے ء ذریعہ ء کنگ بہ بیت تہ آئی ء Recognition ء رواج دنیگ گران ء مشکل نہ بیت، بلوچی گالبنڈانی بابت ء اڑ ء جیڑہ ء یک مستریں سو بے ہم ہمیش انت کہ ایشان ء ٹیم ورک یا هوریں ادارہی سندے گوں نہ انت، پیشکا اے نہ ایو کا هوادگ انت بلکیں ایشانی Recognition ء رواج دنیگ ء جیڑہ ہم هست انت۔

اگاں اے کار ادارہ ء ٹیم ورک ء ڈروشم ء کنگ بہ بوتین ات انت تہ آ گالبنڈ ساچی ء علم ء ازم ء بنیاداں علمی ء تکنیکی ردا بوتگ ات انت۔ پیشکاماں بلوچی ء گالبنڈ ساچی ء علمی، تکنیکی ء لسانی بنیاداں رواج زرت نہ کتگ۔ گالبنڈانی جوڑ کنگ ء وهدهء گالبنڈ ساچی ء ازم ء هنر، چارگ ء تپاسگ ء پولکاری ء بدل ء گیشتر رجانک ء رجینگ ء نیمگادگوش گور کنگ بوتگ پیشکاماں بلوچی ء گالبنڈ ساچی ء انگت ء یک سائنسی ء زانشتی لیکہ ء تصورے ء صورت ء رواج گپت نہ کتگ۔

بلکیں اے وهدهء بلوچی گالبنڈ زانتی چه رجانک ء سندے گوزگ ء انت۔ اے سندہما وهدهء آسر بیت کہ اگاں ایشی ء را علم ء ازم ء تکنیکی ردا چارگ ء تپاسگ بہ بیت پیشکا بازیں زانجکارے ء بلوچی ء هستیں گالبنڈ سازی ء سرا ایرادگران ء پہ ایشی ء سرجمیں کار رهندهء ء سازگ ء رواج دنیگ ء لیکہ دیما آڈرنگ، آھانی ردا ایو کالبر سازگ یا مرکبات ء رجینگ گالبنڈ سازی نہ انت۔ (عبدالصبور، ڈاکٹر 61-62: 2015) بلوچی ء رایک

Functional زبانے جوڑ کنگ ء ہاترا آئی ء زانشتی واک ء قوت ء وڈینگ ء گالبنذ زانتی یک اہم ء بنگی ارزشتے دارایت کہ اے ردا گالبنذ زانتی ء علم ء ازم ء بنیاداں اے کار دست ء گرگ بوت کنت۔

دومی بلوچی زبان ء جند ء لبز آمبار ء ہم گالبنذانی یک مز نیں گنجے ہست انت چوشمہ آئی ء وتی کسبی نیں گالبنذ (Professional Terms) بز ان کشت ء کشاری، مال داری، دریاوردی، زرگری، دوچگری، دار تراشی، ساز ء زیکلی ء دگہ کہ چہ ہمیشانی بنیاداں نوکیں گالبنذ ساچی ء کار دیما برگ بوت کنت۔

درآمدیں لبز ء گالبنذ ان ء چہ گالبنذ زانتی ء عمل ء گوازینگ ء معیاری ء من اتگیں گالبنذ ان ء رواج دینگ سک اہم ء الی انت۔

گالبنذ سازی ء وهد ء گالبنذانی رسانک، راستی ء رواج گرگ ء خیال دارگ ہم سک اہم ء الی انت۔ ہشکیں گالبنذ جوڑ کنگ درد نہ وارت دانکہ آ زبان ء کالب ء آتک ء رواج گپت مہ کن آنت، جوڑ کنگیں گالبنذانی تہا رسانک ء جیڑہ مہ بیت آ آسان، رچوک ء دلکش بہ بنت۔ گران ء مشکلیں گالبنذ گیشتر زبان ء گپچلے ء دور دینت۔ پہ آئی ء رسانک ء جیڑہ ء جنجال ودی کن آنت۔

گالبنذ ء مستزیں شری ء سپت ہم ہمیش انت کہ سچک، راست ء گونڈ بہ بیت وتی Concept ء ڈسپلین ء جہگیری ء ترجمانی ء بہ کنت۔ اے یک گالبنذے ء بنگی شری ء سپت زانگ بیت کہ آسان بہ بیت ء چہ آئی ء درآمدی ء تصور گندگ مہ بیت۔

گالبنذ زانتی ء جیڑہ ہمک زبان ء ہست انت، اے ایو کابلوچی ء جیڑہ نہ انت، ایثی ء گیش ء گیوار ء توجیل زانشتی ء لسانی ء پولکاری رہندانی ردا کنگ بوت کنت۔ ہے پیادنیاء بیچ

زبان خود کفیل بوہگ ۽ گپ ۽ نہ جنت۔ پیشکاہر زبان وتی کش ۽ گور ۽ ہمساهگاں چہ رنگ ۽ اسر زوریت، آگوں درمی زباناں زانشتی ۽ علمی تعلق ۽ سیادی یے دارایت۔ دینگ ۽ زورگ ۽ عمل ۽ ہوار بیت۔

ایشی ۽ راگوں بدیں چھے ۽ چارگ ۽ بدل ۽ زانشتی چٹاں چارگ بہ بیت۔

گالبندانی رجانک ۽ اے نقطہ خاصیں وڑے ۽ گیشینگ بوتگ کہ چہ Target language ۽ یک انچیں لبزیا گالبندے زورگ ۽ گچین کنگ بہ بیت کہ آہدپ بہ بیت ۽ آئی ۽ یک گالبندی بستارے ہم بہ بیت، پہ آئی ۽ دگہ گیشیں تشریح یا وضاحت ۽ ضرورت مہ بیت۔

زبان ۽ تہا ہما لبزیا گالبند کہ چہ ساری ۽ ہست انت ہما زورگ ۽ کار مرز کنگ بہ بیت دگہ نوکیں ۽ وت گرٹیں گالبند ۽ لبز سازگ مہ بیت۔ رجانک ۽ صورت ۽ گالبند ۽ اصل مانا ۽ معیار بر جاہ دارگ بہ بیت۔

ہمک گالبند ۽ رجانک ہم بوت نہ کنت خاص کن سانسسی ۽ میان اُستمانی گالبند انت۔ یا ہما گالبند کہ آ خاصیں جاگہ ۽ مردمانی نامانی بابت ۽ انت چوشنکہ اوساکا، کاواساکی، الفرید نوبل ۽ ایدگہ۔ میاں اُستمانی گالبندانی بابت ۽ من اتگیں رھبند ہمیش انت کہ اے وتی اصل ڈروشم ۽ زورگ بہ بنت البتہ معرب ۽ تارید کنگ ۽ رھبند دیمآ آرگ بوتگ۔

آسر:

زبان وتی مقصد یا علمی درشان ۽ لبز، گال ۽ گالبندانی ذریعہ ۽ کنت۔ بچ زبان درشان ۽ ذرائگاز ۽ سرجمیں واک ۽ ہائی ۽ نہ دارایت پیشکا آئی ۽ راجہ دومی زباناں گال ۽ گالبند زورگ ۽ حاجت بیت۔

وہدء ہمرائی ء زبان ء زند ہر دوکانی تہاشاہیگانی آہان کنت، نوک نوکیں زانشت
 ایجاد، مشینی ء سائنسی از بابانی سوب ء نوکیں لبز ء گالبنذانی گزرمارگ بیت دانکہ زبان گوں
 ہے نوکیں دیمروئی ء ہمگام ء ہمسفر بوت بہ کنت۔ آہمک وٹیں گپ ء بُن گپ ء بابت ء وتی
 درشان ء کت بہ کنت۔

Terminology ء Term دو جتائیں مانا ء بزانتاں کار مرز بنت ء ہر دوکانی مول
 ء مراد ہم دگر آنت کہ ایشان ء ماں بلوچی ء گالبنذ ء گالبنذ زانتی ء نام دینگ بوتگ۔ گالبنذ ہما
 خاصیں ء گیشنگیں لبز آنت کہ یہ یک خاصیں مانا یے ء گیشینگ بوتگ آنت وھدیکہ
 گالبنذ زانتی گالبنذ سازگ ء جوڑکنگ یا آئی ء ازم ء زانشت ء نام آنت۔

ماں بلوچی ء یہ Term ء گالبنذ، بلد گال ء لبز ار ء۔ گالبنذ دیمارگ بوتگ آنت
 بلئے گالبنذ درستاں چہ گیش رواج گپتگ۔ ہے پیمایہ Terminology ء گالبنذ زانتیگ ء
 گالبنذ زانتی ء گالبنذ سازگ بوتگ آنت کہ چہ ”گالبنذ زانتیگ“ ء مقابلہ ء ”گالبنذ زانتی“ و شتر
 ء شتر تریں گالبنذ آنت۔

گالبنذ لبز ء ترکیب ء ابید Abbreviation ء ہم ذروشم ء بوت کنت۔ اے ہما
 آنت کہ ایشان ء لہتیں مردم یہ خاصیں مانا ء بزانتاں ٹہمین آنت۔ لہتیں مردم ء چہ مراد ہما
 مردم کہ آ زبان ء بُن گپ ہر دوکاں سرپد ء سوھو بہ بنت۔ پیشہ کا گالبنذ زانتی ء ر ایک ہوریں
 Collective ء پُرے Activity یے گوشگ بوتگ۔ اے کار Language
 Development ء یک اہمیں بہرے زانگ بیت۔

شوندات:-

- کمال، ڈاکٹر محمد اشرف (2017) اصطلاحات (ادبی تنقیدی، تحقیقی، لسانی)، بک ٹائم، کراچی
- بارکزی، اکبر (2018)، زبان زانتی ۽ بلوچی زبان، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ
- جالبی، ڈاکٹر جمیل (1991) فرہنگ اصطلاحات، جامعہ عثمانیہ، مقتدرہ قومی زبان، اسلام آباد
- حجازی، ڈاکٹر مسکین علی (1991)، صحافتی زبان، سنگ میل پبلی کیشنز، لاہور
- درانی، ڈاکٹر عطش (1998) اصطلاحی مباحث، مقتدرہ قومی زبان، اسلام آباد
- دشتی، جان محمد (2017)، بلوچی لہجہ بلد، دومی چاپ، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ
- پارکھ، ڈاکٹر رؤف (2017)، وضع اصطلاحات کی ساتویں اشاعت (ہوار) وضع اصطلاحات، مولوی وحید الدین سلیم، انجمن ترقی اردو، کراچی
- اختر، ڈاکٹر سلیم (1996)، وضع اصطلاحات کے عمومی مسائل (ہوار) تحقیق اور اصول وضع اصطلاحات (منتخب مقالات) رد ۽ بند: اعجاز راہی، مقتدرہ قومی زبان، اسلام آباد
- ہاشمی، سید (2015)، سید گنج، سید ہاشمی اکیڈمی، گوادر
- ہاشمی، سید (2010) بلوچی سیاہگ ۽ راست نسیگ، سید ہاشمی اکیڈمی، گوادر
- بلوچ، ڈاکٹر عبدالصبور (2015) بلوچی قصہ لہزناتک، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ
- بہار، نعوث (1998)، بلوچی لیک وژ، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ
- فاروقی، احمد ابو بکر (2016) لسانیات اور زبان کے مسائل، بک ٹائم، کراچی
- مٹا، جی آر (2004) سید ظہور شاہ ۽ بلوچی (ہوار) ساچان ۽ سہاتو، رد ۽ بند: صبا ۽ دشتیاری، سید ریفرنس کتا سجاہ۔ کراچی

گالبند سازی ء بلوچی گالبند سازی

عقیل احمد¹

ڈاکٹر عبدالغفور شاد²

Abstract:

Language is a complex phenomenon. Therefore, finding a word for a specific meaning and attaching a cultural meaning to words becomes really challenging. But, however challenging the fact may be, to survive, it is imperative for a language to equip itself with the modern and scientific terminologies. The present study is about the prevailing methods and rules of terminology creation in most of the Indo-European and Semitic languages. The study, particularly, focuses the terminology-creation tradition in Balochi language and discusses how the inscientific and unscientific approach of creating and coining new

¹ : اسٹنٹ پروفیسر، انسٹیٹوٹ آف بلوچی لینگویج اینڈ کلچر، یونیورسٹی آف تربت

² : اسٹنٹ پروفیسر، انسٹیٹوٹ آف بلوچی لینگویج اینڈ کلچر، یونیورسٹی آف تربت

terminologies have proven harmful for the language, in terms of its phonology, morphology and structure. Apart from 'term', 'word' and the difference between 'term and word', the paper has, also, described 'Terminology' itself; and has, also, elaborated the following Terminology-Creation methods in Indo-European and Semitic languages, particularly, in Balochi language: Derivation, Blinding, Compounding and Coining, Balochizing, and the Figurative speech. The Study aims to introduce, the authors, linguists, literary men, subject specialists, translators and Balochi language experts, to the scientific approaches of Terminology-creation and educate them about the importance of 'uniocity' in the Terminology Bank of a language.

Though the mentioned methods are not the only methods of terminology creation in Balochi and other Indo-European and Semitic languages; however, in case of Balochi, the study suggests that the mentioned scientific methods will help creating better and scientific terminologies in the language. Moreover, this will, also, help Balochi language grow

scientifically, educationally, politically, socially and linguistically.

ڈلگئیں لہز: گالبنڈ، لہز، گالبنڈ سازی، بلوچی گالبنڈ سازی، بلوچینگ۔

گالبنڈ چے ایت؟

ماں آکسفورڈ لہز بلڈ لہز Term بزماں گالبنڈ بزانٹ ء پجاراے وڈ دیگ بوتگ:

“A word or phrase used to describe a thing or to express a concept, especially in a particular kind of knowledge or branch of study” (Oxford Dictionary, 2019).

بزماں ٹرم، کہ پہ ایشی ء بلوچی ء لہز 'گالبنڈ' ٹاھینگ بوتگ، ہما لہز یا کہ لہزانی combination انت کہ یک چیزے ء پجاراے، یک ہاسیں زباناے ء یا کہ وانشتی تکتے ء ردا، یک ہیال ء تصورے ء درشانی ء بہ کنت۔ ماں آکسفورڈ لہز بلڈ لہز پجاراے ء particular language چہ مرادیک ہاسیں طبقہ یے ء یا کہ پیشہ یے ء زبان انت۔

کیمبرج لہز بلڈ گالبنڈ پجاراے چوش کنت کہ:

“A word or expression used in relation to a particular subject, often to describe something official or technical” (Cambridge Dictionary, 2019).

چو آکسفورڈ لہز بلڈ لہز کیمبرج لہز بلڈ اوں گالبنڈ ء کم ء گیش یکیں حساب ء مانا کنت، بزماں انچیں لہزے کہ یک ہاسیں بنگپے ء بابت ء کارمرز کنگ بہ بیت، کہ اے وڈیں لہز گیشتر پہ

سرکاری زبان ء تکلیکی چیزے ء پجار ء کن انت۔ گالبندا انجیں لبزے یا کہ یکے ء گیش لبزانی
 ہواری یے ء کہ چوشیں لبز پھاسیں وهدے ء پھاسیں مانا ء بزانتاں کار مرزگ بنت۔
 انگریزی زبان ء لبز Term چه کدیمیں فرانسسیسی زبان ء لبز Terme ء چه لاطینی زبان ء
 اتلگ کہ ایشی مانا 'یک وهدے ء یا کہ جاگھے ء گڈسر' بوٹگ یا کہ ٹرم ء مانا پھ 'گیشینتگس
 وهد / پھ دورانیہ 'کار مرزکنگ بوٹگ ء انگت اے لبز پھ اے مانا ہاں کار مرزکنگ بیت۔ ماں
 لاطینی ء اے لبز Terminus بوٹگ ء پھ end، یا کہ پھ boundary line بزناں پھ
 ہلاسی / گڈسر ء ہاترا کار مرزگ بوٹگ۔ ماں Medieval Latin (نیامی لاطینی زبان) ء
 ٹرم ء مانا بدل بوٹگ ء expression ء definition بزناں درشان ء پجار بوٹگ۔ لبز 'ٹرم'
 ء مانا ء متلب پھ "ہا لبز یا کہ لبزانی ہواری ء کہ پھ یک ہاسیں ء مختصریں ہیال ء تصورے ء
 کار مرز بیت "اول رندا چار دہمی کرن ء دیما اتک۔

ماں بلوچی ء لبز 'گالبندا' ء چندے پجار ء تعریف دیما اتلگ کہ چه آہاں دو ء سے چو اے وڑا
 انت: "اصطلاح ہما لفظ آنت کہ وتی اصلیں بزانت ء بدل ء یک خاصیں زانشت یا از مے ء حد ء
 ایلاں پھ خاصیں بزانتے ء کار مرز بنت کہ ایش چه (لس) عام لفظاں شاہگاں تریں معنی ء
 بزانت دینت " (عبدالصبور،: 2952009)۔

گالبندا ء بابت ء واحد بزدار (:022004) گو شیت کہ "۔۔۔ گالبندا چھیں بزانت یا لیکھے کیونی ء
 نام انت کہ اے لس گالوار ء برہلاپ ہاسیں مکسد ء مرادے داریت۔ ہر زانت ء ازم ء
 گالبندا گوں ہمانی ء زانت ء بندوک بیت "۔

وہدیکہ ماں لبرزانگی گالبنڈء ٹرم ء پچار چوش کنگ بوتگ کہ "گالبنڈ ہما لبرزء گوشت کہ وتی اسلیں بزانت ء بدل ء یک زانتے (علم) ء یا ازم ء گوں بند وکیں ہما سر جمیں چیز ء پہ کار مرد بہ بیت۔ بزماں ہما لبرز کہ آئی ء جنائیں پچار ء گیش ء گیوارے بہ بیت" (داد،: 802012)۔

گالبنڈ لسانی (زبانی) ہاسیت ء رھنداں گوں جوڑ بوتگیں یک لبرزے۔ گالبنڈ انچیں علامت / نشانے کہ آگوں یک ہیالی / تصوراتی چیزے ء گوں باز نزیکی ء ہمگر نچ انت۔ انونیں وھدا / ازمانی گالبنڈ سازی (Systematic Terminology) گیشتر گوں سائنسی ہیال ء لیکہ ء بندوک انت۔ ڈکشنری آف لنگو سٹکس اینڈ فونیکس 'گالبنڈ ء اے وڑ گیشینیت کہ: درشان ء درانگازی ء یک انچیں اکائی (unit) یے کہ یک زبانی ء گپ کنوک ہر کجا اے گالبنڈ ء یک حساب ء بہ پھمنت"۔

ڈیوڈ کر سٹل (2008) ء ہیال ء بلوم فیلڈ ء داٹگیں پچار چہ درستاں شرتر ء مختصر تر انت۔ بلوم فیلڈ، ڈیوڈ کر سٹل ء گوٹگ ء ردا، گوشت کہ گالبنڈ ہما کتر ء چہ کستریں اکائی انت کہ آ یک ء تہنا یک پوریں ہیال ء لیکے ء مانا ء بندنت۔

گالبنڈ چولس لبرز ء وڑا بازمانائی بوت نہ کنت ء گالبنڈ ء مانا ء متلب تچک بیت ء پہ یکیں ہیال ء لیکہ ء کارمرز بیت۔ باز براں یکیں گالبنڈ پہ دگہ دگہ پڑاں کارمرز بیت کہ ہمک پڑا آئی ء مانا چہ دومی پڑا کئے دگری کنت، بلے چوشیں دگری ء ابید، ایثانی نیام ء مانائی سیادی بر جاہ مانیت، کہ اے وڑیں گالبنڈ رندا Homonymous گالبنڈ گوٹگ بنت۔ گالبنڈ چہ لبرزاں اے رنگ ء اول دگری کن انت چیا کہ گالبنڈ مارا گوں سائنسی لیکھاں بندوک کن انت۔

گالبنڈ ناں ایوکا پہ اے واستہ جوڑ کنگ بنت کہ آ یک زبانی ء گپ کنوکاں مختصریں ء شریں وڑے ء گوں یکے دومی ء گپ کنگ ء رساتک ء آسراتی بدینت ء آہانی وھدے زیان مہ بیت،

بلکیں گالبند سازی ء مسترین مول ء مُراد زبان ء گوں استیں وهدء سائنسی لوٹ ء گزراں
 همگام کنگ انت۔ ہمیشگہ ماں گالبند سازی ء 'unioicity' ء رهبند، بزاں یک گالبندء،
 ایوکا، پء یک هیال ء تصورے ء جوڑ کنگ بہ بیت، شر لیگک بیت۔

لبزء گالبندء نیام ء پرک:

لبزء گالبندء نیام ء مسترین پرک آہانی مانائی حوالہ (شوندات) انت۔ گالبند ہاس پء یک
 ہاسیں ہیالے ء بابت ء ہاسیں بنگے ء بابت ء بیت۔

جینیفر پیئر سن (1998) لبزء گالبندء تپاوت ء، سوئزر لینڈء مشہوریں زبانزانت ء نشان
 زانت (Semiologist)، فرڈینڈی ساثورء دیما آؤر تگیں لیکہ ء ردانت ء گوشتیت کہ
 گالبندیک لسانی علامت یا کہ نشانے، بزاں sign یے کہ اے یکیں وهد ایک توارے ء عکس
 انت، بزاں signifier انت، ء دومی نیمگایک ہیالے ء شون ء دنت، بزاں signified
 انت۔ پیئر سن دیمتر گوشتیت کہ ہمالبز کہ گوں، لہتیں ہایتاں جوڑ کنگ بوتگ انت ء ایک
 ہاسیں پڑے ء بنگے ء بابت ء حوالہ بدینت، اے وڑیں لبزیاں گالبند گوشت، ء اے پڑے
 درائیں گالبندانی مچی ء گالبند سازی / گالبند زانتیک گوشت۔ وهدیکہ ہمالبز کہ پء لس حوالہاں
 ء یکیں زبان ء پء یکے ء گیشتر ماناہاں کار مرز بہ بنت، ایشاں لبز گوشت ء لبزانی مچی ء
 vocabulary گوشت۔

گالبند	لبز
گالبند ء رایک ہاسیں پڑے ء ہاسیں بنگے ء گوں بندوک کنگ بوت کنت۔ (Sager)	یک لبزے پء بنیادی زندء ہمک پڑا کار مرزگ بیت۔

	گالبنڈ پہ یک هیالے یا کہ تصورے ء یک لیله (label) یا کہ پجاری نشانے۔ (Felber,) (ISO)
لبز ہا انت کہ آہانی مانا ایوکا پہ یک چیزے ء نہ انت۔	گالبنڈی ساشورے ء signified ء signifier ء ہم مانا (synonym) انت۔ (Rondeau)
	تکنیکی گالبنڈ: ایوکا پہ یک پڑے ء کار مرز بنت۔ لس گالبنڈ: یکے ء گیش پڑاں کار مرز بنت۔
لبز پہ ہر روچیکیں زندے رساکی مول ء مرادانی پیلوکنگ ء جوڑکنگ بنت۔	گالبنڈ ایوکا پہ یک هیالے ء لیکہ ء پہ یک ہاسیس زبانی (LSP) ء جوڑکنگ بنت۔
لس لبز ء تہا باز مانائی بیت، ء ہم مانائی اوں بیت کہ اے باز مانائی ء ہم مانائی یک زبانی ء سیر ء ازگار بوہگ ء شون ء دنت۔	پہ یک هیالے ء باز گالبنڈ ء بوہگ ہما زبان ء گالبنڈ سازیگی / گالبنڈ زانتگی (Terminological) نزوری ء زانگ بیت۔

گالبنڈ ء بابت ء لیتچک ء شیلو (2003b) وتی نبشٹانکے ء Lotte ء نبشٹانگیس گالبنڈ ء پجار ء چوش دینت کہ گالبنڈ یک ہاسیس لبزے، وھدیکہ Vinokur اے بابت ء گو شیت کہ گالبنڈ ء واستہ اے الم نہ انت کہ یک 'ہاسیس لبزے' بہ بیت، بلکیں پہ گالبنڈ ء اے المی انت کہ پہ یک ہاسیس کار ء مقصدے ء کار مرز بہ بیت۔ گالبنڈ مدام چه یک نیچرل زبانی ء لبزیاں

جوڑ کنگ بنت، یک گالبنڈے ۽ شری ۽ زوری چه اے گپ ۽ زانگ بیت کہ چه هئے جوڑ کنگیں گالبنڈ زانت ۽ زانشت ۽ یک هاسیں تکی ۽ هیال ۽ تصورے، بز ان concept یے، ۽ جھگیری ۽ کنت کنت؟

یک لہزے هاد هداوتی لہزی بستار ایله کنت ۽ گالبنڈے جوڑ بیت وهده آلہزیک هاسیں هیال ۽ تصورے ۽ یک کیشینتگیں حدے ۽ داں درشان کنت بہ کنت؛ پہ مثال Refresh ۽ Research یک وڑیں لہزانت، بلے ریسرچ یک شاہگان تریں لہزے کہ آگالبنڈی بستار اتلگ ۽ سر بوتگ، وهدیکہ ریفرش انگت ایو کا یک لہزے ۽ بستار زانگ بیت۔

کجام اول یک پڑے ۽ بابت ۽ زانکاراری مارا چه هاپڑے نبشته بوتگیں نبشتانکاں ۽ چاپ بوتگیں کتاباں دست کپ آنت۔ هما گالبنڈ کہ یک هیال ۽ تصورے ۽ شریں وڑے ۽ چاگرد کنت مه کنت، اے وڑیں گالبنڈ رساکی مول ۽ مراداں پیلو کنت نہ کنت۔ پہ مثال چه اے دا بتگیں دروراں پہ مشکل مایکے بہ پھماں: "گوزاکی ۽ رازمانی کار کردی بن رھبند" (سچکان)، یا کہ "جاوری ستا، پیش ستا، زور ستا، ستائی دیم پہ دیمگ، ۽ بنیادی درجگ ۽ ستا گال" (قاسم ۽ کلٹی، 052017)۔ بلکیں چه اے گالبنڈاں بازینے گوں سائنسی رھبنداں جوڑ کنگ بوتگ انت، چوش کہ زیابلوچ ۽ جوڑ کنگیں گالبنڈ گوزاکی پہ Transitivity ۽، رازمانی پہ systematic ۽ کار کردی پہ functional ۽ گالبنڈاں جوڑ کنگ بوتگ انت۔ بلے اگن اے گالبنڈ کار مرزی ۽ وهدا گوں اسلیں گالبنڈاں دیم پہ دیم نبشته / گوشتگ مه بنت، گڑاں اے زانگ کہ اے گالبنڈ، زانت ۽ زانشت ۽ کجام پڑا سیادی کن انت، سک ۽ گران بیت، ۽ ایشی ۽ آسر اے بیت کہ چه اے گالبنڈاں مارا ایچ وڑیں رسانک نہ بیت۔ چوشیں گالبنڈانی سبب ۽ زانت

ءزائنگ ءیک درزے (gap یے) ودی بیت ءچہ اے وڑیں گالبنانی وجہ ء استیںھیالے ء بابت ء بازیں رد پچی اوں ودی بوت کنت۔

گالبند سازی:

آکسفورڈ لبر بلد ء گالبند سازی ء پچار چوش کنگ بوتگ کہ گالبند سازی، بزاں Terminology ء متلب انت کہ گالبند جوڑ کنگ ء رھبند، یا کہ وانشت یا کہ ہاسیں مضمونے ء گالبندانی نظام انت۔ وبسٹر آن لائن لبر بلد ٹرینالوجی ء پچار ء گو شیت کہ گالبند سازی گالبندانی بابت ء وانگ ء مطالعہ کنگ یا کہ گالبندانی کار مرزگ ء علم ء زانت ء نام انت۔ نوینں وھدا انگریزی گالبند ٹرینالوجی ء مانا ء شاہگانی اتلگ۔ ٹرینالوجی نوں ایوکا پہ گالبندانی مچی ء واستہ کار مرز نہ بیت، بلکیں گالبند سازگ، گالبند سازی ء اصول ء رھبند ء گالبند سازی ء ہنر ء زانت ء واستہ اوں کار مرز کنگ بیت (درانی، 1998)۔

شریں ء الکا پیں (میعاری) گالبند جوڑ کنگ ء مول ء مراد، ہما کہ یک ہیالے ء پورہی ء چاگرد گت بہ کنت، بنیادم ء زانت ء سرپدی ء گوں آئی ہستی، رساتک ء زبان ء گوں ہمگر نچ کنگ انت۔ ڈاکٹر عطش درانی (1998: 13) گالبند سازی ء زانکار گیلنسکی ء حوالہ ء دنت ء گو شیت کہ گالبند سازی ہیال (concept)، ہیالی نسبت (سیادی)، رھبند ء ہمے ہیال، نسبت ء رھبندانی علامتانی نام انت، کہ چہ زبان زانتاں گیش اے کار ہمک پڑ ء مضمون ء زانکارانی کار انت۔ چیا کہ گالبنداں ایوکا زبانی / لسانی نشان (علامت) کار مرز نہ بنت، بلکیں ماں گالبنداں چیز، کار ء ہیالاناں علامتی بزاں نشانی رنگ دیگ بیت۔

گیلنسکی ء اے ہیال ء پلہ مرزی ء، کہ گالبند سازی ء کار ء باھد انت کہ ہمک پڑ ء زانکار بکن انت، دگہ بازیں زانکار پہ مثال فیلبہر ء ووسٹر اوں کن انت۔ اے زانکارانی لیکہ وتی جاگہ ء

سد در سد راست آنت، بلے، اگن ہک مضمون ء زانیکار ء زبازانتی ء گالبند سازی ء جیکی (basic) رھبندانی علم مہ بیت گڑاں ایٹی آسراے بیت کہ یہ dual personality ء دولخت شخصیت، یہ دودھ پتی ء Milk Husband، یہ Hermeneutics ء گیش ء گیوار، یہ Phenomenon ء پدیدگ، یہ زحم بجن بجن (بزماں پہ مُشکل) ء تلوار مارو تلوار مارو، ء یہ parts of speech ء گپانی بہر ء وڑیں گالبند ء رجانک مئے دیمائیت۔

گالبند سازی ہر وھد ایک هیال ء تصورے ء رداکنگ بیت۔ گالبند سازی ء لوٹ ء مول ء مُراد ایش انت کہ ہاسیں تکه ء هیال ء تصور ء ہمئے هیال ء تصور ء دائرہ کار ء بابت ء گالبند جوڑ بہ کنت۔

ماں بلوچی ء پہ بازیں دری گالبنداں بلوچی گالبند ٹاھینگ ء جوڑ کنگ بوتگ کہ اے گالبند گیشتر گوں لبزانک ء زبان ء سیادی داروکیں گالبند آنت۔ چہ اے جوڑ بوتگیں بازیں گالبنداں بلوچی زبان ء لبزانک ء وتی جاگہ کپتگ ء نوں ہر کس ء ہر جاگہ ایشاں یک وڑا پھمنت، چوش کہ: لبزانک، زبازانتی، پوکاری ء دگہ بازینے، بلے ماں بلوچی ء گیشتریں گالبند انجییں جوڑ بوتگ انت کہ آاسلیں ہیال ء concept ء جہگیری ء کُت نہ کن آنت۔ ایٹی ء یک مسترین سببے ایش انت کہ اے کارگیشتر ہما ر دماں کنگ انت کہ آبلوچی گالبند سازی ء ایٹکس بلد نہ انت یا کہ گالبند سازی ء لسانی رھبنداں واقف نہ آنت۔ ایٹی ء نکس اے بوتگ کہ اے اڈداتگیں گالبندناں کہ زبان ء قالب ء نشینگ انت، ناں کہ زبان ء رھبند ء بیچ ء ردا آنت، ء ناں کہ اے گالبند پہ source ہیال ء concept ء جو ان آنت، ء ناں کہ آئی ء جہگیری ء ماں ٹارگٹ (دیئے) زبان ء کُت کن انت۔ چوشیں بے رھبندی ء یک سببے اے بُوت کنت کہ تاں انون ء پہ بلوچی ء گالبند جوڑ کنگ ء بیچ وڑیں راہ ء رھبند ٹاھینگ نہ بُوتگ۔

گو کہ گالبند سازیء علم ء ازم مُدام اطلاقِ لسانیات ء خاص رجانکاری ء توک ء وانینگ بیت (کابری، 2003)، بلے گالبند سازیء لوٹ ء ارزشت کم ء گیش وانگ ء وانینگ ء زندء ہمک پڑ ء است انت۔ پیشکاہمک پڑ ء مردم ء زانیکاراں گالبند سازیء وتی دست مان کنگ انت کہ ایشانی تہا اُستاد، رجانکار، گالبند ساز، گالبند سازی بُجاہ، زبان زانت ء دگہ دگہ وانگ ء زانگی ء مضمونانی سرپدیں مردماں اوں وتی وتی حساب ء گالبند سازیء وت ء ہوار گیننگ۔

زبان ء ادب بہ بیت یا کہ ایدگہ پڑ بہ بنت، گالبند ء گالبند سازیء ارزشت ء چہ انکار کنگ نہ بیت، چیا کہ یک علم ء فلسفہ ء رسگ ء آئی ء شری ء پیمگ ہما علم ء فلسفہ ء پڑاجوڑ بوتگیں گالبندانی کمک ء آسان تربوت کنت۔

ہمک علم ء زانت، ازم ء فن وتی درشان ء جتائیں زبانی ء واہند انت۔ ہسے جتائیں ء ہاسیں زبان کہ آئی ء بندات چہ علامت / نشان ء بیت، 'گالبند' گوٹنگ بیت۔ ادا جُست اے پاد کنیت کہ ہمک علم ء زانت، ازم ء فن ء پہ وتی درشان ء جتائیں زبانی ء ضرورت پرچا بیت؟ اسل ء جیرہ پچار نیگ انت ء زبان ء گوں ہما علم ء زانت ء adjust کنگ نیگ انت۔ گالبند سازیء نظام ہمک علم ء زانت ء درشانی ء رساکی ضرورت انت۔ پیشکا اگن ہمک علم ء وتی جتائیں زبان، علامت ء گالبند مہ بنت گڑاں پہ لس وانوک ء پہ یک عالم ء زانیکارے ء یک علمے ء چہ دومی ء جتاکنگ ء آئی پچار کنگ ء بازیں اڑ ء جنجال دیماکنیت۔

البتہ بازیں گالبند است انت کہ آچہ یک discipline یے ء گیش کارمرز بنت، چوش کہ: Universality، Archetypes، Catharsis، Sublimation ء دگہ بازیں کہ ایسی سبب چہ ایدگہ علم ء زانتاں گالبند ء بدل زورگ انت، بلے اے گپ وتی جاگہ است

انت کہ چوشیں گالبنذانی مانا، ہمک مضمون ء، کے جتتا بنت، بلے ایشانی بنکی مانا ء همگو نگی ء
نزیکي بر جاہ بیت۔

گالبنذ سازی ء رہبند:

زبان ہر وھد بدل بوھو کیں چیزے، بزائ ڈائنا مک انت۔ زبان ء درائیں ہایتانی تہا: توار،
لبز ء بن رہبند آنی، بدلی یک المی نیں گپے، ہمے رنگ ء زبانی ء لبز امبار ء تہا ہر روچگیں
حساب ء بدلی آہان انت، لبزانی تہا گیشی آہان انت ء لبزانی تہا مانائی بدلی اوں وھد ء ہمراہی
ء پیدا ک انت۔

استیں وھد ار جانک یک انچیں ضرورتے جوڑ بو تگ کہ زند ء ء وانگ ء زانگ ء ہمک پڑا
ر جانک ء ارزشت و داتگ۔ ر جانک ء مستریں لوٹ ء گزر سورس زبان ء ہیال، لیکہ ء کھ ء
دومی زبان یادیم ء زبان ء ہماوڑ ء رجینگ انت۔ گالبنذ سازی ء ضرورت گیشتر ہما وھد اودی
بیت، وھدے دوزبان ء نیام ء interaction یے بہ بیت ء چوشیں interaction گیشتر
ر جانک ء وھد اں بیت۔ وھدے ضرورت ء وھد ار جانک کار کہ نوکیں گالبنذ جوڑ کن انت،
چوشیں نوکیں گالبنذ گیشتر ہما زبان ء وانو کاں مان گیشین انت۔ اے وڑیں جیڑہ پیشکا دیما
کایت پرچا کہ اے نوک جوڑ کنگیں گالبنذ گوں اسل ہیال ء مانائی حساب ء اسٹکس ہمد پی نہ
کن انت ء دومی اے گالبنذ اچ وڑیں لبز بلد یا کہ گالبنذ بلد اں، پے پھمگ، دست نہ کپ
انت۔ سیمی ایش کہ ر جانکار گیشتر انچین انت کہ آچہ زبانی انتی ء گالبنذ سازی لوٹ ء
رہبند اں زاننکار نہ انت۔

دنیاء ہج دوزبان مانائی حساب ء یک وڑ بوت نہ کن انت۔ ایشی متلب ایش انت کہ دوزبان ء
لبزانی نیام ء سد در سد همگو نگی ء ہم مانائی ممکن نہ انت۔ بلجیم ء زبان زانت ء ر جانک ء زاننکار

آندرے لفرے گوشت کہ دنیا چوشیں یک زبانے نیست کہ آھمینکس سیر ء ازگار بہ بیت کہ دنیا درائیں زبانی داب ء گپاں گوں ہمدپی کت بہ کنت ء ہرھیال ء لیکہ ء وتی زبان ء لاپ ء درگیتک بہ کنت۔ اے زبانی نیام ء پرک ء دگری انت کہ رجانکار نوکیں لبر جوڑ کن انت تاکہ دوزبانی نیام ء لسانی ءھیالی دوری کم کنگ بہ بیت۔

چونہا اے وڑ بیت کہ پہ یک ہاسیںھیال ء لیکھے ء وھدے یک نوکیں گالبندے ٹاھینگ بیت یا کہ درگیجگ بیت گڑاں بندات ء ھمے گالبند زانتانی یک سرکلے ء پہ general consensus یے ء ہاتر ادیمایر کنگ بیت ء ھمے زانتکاری تپاکی ء پدپہ ھمےھیال ء تصور ء اے گالبند رواج دیگ بیت، بلے چوش کہ دنیا دیمر وی کنگیں زباناں پہ سانس ء تکنیکی ایجادات ء ایدگہ چیزاں ہر روج ہزارانی کساس ء گالبند جوڑ بوھگ ء انت، پیشکا اگن پہ ھک لبر ء گالبند زانتانی یک گر پے بہ مندیت ء فیصلہ بکنت، گڑاں گمان ھمیش انت کہ زبان ماں گالبند سازی ء پڑاسک ء پشت کپیت۔

ایڈریانوروسی (2008) گوشت کہ اگن یک زبانے ء گپ کنوک وتی زبان ء لبر امبار ء بدلی آرگ بلوٹیت، گو کہ آبدلی کسان ء چہ کسان تریں بدلی یے بہ بیت، گڑاں آہاں اے وڑیں بدلی وتی زبان ء رھبندی ردا، ء ھما زبان ء چیزاناں نام دیگ ء تب ء ردا آرگ کپیت۔

اے نشتانک ء گالبند سازی ء سے (3) ء چار (4) انچیں طریقہ / Methods آنی سراگپ کنگ بیت کہ ھمے رھبند ماں گیشتریں ہندویوروی ء سامی زباناں کار گرگ بوھگ ء انت۔

ایشانی تھا:

➤ ڈیریوشن (Derivation)

➤ بلنڈنگ (Blending, Compounding and Coining)

➤ بلوچینگ (Balochizing)

➤ Figurative Speech

ڈیریویشن:

ڈیریویشن مارفالوجی بزوں دروشم زانقی ء یک گالبنڈے کہ اے ماں یک زبانی ء استیں لبزوں چہ دگہ نوکیں لبز جوڑکنگ ء دو ء چہ یک رھبندے۔ مارفالوجی ء اولی رھبند، آئی ء ردا استیں لبزوں چہ دگہ لبز جوڑکنگ بیت، آئی ء Inflectional مارفالوجی گوشت۔ Inflectional مارفالوجی یک لبزے ء بن رھبند (گرامر) ء یا کہ لبزے زمان (tense) ء بدل کنت یا کہ لبزے یکے ء چہ گیش کنت، بزوں پہ واحد ء جمع ء ہاتر کارمرزکنگ بیت۔ چوش کہ: نودربر + اں = نودربراں، ماں اے مثال 'اں' ء 'اں' گیشی ء لبز نودربریکے ء چہ گیش بوت انت، یا کہ انگریزی زبان ء لبز cook+ed=cooked، کہ ماں اے لبزے پدوند۔ ed گیش کنگ ء گول لبز cook است ء چہ گوشت ء شت۔

ماں گالبنڈ سازی ء Inflectional مارفالوجی کارمرزکنگ نہ بیت ء نا کہ یک زبانی ء پہ نوکیں لبز جوڑکنگ ء اے رھبند کارمرزگ بیت۔

دنیا ء گیشتریں زباناں نوکیں لبزے گالبنڈ جوڑکنگ ء یک لس رھبندے Derivational مارفالوجی انت کہ ایسی آسر یک نوکیں لبزے / گالبنڈے بیت۔ چوش کہ 'راج' یک نامگالے، آئی ء چہ دراتلگیں (derived) لبز 'راجی'، بزوں 'راج' + ای = راجی' کہ یک ستاگالے، یا کہ چہ یک نامگالے ء چہ دگہ یک نامگالے 'راجمانی'، 'راجمان'۔

ھمک زبان ء رھبند، چہ یک لبزے ء دگہ نوکیں لبزے درکنگ (derive کنگ) ء چہ دومی زبان ء پرک کن انت۔ گیشتریں ہندویورپی زبان چہ اسلیں لبزے بن لبز، بزوں Root

word ء نوکیں لبز جوڑ کن انت، چوش کہ بن لبز nation ء چے national، قوم ء چے
 قومی ء راج ء چے راجی، ملت ء چے ملی / ملتی۔ یا کہ چے culture ء cultural، چے ثقافت ء
 ثقافتی، ربیدگ ء ربیدگی، فرہنگ / تمدن ء فرہنگی / تمدنی۔ بلے ماں سامی زبانان پہ مثال
 عربی ء بازیں اسکالر چوش کہ بصرہ ء زبان زانت گوشت کہ ماں عربی ء مصدر
 (infinitive) ء چے دگہ نوکیں لبز جوڑ کنگ بیت، وھدیکہ کوفہ ء زبانزانت گوشت کہ
 کار گال ء چے درائیں نوکیں لبز derive کنگ / درکنگ بنت (المغرب، 2016: 03)۔
 ڈیریویشن ء لبزی مانا ایش انت کہ چے یک استیں لبزے ء نوکیں لبزے جوڑ کنگ۔ ایٹگی
 متلب انت کہ بن لبز ء چے دگہ نوکیں لبز / گالبند جوڑ کنگ۔ روایتی حساب ء ماں ڈیریویشن
 رھبند ء چے نامگالاں، دگہ نامگال یا کہ ستاگال جوڑ کنگ بیت، انچوش کہ پیشتر ء مثالان من
 گوشتنگ ات، بلے نوئیں وھداں چے بازیں زبانان چوش کہ انگریزی، فرانسیسی، فارسی، اردو،
 ء عربی زبانان چے ستاگال ء نامگالاں کار گال جوڑ کنگ بوھگ ء انت۔ چوش کہ چے
 computerize ء computer، چے nationalize ء national، چے قومی ء قومیانہ،
 چے ملی ء ملی کردن، یا کہ ماں بلوچی ء نام / نامی ء۔ ناینگ۔ ھمک زبان وتی Intransitive
 کار گالانی مصدری رھبندانی رد استاگال ء نامگالاں چے کار گال جوڑ کنگ ء انت۔ چوش کہ
 انگریزی نہ گوزاکی، بزاں Intransitive، لبزانی ہا تراپد وند -ize، -ise، یا کہ -se۔ گیش
 کنگ بیت ء چے آہاں نوکیں لبز جوڑ کنگ بیت، ھمے رنگ ء اردو ء ستاگال ء ھلاسی ء 'انہ'
 گیش کنگ بیت چوش کہ اردو ء وکاری کار گال، بزاں Transitive کار گال 'لوٹنا، دینا'
 وھدے کہ نہ گوزاکی کار گال 'لوٹنا، دلانا' ھمے رنگ ء گالبند 'قومیانہ'۔ ماں بلوچی ء چے

نامگالاں نہ گوزاکی کارگال جوڑکنگ ء واستہ ماگوں بن لبزا 'ینگ' گیش کنناں چوش کہ چہ نام ء ناینگ، راج ء راجینگ، کارمرز ء کارمرزینگ۔

ماں گالبند سازی ء ڈیرپویشن ء دگہ یک تہرے Circumlocution انت، کہ اے تہرے رہند گیشتر ماں رجانک ء وھداکارگرگ بیت۔ سرکیوم لوکیوشن ء مانا derivation of meaning انت، بزاں مانا ء اخذکنگ انت۔ ماں بلوچی ء اے رہند ہمیش انت کہ یک دری گالبندے ء کردی ء مانائی بزانت ء ترینگ انت۔

Circumlocution ء لبزی ء بزانت بلدی مانایک گپے یا کہ ہیالے ء گوں چیریں لبزاں گوٹنگ یا کہ گپ ء ترینگ ء گوٹنگ۔ انگریزی لبزبلد 'ڈکشنری انگلش' ء 'آکسفورڈ ڈکشنری' ء اے گالبندے پچارچوش کنگ بوتگ:

the use of more A round about or indirect way of speaking یا کہ
words than necessary to express an idea - چوش کہ دا تگلیں انگریزی
لبزانی بلوچی بدلاں بچارات:

toilet	دست شود	sex	وپت ء واب
		Periods	ھمراہ

اے (circumlocution) یک جہانی پدیدگے، بزاں phenomenon ہے، کہ کم ء گیش، دنیائے کُلے زبان اے رہند ء کارمرز کن انت (Farghal, 2005)۔ ماں سرکیوم لوکیوشن ء نوک جوڑ بوتگلیں گالبندے عموماچہ اسلیں گالبندے لبزی حساب ء دراج تر بیت، بلے ہر وھداچوش بوھگ الم نہ انت۔ پے مثال: پے انگریزی ء لبز receptionist ء فارسی ء 'متصدی اطلاعات' کارمرز بیت، یا کہ پے انگریزی Anemia ء بلوچی ء 'کم حونی'،

پہ Dysentery ء 'حون لاپ'، پہ Arears ء 'زرماندو'، ء پہ determinism ء 'جبریت ء سنگ' وڑیں لبز ٹاھینگ بوٹگ انت۔ یا کہ ماں بلوچی ء باز براں، چوش کہ سید ظہور شاہ ہاشمی ء جوڑ کُننگیں گالبنداں پہ Radio ء 'وٹگش'، پہ Telephone ء 'گواکتو' ء پہ Airport ء بالی پٹ۔ اے وڑیں لبز ء گالبند گیشتر اسلیں لبز ء گالبند ء کار کرد ء بنیات ء جوڑ کنگ بوٹگ انت۔

اے گپ ء ہچ شک نیست کہ سرکیوم لوکیوشن ء دو زبانانی نیام ء بازیں ہیالی ء لبزی کمی آناں دور کنگ ء جہد ء کوشتے کنگ، ء نوکیں لبز دیما آوڑتگ کہ چہ ایشاں بازیں شریں لبز جوڑ بوٹگ ء نوں رواج گپتگ انت، چوش کہ 'لبز انک' ء گداریا کہ آزمانک ء کسمانک، 'بلے ایٹی سبب ء پہ زبان ء لبز انک ء، پہ یکیں ہیال ء concept ء بازیں گالبند جوڑ بوھگ ء جیرہ اوں دیما اتگ۔ انچش کہ نامان 'نوکار' ء اولی چاپ ء تاکدیم 5 ء گو شیت کہ "۔۔۔ پہ درور criticism ء واستا بلوچی ء نگد، نگد کاری، نگد انک، شرگداری، ایرادگیری، چکاسکاری، چکاسنگ، کچہ چینی۔۔۔ ہشت گالبند کار مرز بنت" (2008)۔

ایٹگی سبب ایٹس انت کہ رجانکار / نوک گالار (neologizer) پہ دری لبزانی رجانک ء ہچ وڑیں رھبندانی بندوک نہ انت، پیشکاپہ گالبند سازی ء سرکیوم لوکیوشن ء رھبند نزوریں رھبندے زانگ بیت، چیا کہ اے رھبند گالبند سازی جیرہاں گیشوارگ ء گیشتر مان گیشینیت۔

بلندنگ (Blending/Coining):

چوایدگہ راجانی نبشتہ کار، زبانزانت ء زانکارانی وڑا بلوچ نبشتہ کار اوں پہ نوکیں ہیالے ء دو دگہ لبز / ہیال یکجا کن انت ء آئی ء پہ نوکیں ہیالے ء کار مرز کن انت۔ ڈیوڈ کرشل

(1991) اے بابت ۽ گوشتیت کہ Blending ۽ گالبنڈ گیشتر Descriptive زبانزانتی ۽ پہ ہمالسانی اِکائی ۽ کارمرزیت کہ آچہ دِگہ دِگہ بہراں جوڑ بوتگ انت، ۽ ہمک بہر جتائیں پروشتاتاں (circumstances آں) وقتی وقتی جتائیں مانا دینت۔ بلنڈنگ ۽ عمل دولبزانئی یک ہوارے کہ ایشانی یکجائی ۽ نوکیں ہیالے ودی بیت۔ چوش کہ 'بن توار دروشمی (morphophonemic)، آساپ پہ آس + آپ، ٹرنداپ پہ ٹرند + آپ، یا کہ انگریزی ۽ brunch چہ lunch ۽ breakfast ۽، یا کہ electromagnetic چہ electrics ۽ magnetics ۽، smog چہ smoke ۽ fog ۽۔ ماں بلوچی ۽ انگریزی ۽ blending ۽ یک رھبندے مشترک انت، آ ایش انت کہ دوئیں زبانان لبزپورہی ۽ زورگ نہ بنت بلکیں کے گوئڈ کنگ بنت، بزراں ماں اے زبانان پہ بلنڈنگ ۽ contraction ۽ رھبند است انت۔ چوش کہ ماں 'بن توار دروشمی ۽ دروشم زانتی لُک کنگ بوتگ ۽ انگریزی morphophonemic ۽ مارفالوجی لُک کنگ بوتگ۔ اے دوئیں زبانانی نیام ۽ یک دِگری یے پہ بلنڈنگ ۽ ایش انت کہ انگریزی مُدام اولی لبز ۽ لُک کنت چوش کہ socio-political، electromagnetic یا کہ باز براں دوئیں لبزراں لُک کنت چوش کہ blunt، smog، brunch (blind + stunt)۔

ماں ہواریتگی (blending) ۽ عمل ۽ بازیں زبان وقتی نزیکیں زبانان، بزراں چہ ہمازبانان کہ گوں آئی ۽ ہاندانی حوالہ ۽ نزیکی کن انت، چہ یکے ۽ گیش لبزیکجا کن انت ۽ یک نوکیں گالبنڈے پہ یک نوکیں ہیالے ۽ جوڑ کن انت۔ چوش کہ انگریزی وقتی گیشتریں گالبنڈاں چہ یونانی لبزانی ہوارگیجگ ۽ جوڑ کنت۔ پہ مثال Bios ۽ logos چہ Biology، ge ۽ graphei ۽ چہ geography ۽ دِگہ دِگہ بازیں ہسے وڑیں گالبنڈ است انت کہ چہ یونانی یا کہ

لاطینی زبان ء لبز اں چہ جوڑکنگ بوٹنگ آنت۔ انونیں دور ء blending ء یک دگہ رھبندے انگت دیما اتلگ کہ ایثی ء ردانوکیں گالبند ء یک بہرے چہ سورس زبان ء زورگ بیت ء یک بہرے چہ دیسے (ٹارگٹ) زبان ء، چوش کہ پہ انگریزی mysticism ء اُردو والاہاں ایثی بدل ء کہ چو 'وجودیت ء جدیدیت' ء وڑاصوفیت بُرتیں، آہاں صوفی ازم زرتگ، بز اں چہ اردو یا کہ فارسی ء؛ صوفی 'چہ انگریزی ء ازم۔ پہ فانالوجی ء، اگن من ردمہ بنیں۔ منی دل ء ماں سچکان ء تاکے ء 'توارلوجی' کارمرز بوٹنگ۔ ماں گردی زبان ء پہ Physician ء 'پزیشک' ء پہ national ء 'نیشتمانی' (عبداللہ ء عالم، 2004) ء وڑیں گالبند جوڑکنگ بوٹنگ آنت کہ ہمک گالبند سورس زبان ء ٹارگٹ زبان ء لبزانی یکجائی ء چہ دیما آرگ بوٹنگ آنت۔

Blending چار تہراں بیت:

- 1- کارگالی بلنڈنگ
- 2- ستاگالی بلنڈنگ
- 3- نامگالی بلنڈنگ
- 4- نسبتی بلنڈنگ

کارگالی بلنڈنگ (Verbal Blending):

کارگالی ہوارینگ بز اں بلنڈنگ ہما آنت کہ دو لبز ء یکجائی ء پد نوکیں کارگالے جوڑ بہ بیت، ایثی ء کارگالی ہوارینگ گوشنت۔

ستاگالی بلندنگ (Adjectival Blending):

ستاگالی ہوارینگ ہمائی گوشنت وھدے دو لبزانی ہوارگیجگ ء پد یک نوکیں ستاگالی گالبندے جوڑ بہ بیت۔

نامگالی بلندنگ (Nominal Blending):

ماں گیشتریں ہندویوروپنی زبانان ہرچی کہ بلندنگ بیت آگیشتر نامگالی بلندنگ انت، بزاں کہ ماں اے زبانان دو لبزے ہوارگیجگ ء پد گیشتریں وھداں یک نوکیں نامگالی گالبندے جوڑ بیت۔ البتہ ستاگالی ہوارینگ اول شریں وڑے ء بوھگ ء انت۔ چوش کہ کارگالی ہوارینگ ء منی دیما، تاں اے وھداں، انگریزی، اُردو ء بلوچی ء، ہچ وڑیں گالبندے نہ گوستگ۔

نسبتی بلندنگ (Reference Blending):

ہوارینگ ء اے تہر گیشتر گوں ڈیریویشن ء نزکی کنت۔ چوش کہ یک چیزے ء گوں وگرے ء نسبت ء سیادی ء نام دیگ۔ پہ مثال آپسری، گوادری، خفی، یا کہ مارکسی منوک، لیننی منوک ء ہمے وڑیں دگہ گالبندیا کہ phrase کہ گوں یک ہیالے ء نسبت بدار انت۔

بلوچینگ (Balochizing):

ناگمان نوکارے اولی چاپ (2008) ء پیشگال تاکدیم 6 ء لبزانی کمی ء پیلہ کنگ ء چار رھبند گوشت کہ ہمے چاریناں یکے Balochizing انت کہ سیمی نمبر ا انت۔ ناگمان چوش گوشت کہ:

✓ نوکیں گالبند جوڑ کنگ چو کہ hydrometer ء واستہ 'آپ کچ'

✓ کوہنیں لبزے درگیجگ ء نوکیں مانا آ آرگ چو کہ Archives ء واستہ 'پینٹک'

✓ ڈنی لبزء توارء کے مٹینگ ءوتی زبان ء توارینک ء ہمدپ کنگ ء زیرگ چو کہ پہ

'parade' پریٹ'

✓ ڈنی لبزء جنء ء راہاوڑ ء زیرگ چو کہ bus بس

Balochizing یا کہ لبزء ء بلوچینگ ء بلوچی جاگ گورا دیگ ء متلب ایش انت کہ یک دری زبان ء لبزء ء انچیں رنگے ء کارمرزہ کن کہ آلبزگوں تئی زبان ء تواراں ہمدپ بہ بیت ء تئی زبان ء مارفولو جیکل رھنداں نزیکی بہ کنت۔ دنیا ء کم ء گیش دراہیں زبان، ء درستاں دیماٹنگیں زبانوں پہ یک دریھیال، لیکہ ء چیزے ء جوڑ بوتگیں یک گالبنڈے ءوتی زبان ء جاگ گورا دانگ ء کارمرزنگ ء انگت انچوش کنگ ء انت۔ پہ مثال انگریزی زبان ء لبز Chemistry چہ لاطینی ء پدا عربی 'الکیمیا' ء چہوتی کنگ۔ انگریزیء 'Algebra' چہ عربی 'جبر'، یا کہ گودی 'رہزیم' چہ انگریزی regime، یا کہ عربی فلسفہ چہ Philosophy، اسفالت چہ Asphalt بزاں mineral یا کہ بلوچی 'کوکاگل' چہ انگریزی Cooking Oil ء۔

دری لبزوں بلوچینگ یا کہ بلوچی جاگ گورا دیگ پہ بلوچی زبان ء بازنگ ء سیت مند بوت کنت۔ ایشی ء چہ بلوچیوتی اسلیں چہرگ ء گارنہ کنت۔ دری لبزوں بلوچینگ بلوچی ء ماڈرن زبانے بوھگ ء کمک کنت، ء بلوچینگ ء چہ بلوچی مارکیٹ، تعلیم، حکومتی ء ربیدگی چست ء ایرآنی، سائنس ء ٹیکنالوجی ء زبان بوھگ ء درجگ ء رست کنت۔ دری لبزوں بلوچینگ ء سبب ء بلوچی گالبنڈا کاپی (میعاری) ء درجگ ء سربوت کن انت ء ایشی یک مستریں نے اے بیت کہ زبان ء یک رنگی، بزاں unification کئیت۔

بلے دری لبزیاں بلوچی جاگ گورا دیگ ۽ وهد ایک گپے ۽ هیال دارگی انت، آایش کہ باهد

انت کہ زانتکار Transliteration ۽ Balochizing ۽ پرک ۽ بزانت انت۔

ٹرانسلیٹریشن کہ پہ ایشی ۽ فارسی ۽ انویسہ گردانی کار مرزبیت، ایش انت کہ دری آباں گوں

وقتی زبان ۽ آباں مٹ بکن ات، یا کہ وقتی زبان ۽ آباں گوں دری زبانه ۽ آباں۔ پہ مثال

انگریزی ۽ Terminology ۽ گوں بلوچی آباں ٹرمینالوجی نویگ یا کہ بلوچی ۽ پولکاری ۽

گوں انگریزی آباں Polkari نویگ ۽ Transliteration گوشت۔ اے هیال ایوکا

نبشته ۽ وهداں دارگی انت۔ بلوچینگ ۽ متلب ایش انت کہ هما لبز ۽ گالبند کہ بلوچی نہاں

آہانی سرا بلوچی تو ارزانتی ۽ دروشم زانتی رھبنداں کار گرگ۔ چوش کہ:

Telephone	ٹیل پون	Radio	ریڈو
فلسفہ	پلسپہ	Fridge	پرتج
Mobile	موبیل	Parade	پریٹ
		Pajero	پجارو

۽ دگہ بازیں همے وڑیں لبز ۽ گالبند است انت۔ اگن مارید یو ۽ وت گش ۽ بدل ۽ ریڈو ۽

ٹیلیفون ۽ گوانکو ۽ بدل ۽ ٹیل پون، ۽ موبائل ۽ دستی گوانکو ۽ بدل ۽ موبیل بگو شیں و شتر

بیت۔

:Figurative Speech

Figurative Speech ۽ چہ متلب مجازی گپ یا کہ لبز، بزیاں کہ وقتی اسلیں مانا ۽ جاگہ ۽

دگہ مانا ۽ بدنت کہ اودا مانائی شہار (Semantic Extension) ۽ ٹمک ۽ همے لبز ۽

گوں دگہ مانا ۽ بندوک کنگ بیت یا کہ بوتگ۔ Figurative Speech چو تشبیہ ۽

کنناہیہ (Metaphor and Metonym) ء وژاپہ گالبند سازی ء سیدت مند بوت کنت۔ اے رھبند ء ردا بلوچی ء یا کہ یک زبانے ء استیں لبزے زورگ بیت ء یک نوکیں مانائے دیگ بیت۔ انچوش کہ ناگمان ء دیما آؤر تگلیں دومی پوائنٹ ات۔ ماں اے رھبند ء باز رندا یک چیزے ء ایو کا یک ہاسیتے زورگ بیت ء آپہ نوکیں ہیالے ء کار مرز کنگ بیت۔ پہ مثال ماں عربی ء پہ جہاز ء طیارہ کار مرز کنگ بیت کہ اسل ء طیارہ تیزیں اسپے ء نام بوتگ۔ ہمے رنگ ء ماں عربی ء ریلے ء نام قطیرہ انت کہ اے بن اسل ء یک تیزیں اشترے ء نام بوتگ۔ ہمے رنگ ء ماں کرکٹ ء دنیا ء پہ شعیب اختر ء راولپنڈی ایکسپریس، پہ آئی ء تیزی ء وجہ ء کار مرز کنگ بیت۔ یا کہ ماں پاکستان ء آپریشنے ء ضربِ ازب 'اناینگ بیت، کہ ادا 'ازب 'چہ نبی کریم ء زحم ء زورگ بوتگ، یا کہ پہ عمران خان ء جلسہاں سونامی کار مرز کنگ یا ماں بلوچی ء پہ ہولاک ء سواری ء اشنگ کار مرز کنگ۔ زالم ء زوراک ء ملکوت گوشگ، یا کہ کتے ء ہٹلر گوشگ figurative speech ء زمرہ ء کاینٹ۔

آسر:

یک زبان یے ہما وھد ماڈرن گوشگ بیت، وھدے آژبان ہما دور ء درائیں مارکیٹی، تعلیمی، ربیدگی، سیاسی، سائنسی ء درشانی لوٹاں پیلوگت بہ کنت۔ دنیا ء اچ چوشیں زبان سیر ء ماڈرن گوشگ نہ بیت کہ آژبان وتی گپ کنوکانی درشانی لوٹاں پیلوگت مہ کنت۔

زبان ء زندگ دارگ ء زبان ء گوں وھد ء ہمگام کنگ ء گالبند سازی ء مزنیں کر دے است انت۔ من بلوچی ء درائیں گالبند سازی تو سیپ ء کناں کہ آھاں وتی وس ء واک، ء وتی زانت ء سرپدی ء ردا بلوچی ء گالبند سازی ء بندات کنگ، ء اے جُھد کنگ کہ بلوچی زبان پہ درشان ء دگہ زبان یے منہ وار مہ بیت۔ آھانی درائیں چوشیں کار، آھانی نیت ء ردا،

توسیع کر زیں کار آنت۔ بلے، چیا کہ، ماں گالبند سازی ء پڑا، یک زبان ء هما وهدا شتر ء تناور لیگ بیت وهدے آ زبان ء پھک هیال ء concept ء، ایوکا، یک ’گالبندے‘ بہ بیت، ء هما اڈا تگیں، یا کہ زبان ء استیں گالبند، سرجمی ء، جنگی هیال ء جہگیری ء کُت بہ کنت۔ اے کُجام اوں یک زبان یے نزوری یے زانگ بیت، اگن ہا زبان ء گورا هیال یک ء آئی ء درشانی ء کار مرز بو ہو کیں ’گالبند‘ باز بہ بنت۔

بلوچی ء جوڑ بوتگیں گیشتریں گالبند انجین آنت کہ آ، ماں، زبان ء قالب ء نندگ ء زبان ء رواج گرگ ء سو بمند نہ بوتگ آنت۔ یا کہ بلوچی ء پھ گیشتریں هیال ء concept آں یکے ء گیش گالبند سازگ بوتگ آنت، کہ آہانی سبب ء نبشتہ کار، وانوک ء بلوچی زبان ء ہبر کنوک کنفیوز بوتگ آں، ء ماں زبان ء، پھ یک ہیال یے یکے ء گیش گالبند بوہگ ء مسترین نکس اے بوتگ کہ بلوچی گالبند سازی ’یکر ازی‘ (unification) نینتگ، ء ایشانی سبب ء رسائی جیڑہ اوں دیما اتگ آنت۔ ایشی ء یک مسترین سبب ایش انت کہ اے کار گیشتر ہما مرد ماں کنگ انت کہ آ بلوچی گالبند سازی ء اینکس بلد نہ انت یا کہ گالبند سازی ء لسانی رہنداں واقف نہ آنت۔

اگن بلوچی ء گالبند سازی سائنسی رنگاں ء مضمونی زانیکار ء زبانز انتانی ہمکاری ء ہمدستی ء کنگ بہ بیت، بعید نہ انت کہ، زوت، بلوچی زبان مارکیٹ، تعلیم، انٹرنیٹ، ربیدگ، سیاست ء نیکراہ ء زبان بہ بیت۔

شوندات:

بزدار، واحد، 2004، بلوچی گالبنڈ، کوسٹ: بلوچی اکیڈمی۔

بلوچ، زیا، ماہتاک سچکان، گوادر، اپریل

بلوچ، ڈاکٹر عبدالصبور، 2009، بلوچی قصی لبز انک: پٹ ۽ پول ۽ نگدکاری، ادلی چاپ، کوسٹ: بلوچی اکیڈمی۔

داد، اے۔ آر، 2012، لبز انکی گالبنڈ، تربت: بلوچستان اکیڈمی۔

درانی، ڈاکٹر عطش، اصطلاحی جائزے، 1998، پاکستان: مقتدرہ قومی زبان۔

قاسم، ایوب ۽ کلٹی، غلام رسول، 2017، نمبشتہ رہنڈ ۽ سزہ بند، کراچی: سیدہاشمی ریفرنس کتاب جاہ۔

ناگمان، 2008، نوکاز، تربت: بلوچستان اکیڈمی۔

Abdullah, S. and Alam, K. 2004, English-Kurdish Kurdish-English Dictionary, New Delhi: Star.

Cabre, T. 2003. Theories of Terminology: their description, prescription and explanation, Journal Of Terminology.

Cambridge Dictionary, Cambridge: University Press. Extracted at: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/term>

Crystal, D. 2008, A Dictionary of Linguistics and Phonetics, 6th Ed., Blackwell Publishing.

Extracted at:

https://www.academia.edu/23349059/A_Dictionary_of_Linguistics_and_Phonetics_David_Crystal

Elmgrab, R. 2016. The Creation of Terminology in Arabic, Researchgate.

Extracted from:

https://www.researchgate.net/publication/303843062_The_Creation_of_Terminology_in_Arabic

Farghal, M.2005. Arabic Euphemism in English Translation, IJAES, vol.6.

Leitchik, V.M & Shelove, S.D. 2003b, Terminology: Where is Russian Science Today?, LSP and Professional Communication.

Oxford Dictionaries, extracted at:

<https://www.lexico.com/en/definition/term>

Pearson, J. (1998). Term in Context. John Benjamin Publishing.

Rossi, A.2018. Glimpses of Balochi Lexicography: Some iconyms for the landscape and their Motivation, extracted from:

https://www.academia.edu/38549153/Glimpses_of_Balochi_lexicography_Some_iconyms_for_the_landscape_and_their_motivation.

منیر احمد بادینیء گدارانی وجودی بنگپ

گلاب مرزا¹

طارق رحیم²

Abstract:

This article attempts to explore the themes of existentialism in the novels of Muneer Ahmed Badini, the most famous novelist in Balochi literature. In doing so, this paper will explain the broader influence of existentialism in Balochi fiction, and then it will delineate existentialist themes in Badini's novels. This paper argues that characters in his fictions are keenly aware of the meaninglessness of the human condition, and often attempt to escape their given circumstances. Furthermore, free will, and absurdity seem to be the most dominant themes of his novels. This paper concludes that Muneer Ahmed badini's novels are informed by the existentialist philosophy.

بنی آدمء مدام وتی زندمانء دیمروئیء بابتء پگر جنگء پ زندگوازینگء ہاترا

بازیں نوکیں راہ ء راہبند، دیم ء آورتگ۔ چہ ہمیشاں یکے آ وجودیت

: 1 اٹیچنگ فیلو، انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لیگنوتن اینڈ کلچر، یونیورسٹی آف تربت

: 2 اسسٹنٹ پروفیسر، انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لیگنوتن اینڈ کلچر، یونیورسٹی آف تربت

(Existentialism) انت۔ فلسفہ اے اے پگہرے بسمتی کرن اے ڈنمارک اے نندو کیس مذہبی وجودی فلاسفر کر کیگار ڈے گورا گندگ اے اتلگ۔ منیر احمد بادینی وتی یک نبشتانکے اے کر کیگار ڈے شوندات اے دنت کہ :

"ہر مردم اے ہبرے پرچے سدے سمانیست کہ وتی
 "وجود" نفسانی واہشت اے لوٹانی تہ اے زیان کنگ اے انت
 اے شہ ذات اے ہما تجر بگ اے ناپوہ انت کہ آئی اے تجر بگ اے
 یک مذہبی شخصے کنت " (1)

وجودیت اے پچارا انگریزی اے لبر بلد The Penguin Dictionary of
 Literary Terms and Literary Theory اے توکا فلسفہ وجودیت اے بابت
 اے نبشتہ انت۔

"In Philosophy, the terms exist and existence denotes something active rather than passive and thus are closely dependent on the Latin root ex " out" sister from stare " to stand". The term existentialism means " pertaining to existence, or, in logic, " predicating existence". Philosophically, it now applies to a

vision of condition and existence
of man, his place and function in
the world, and his relationship, or
lack of one, with God."(2)

وجودی فلسفہ دنیا و جنگ عظیم اولیٰ و دومی و رند و یم و اتلگ کہ انسان بے چاڑی، بے
وسی، نامیتی، بے اوستی و تنہائی و آماج بوت گڈا آہاں اے جیڑگ بناکت۔ انسان چھی یے؟
ماپر چا زندگی ایں؟ حد اچھی یے؟ زندگی چھی یے؟ مہ پر چہ دگر و سر و ستک و بار و بہ کن ایں؟۔
وہدیکہ آہاں پہ مارانہ بیت ماپر چاہیہ آہاں بہ ایں؟ ہر کار و کنگ و رنداوں دانگی و شی نیست گڈا
پر چا ازاب ایں؟ اگاں مرگ است مہ پر چا زندگی ایں؟ اگاں مئے تالہ و حد انوسیت ماپر چا
سزاوار بہ ایں؟ اے درستانی جست انسان و گوں و قی باتن مردم و کت انت۔ بلے پسو و نہ
بوہگ سبب و نوکیں ہیال و دی بوت۔ چش کہ سار تر نشیت:

"Man is free to choose" and "Man is
responsible to their actions"(3)

بزاں انسان و قی کردانی ذمہ دار انت پر چا کہ آئی و ہر کردہ و و ت و ت پسند کر تگ و
آئی و گچین و تہاڈنی طاقت و دست نیست۔ اگاں است گڈا کجانت؟ دیمتر ادگہ بازیں لیکسانی
ہمراہی و نطشے اوں دیم و کیت و گشیت:

"God is dead, we have killed
God so we are murderers so fall
murders"(4)

نطشے ۽ شنگ ۽ متلب اش انت کہ انسان یک و ہدے چہ مذہب ۽ مکم ۽ زندگ انت بلے مرچی سانس ۽ سبب ۽ مذہب مئے مکم ۽ کت نہ کنت۔ پشکہ ماہدائی حج کار کنگ ۽ نہ انت۔ مرچی سانس ۽ یثانی ہدا جوڑ کر تگ دی متر ۽ آ "مرد آہن" ۽ مثال ۽ دنت کہ مرچی نوکیں قدر پیدا بوتگ ۽ ہے نوکیں قدرانی ہاترا انسان ۽ وت ہدائے جوڑ بوتگی انت۔

وجودیت ۽ فلاسفر البرٹ کامیو ۽ خیال ۽ زندہ گمانی ہلاسی ۽ یک راھے وت کشی انت۔ دومی و شین زندہ ہاترا بے سو میں جہد کنگ بلے دوینانی معنایک انت۔ دو میں راہاں بچ نیست۔

"منطق کے مطابق ایک شخص کا اپنے آپ کو قتل کرنے یا نہ کرنے کا مطلب دو فلسفیانہ توضیحات ہوتی ہیں یعنی "ہاں" یا "ناں"۔ میں نے یہ بھی نوٹ کیا ہے کہ جو لوگ "ناں" میں جواب دیتے ہیں وہ بھی ایسے عمل کرتے ہیں جیسے "ہاں" کہہ رہے ہوں۔ نطشے کے مطابق وہ کسی نہ کسی طرح "ہاں" کہتے ہیں۔ دوسری طرف ایسا بھی ہونے ہے کہ جو لوگ خود کشی کرتے ہیں ان کو زندگی کے با معنی ہونے کی یقین دہا نی کرائی گئی تھی۔ یہ تضادات مستقل حیثیت رکھتے ہیں" (5)

وجودی فلسفہ تہادگہ بازیں نام ہوا انت ۽ آہاں وتی جو ان میں کردے پیش داشنگ۔ بلے اے درستیں گپانی دیما آہگ ۽ چے اے زانگ بیت۔ اے مرد ماں نوکیں زندے ۽ بارو ۽ جیڑتگ ۽ انسان ۽ آزاتی ۽ مرگ ۽ سراپگر کر تگ۔ یا ایشاں گیشتر ارزشت یکتا میں ذات ۽ سرء دات ۽ وتی وجود (Being) سرء جیڑیت ۽ وتارا نوکیں جہانے ۽ تہا زندگ کنگ ۽ جہد

کرتگ۔ آڈنی دنیا منوک نہ انت۔ آہاں ہر چیز وتی باتن ء چارت ء معنا کرت۔ پمشکہ مدام راستی ء شوہاز ء انت بلے راستی مچ نیمگ ء ابدمان نہ انت۔

وہدے لبرزانک ء بے سمائی، تنہائی، بے وسی، وجود، بے معنائی دگرانی ء دگہ بازیں بنگپ آرگ بوتان گدا وجودیت ء شاہیگانی گیشتر بوت۔ اگاں ماں لبرزانک ء بچاریں تاں مارا وجودیت ء بازیں بنگپانی سر ء گدار ء آزمانک دست کپیت چش کہ فرانس کا فکاء آزمانک "میٹا مار فوسز" ء البرٹ کامیو ء گدار "در آمد" ء دگہ بازیں انجیں گدار ء آزمانک است کہ انسان ء وجود، زند، مہر، بے مہری، حداء، آزاتی، بے سوہی ء خیال، وتی زات ء پگر، ء بازیں بنگپانی سرا نوسیگ بوتگ انت۔

دنیاء سر جمیں لبرزانک ء ہوار بلوچی لبرزانک ء اول وجودیت ء جوانیں اثر گندگ ء کیت۔ بلوچی ء کسی لبرزانک ء منیر احمد بادینی ء وجودیت وتی گدار ء آزمانکانی بہر جوڑ کرتگ۔ منیر احمد بادینی ء بلوچی لبرزانک ء گدارانی دیروئی ء ہاتر ء سک باز کار کرتگ۔ نوکیں گدار براں (Modern novel) ء بلوچی زبان ء تہا بن ہشت ایر کنوک منیر احمد بادینی انت۔ منیر احمد بادینی ء دیما آہگ ء رند بلوچی گدار ء تب ء میل بدل بوتگ۔ آئی ء انسان ء تہی مارشٹانی درانگاز، وس و سواس، نفسیات، ء وجودیت دیما آرنگ انت۔ اشی ء مستریں سبب آئی ء زانت ء شاہیگانی انت۔ ہے زانت ء آوتی رنگ رنگیں لیکمانی اندر ء درانگاز کنت۔ منیر احمد بادینی اول ہمے گش ایت:

"زانت (علم) ڈن ء چہ کیت بلتے ایے زانت نہ پلگ ء ہاگیں زانتے

بیت۔ داں منی جنء مارشت ہوار نہ بیت، آڈنی زانت اے وڑیں

راستی یے نہ بیت۔ کہ من ایش بہ من آل یا من ء کار بہ دنت۔ ڈن ء

ھر کس وتی حساب ء زانت ء مانا کنت من دگہ رنگے ء ایشی ء مانا کن آں۔
اے وڑے راستی یے نہ بیت من گڈا پر چا ہمیشی ء وتی راہشون سر پد بہ
باں۔" (6)

منیر احمد بادینی ء انچو کہ وتی گدارانی تھا وجودی نبشہ کارے، ہے رنگ ء منیر احمد
بادینی اول گوں وجودی آں نزدیکی کنت۔ منیر ء آزانی آنہ انت کہ پیسر ء چہ است انت آ استیں
آزاتی ء تھا آزات نہ بیت بلکن آزاتی ء وت چکین کنت۔

"آزاتی ہمیش انت کہ من شوہازے کن آں۔ پیسر ء چہ ہیچ نیست
من وتی حد اہم شوہازگی آں پر چا کہ حد ا من وتی آزاتیں شور ء
سہل (فیصلہ) ء تہہ ء زان آں نیکہ پگر ء ہیال ء تہ" (7)

منیر احمد بادینی ء گدارانی کارست وتی آزاتی ء وجود، وتی شوہازگ ء گار، وتی زات ء
بارو ء پگر، وتی وس ء بے وس، تننائی ء ابینگی ء ہر و ہد ء جیڑانت ء زند گوازیگ ء جہد ء کن انت۔
چش کہ آئی ء گدار "بہشت ء دوزخ" ء اندر ء ر امین یک وجودی کارستے زانگ بیت۔ آئی دیما
زند مسکرہ یے۔ آئی مستریں برات زہر گیت ء آئی ء ہر دنت کہ توشہزادگے ترا وتی زند چش
کنگی نہ انت۔ آئی ء جواب ء ر امین چش دنت۔

"منی نزد ء بنی آدم ء راجد پتروت یک مسکرائے، قوم، ملک،
مرد، مزن زانت ء نامی نیں مردم کانیت ء زیان بنت۔۔۔ ء پدا کسی نہ
زانت کہ اے در اہیں چیز پر چے بوت انت۔۔۔ پہ کئے بوت انت
۔۔۔ ء کئے ایشاں دیم ء برت۔۔۔؟ کئے داشت۔۔۔؟ ء اے در اہیں
مرد، قوم، ملک چہ کجاہت انت ء کجاہت انت۔۔۔ کس نہ زانت

--- کس پوہ نہ بیت --- من ء ہر چیز اے دنیا ء تہ مسکرہ ملنڈے
 زانگ بیت نہ زان آں پرچے؟ پمشاگاں اے درھیں راجد پتریک
 ملنڈے یک مسکرایے گڑاشر تر ہمیش انت کہ مردم ایشر اداروگہ دُرء
 لوڑی مندو ء مولی غرض محمد ء ڈول ء مسکرا ء تہ بگوازین
 ایت --- اگاں خان صاحب ایشر مسکرہ ء تہ ء گوازینگ ء انت گڈا
 لالاتو من ء اے حق پرچے نہ دئے کہ من ہم ایشر پہ مسکرہ بہ گوازین
 آں ---" (8)

من کہ اے گدار ء وانان تاں البرٹ کامیو ء بے مانانی یات کیت کامیو ء بے مانانی ء
 مانائیش نہ انت کہ کسے ء کشگ ہم روا انت، بلکیں ہمیش انت کہ پشل ء پشومان بوگی نہ انت۔
 ڈبہ ء آگدہ یا بارے سرازیرگ نہ لوٹیت۔ کامیو ء کارست درنیں ذمہ واریاں چہ آرات انت
 آئی ء وتی مردم گری رہ بندے، آئی ء کہ کامیو لوٹیت آیش انت کہ زند ء شر بہ گوازین چو کہ
 عیاشے زانت ء سر پد انت کہ زند ء مانانیمست ء اے پوچ ء بے مانانیں دنیائے۔ بلے ہم وش
 بیت ء چہ زند ء مزگ زیریت۔ (9) کامیو ء بے معنائی (Absurd) بزاں درست بے
 معنانت۔ پشک آئی ء درواہ دیم ء آرونگ۔ یکے خود کشی ء دومی ہے زند ء ناکامیں جہد کہ پہ
 ادار کی تامدار بیت۔ منیر ء کارست رامین راج ء درائیں کار ء کرداں بے معنائے چیز سر پد
 بیت۔ بلے پداوں وتی زند ء تامدار کنگ ء ہاترا پہ مسکرا ہی ء وش شی سر پد بیت ء وتی روچاں تیلانک
 دنت۔

منیر احمد بادی نی چوش کہ فلسفہ ء مردمے آئی ء فلسفہ ونگ ء وانینگ پرے ہاترا آزند ء
 رامدام گوں یک فلاسفرے ء ڈول ء چیزاں چار ایت ء تپاس ایت ء اے چیز آئی ء یک شریں

تخلیقانی تہء گندگ ء کیت انت ء ہمے فکر ء آئی ناول (شمال ء گلیں بازار) ء مستریں کارست مبارک ء داب ء گوں باز جو انیں انداز ء دیم ء کارایت۔ آ انسان ء چند ء آزاتی ء راستی ء زندگی ء حاصل زانت انت۔ آئی ء ہیال ء وت ء راپچا آرگ ء وداں چند ء آزاتی ء راستی ء رسگ زند ء فلسفہ ء زانگ ء پمگ بوت کنت۔ کہ انسان پرچہ پیدا بوت۔ زند ء مقصد چے انت؟ زند چے پیم ء گوازیٹنگ؟ (10) منیر ء نوکی (جدیدیت) ء بوہگ یک مستریں سو بے ہمیش انت کہ آئی ء وجودی بنگ ء سرامز نیں کسا سے ء گدار ء آزمانک نبشتہ کرتگ۔ اے بابت ء اے آر داد نبشتہ کنت۔

" اگاں نوکی ء تب (جدیدیت) ء گوں ہستی ء ہب زانش ء سیالی ء شوہاز ء گڈا منیر احمد بادینی ء کارست مدام ہے بے معنائی ء منزل ء شوہاز وتی ہستی ء مانا ء شوہاز ء جیڑہانی تھا گر پتار انت یا وہے بے مانائی ء تہازند ء روچاں تیلانک دینگ ء جہد ء کنت یا نوک وتی ہستی ء اندر ء سفر ء در کپٹنگ یا وڈن (خارج) ء دروگے سر پد بیت ء راستی ء چے وتی رنگ ء زند ء گوازیٹ انت۔" (11)

منیر احمد بادینی ء کارست اے جیڑانت کہ آہانی زند بے تام ء بے لزت انت۔ پدام ہے جیڑگ ء مجبور بنت کہ اگاں حدائے بخت ء تہاہ ء نبشتہ کنت گڈامہ پرچا گناہ گار بہ ایں؟ پرچا مارا زند دینگ بوتگ؟ پرچا مرگ یے است؟ چشم کہ آئی ء گدار "زمانگ سازیں موسمانی تبند" ء اندر ء در ابیت۔

"حداء؛ من ء مدام حد ء حیال آیاں بوتگ ات کہ اے حد انت کہ من ء پیدا کرتگ ات، من حد اکش ابیت ء منی رزق ء نان ء نکان زمہ وار حد

وت آت، بلے حد اکجآت۔۔۔۔؟ چے حد امنی زندء در اھیں چیزانی
 زمہ وار پمشآت چی کہ آمنء پیدا کر تگ آت۔۔۔۔؟ چے حداء دگہ
 کار نہ آت کہ آمنء پیدا کر تگ آت ء نون منی ہر چیز ء زمہ وارات
 ۔۔۔۔۔ چے اے زمہ وار من وتی کو پگاں نہ ات۔۔۔۔۔؟" (12)

منیر احمد بادینی ء کارست بے وسی ء تهنائی ء آماجی ء سبب ء پگر ء زر ء بٹے وار تگ ء
 وتی شوہاز ء بیگواہ انت۔ بلے آئی ء شوہازی آئی ء راکجا بارت ء سر کنت اے ردانی اندر ء پدر
 انت۔

"من مدام وھدے وتی بار واپگر جت تو من ء ہنخیش تورات چشمکہ من
 ء اے دنیا ء تہا چہ منی مرضی ء رضاء بگرد وراتگ کہ منی در اھیں ہستی
 ء وجود چشمکہ یک نیمگ ء ایتے آت، یک حادثہ ء اڈے ات کہ ناگت ء
 من پیدا کر بو تگ ات کہ من وت نہ زانت کہ من ء کتے پیدا کر
 تگ۔۔۔۔۔؟" (13)

منیر ء اے کارست سار تر ء لیکماں نزیکی کنت بزاں انسان ء یکے ء دور داتگ ء نون
 آہست کہ نیست انسان اے بابت ء مہ جیڑ بیت۔ بلکس پہ وت ء یک جو انیں راہ گچین بہ کنت
 پر چا کہ آوتی فیصلہ ء گچین ء تہا آرات انت۔

"آئی ء رادنیاء تہا دور دینگ بو تگ کس نزانت کہ کتے ء آدور داتگ ء
 پر چے دور داتگ ء شاتنگ۔ درائیں چیزانی فیصلہ وت انسان ء کنگی انت
 ۔ قدر وت چہ انسان ء بنا بیت۔ انسان وتی گچین کاری ء تہ ء آرات انت آ
 انیکس آرات انت کہ منی وتی مرک ء گچین کنت بلے آ انیکس آرات نہ

انت کہ وتی آزاتی ء کار مرزکنت۔ پر آئی الم انت کہ وتی زندء یک راھے
 بہ دنت۔ اگاں آوتی زندء یک راھے نہ دنت گڑ آئی ء مرک وتی پچجک
 ء تہ ء گپت ء ابدشہ وتی آزاتی ء کار مرزکنگ ء "نیست" ء دنیا تہ ء گار
 بیت۔" (14)

سار ترء اے لیکہ منیر بادیئی ء گدارانی براہ ء صورت انت ء ہمشانی سبب ء بلوچی
 لہزنانک ء وجودیت منیر احمد بادیئی ء کمک ء پُر چکار ء گوناپ دنگ بوٹنگ منیر احمد بادیئی ء
 کارست وتی بے معنائی ء معنادیگ ء شوہاز ء سر جن انت بلے گڈی ء پداوتی پت ء پیر وکی راہ ء
 روانت۔ چش "بہشت ء دوزخ" ء کارست راین انت کہ وتی واہگانی نہ سرجمی ء آوت ء بے
 معناسر پد بیت ء پداوتی کوھنیں راہ ء راھنند، دود ء رید گانی نیمگ ء روت۔ آزانت کہ راستی
 اے نہ انت بلے آوں ہے چا گرد ء مردے کجا بروت؟ ء چی بہ کنت؟ ہرچی بہ کنت بلے پدا
 اوں ہے چا گرد ء اندر ء پداوتی پت ء پیر کی درد ء غمانی زندگی کنگ کپیت۔ آچہ وتی قوم ء راج
 ء سدگ نہ لوٹیت پر چاکہ ایشانی سدگ یک حجاتی یے۔ پشمانی یے پشکہ آپدا کیت ء ہمد ء بیت
 ۔ ہنچش آئی ء آزمانک "ہزار پاسانی شپے" ء مسترین کارست نیگ انت کہ آئی ء بابت ء اے
 آرداد نبشہ کنت۔

"منیر ء کارست آخر پداوتی ہما کو ہنیں زند ء نیمگا سرشت اے سرکشگ
 آہانی نزار استی نہ انت بلے چوں بکنت ہما بے وسی آئی ء چہ اے آزاتی ء
 نام ء پک ء چہ گیشتر دوست بیت آدروگیں کارست لے جوڑ بوھگ ء
 بدل ء وتی ہما سرازرتگیں ڈبہ ء زیرگ لوٹیت آچے بنت، چونیں گم بنت
 ء عزاب بہ بنت چہ آھاں مچک نہ لوٹیت۔" (15)

آئی آ زمانک وجودیت ء جو انیں کرد پیش دارگ ء انت۔ بلے منی بنگپ تننا آئی ء ناول انت آنیمگ ء روگ نہ لوٹاں۔ چش کہ نطشے ء خیال انت ماں حد آکشتگ ء اے راہ ء راہ بند، مذہب مئے مک ء کرت نہ کنت۔ پمشکہ آ "مرد آہن" (super man) ء لیکہ دیم ء کاریت آں کہ آقدر پیدا کنت۔ نطشے ء خیال ء super man بزاں "مرد آہن" یک انچیں کارست ءے کہ آ جنت ء پروشیت ء پہ لس مردم ء راہ پیدا کنت۔ نطشے "مرد آہن" ء ہاترا Master Morality ء لس مردمانی ہاترا Slane morality کارمرز کنت۔ کہ Slane morality ہر و ہد ء Master Morality ء منوک بیت۔ ہائی ء پیداوتی زند ء گوازینیت۔

"نطشے کا نظریہ ڈارون کے نظریے کا تسلسل اور اس کی تکمیل ہے ڈارون یہ کہتا ہے کہ ہر حیوان نے اپنے سے بڑھ کر ایک جنس پیدا کی ہے۔ وہ درجہ اسفل کے حیوانات سے شروع کرتا ہے اور انسان پر پہنچ کر ختم کر دیتا ہے۔ نطشے نے اس پر اضافہ یا تکمیل یا ترمیم یہ کی ہے کہ لہذا انسان کو بھی اپنے سے بڑھ کر ایک جنس پیدا کرنی چاہئے، جس کو وہ "فوق البشر" کے نام سے موسوم کرتا ہے اور اس سارے فلسفے کو نطشے زرشت کے منہ سے بیان کرتا ہے یہ زرشت خود نطشے ہے اور فوق البشر،، خود نطشے کا مقصد زندگی۔" (16)

نطشے ء پہ دنیا ء راستی ء راہ ء نیگ ء آرگ ء واستہ اے وڑیں جہدے دیم ء آدرنگ کہ ستا کر زانت۔ ہے وڑیں خیال ء واہشت منیر ء کارستانی تھا چست بنت کہ جاہے "مرد آہن

"بنت ء جاھے آپ وٽ مرد ء آہن ء شوہازگ انت۔ چشکہ آئی گدار "زمانگ سازیں موسمانی
تبد ء تہاگندگ بنت چش کہ

"من ء ہماہیر و ء ہما بامردیں، مرد ء شوہازانت کہ اے زند ء ارواح ء
زانت، مارازانت ء مئے زند ء زانت۔۔۔۔۔ مئے زند ء شون ء شرب
ء زانت۔۔۔۔۔ چپی ء کہ من اے عمل ء حرکت ء یک بہرے نہ اول
۔ بلے من نہ زاناں چون زان آل کہ ایش زمانگ سازیں انت
۔۔۔۔۔ ء اشی تبد ء تہہ ء الم ء مئے تہ ہم یک ہنجیں ہیر وے، بامردیں
ء برزشرپیں مردے است کہ آمئے رگ ء روتگاں زانت۔۔۔۔۔ ء
منی ہیال ء اے زمانگ سازیں موسمانی تہا مئے ہیر و توئے
۔۔۔" (17)

نطشے ء حیلانی و ء منیر ء اول کارست ہے لوٹیت کہ "مرد آہن "پیداک بہ بیت ء
آئی ء قوم، راج، زبان، ملک، ر بیدگاں دیروی بہ دنت ء پہ آہاں نوکیں راہ ء رہند جوڑ بکنت ء
آدگہ درست آئی پشت ء slane morality دروشم ء بہ بنت یا آوت مرد آہن ء دروشم
ء بہ بیت۔

منیر احمد بادینی ء وجودی فلسفہ انچش وتی گدارانی تہا جاہ داتگ کہ بیدے وجودیت ء آئی ء گدار
بے تام ء بدرنگی ء چہرگ ء جن انت۔

آسر:

منیر احمد بادینی ء 90 ء چہ گیش ناول نویستگ ء سرجمیں رنگ ء آئی ء وجودیت ء سرء گپ
کنگ سک گران انت۔ چشکہ من وتی وس ء جہت ء آئی ء سہ ۳ یاچار ۴ ناول ء سرء وتی اے پٹ

و پول کرتگ۔ منیر احمد بادینیء بلوچی لبرزانکء چشیں مزنیں نامے ایر کرتگ بلے افسوزء ہبر
 ایش انت واجءء سرءء یک کتابے اوں دست نہ کپیت۔ بلے پدا اوں آئیء ہبءء واہگے توکا ہج
 کمی گندگ نیتءء آنبشتہ کنت پھ و تاءء وتی زاتء آراتیء نولیسگء توکا درگیجگء جہدءء
 کنت۔ منیر بادینیء بلوچی لبرزانکء اسک باز نوکیں بنگپء تکنیکء اتگ کہ آہانی اندرءء یکے
 وجودیت انت۔ وجودیت نہ تہنا منیرء لبرزانکء اندرءء آرتگ۔ بلکس دری لبرزانکاں ہر زانی
 حسابء ناولء آزمانک دست کپنت۔ بلے 1950 بگرداں 1993ء بلوچی لبرزانکء یک
 ناول یے دست نہ کپتگ کہ آوجودی بنگپء سرءء انت۔ نہ تہنا وجودی بلکس مئے لبرزانکء مہر
 اوں انگتء شےء ہانی، مہنازء شہدادء رنگء گندگء کیت۔ مئے زمانگ بدل بوتگ۔
 کوہنیں لوٹ مئے واہشاں سرجم کت نہ کن انت بلے نوکیں تبء سماہنا منیر احمد بادینیء تہا
 گندگء اتلگ۔ پمشکہ آئی ہر گدارء اندرءء وجودیت گوں نوکیں رنگےء گندگء اتلگء
 پیدا ک انت۔ منیر بادینیء وجودیت انچیں رنگےء پیش داشتگ کہ وانوکء سماہیت کہ آئیء
 دیمء راستیں زندے بیان کنتگ بوہگ انت یا کہ آئیء کارست راستیں زندء بہر انتء مدام
 وتی زندء راستیء شوہازء وتء معنایے دینگء حاترا بازیں راہانی مسافر بنتء وتی وجودء
 درگیجگ در کپنت۔

اگاں پولکار منیرء یک دورے بگوشت تاں ردنہ بیت کہ آئیء زمانگء بلوچی کسی
 لبرزانکء تب بدلیء نیمگا شتگ۔ منیرء ساریء وجودیتء رنگء دروشم کسی گورا گندگء نہ
 اتلگء نہ کہ کسےء اے نیمگا آہگء جہد کرتگ۔ ہاں بلوچی شائریء اندرءء بازیں شاعرے
 گورا گندگء کیت کہ آشاعری کلاساک، نیم کلاساک یا نوکیں شاعری بہ بیت۔ بلے کسی
 لبرزانکء جہدء کوشت کتوکانی اولی نام منیر بادینی نینگ انت۔

شوندات

- 1- بادی، منیر احمد، (ردء بند) قاسم فراز، آدینک وجوہیت، بلوچستان اکیڈمی تربت، 2010، تاکدیم 24
- 2- J.A Cuddom third addition literary term and 316-2 literary theory
Sartre's conception of God-3
<https://macsphere.mcmaster.ca/bitstream/11375/13955/1/fulltext.pdf>
- 4- بادی، منیر احمد، (ردء بند) قاسم فراز، آدینک وجوہیت، بلوچستان اکیڈمی تربت، 2010، تاکدیم 33
- 5- کامیو، البرٹ، (ترجمہ ارشاد احمد فضل)، خود کشی، بک ہوم لاہور، 2013، تاکدیم 16
- 6- بادی، منیر احمد، گداروشیا، 2014، تاکدیم 18
- 7- ہمیش
- 8- بادی، منیر احمد، بہشت ءدوزخ، نیو وکالج پبلی کیشنز کوئٹہ، تاکدیم 134
- 9- داد، اے آر، (ردء بند) قاسم فراز، آدینک وجوہیت، بلوچستان اکیڈمی تربت، تاکدیم 64
- 10- دوست، ڈاکٹر علی، گداروشیا، تاکدیم 39
- 11- داد، اے آر، (ردء بند) قاسم فراز، آدینک وجوہیت، بلوچستان اکیڈمی تربت، 2010، تاکدیم 77
- 12- بادی، منیر احمد، زمانگ سازیں موسمانی تب، فیصل بکس کوئٹہ، 2012، تاکدیم 42

- 13- بادینی، منیر احمد، زمانگ سازیں موسمانی تب، فیصل بکس کوئٹہ، 2012، تاکدیم 40,41
- 14- بادینی، منیر احمد، (ردء بند) قاسم فراز، آدینک وجوہیت، بلوچستان اکیڈمی تربت، 2010، تاکدیم 14,15
- 15- داد، اے آر، (ردء بند) قاسم فراز، آدینک وجوہیت، بلوچستان اکیڈمی تربت، 2010، تاکدیم 79
- 16- زرتشت، نطشے، گوشنہ ادب، کبیر بلڈنگ جناح روڈ کوئٹہ تاکدیم 23
- 17- بادینی، منیر احمد، سازیں موسمانی تب، فیصل بکس کوئٹہ، 2012، تاکدیم 52,53

بتل ۽ بلوچی بتل

زاهد حسین دشتی¹

دردانه²

Abstract:

It is an established fact that proverb generally the quintessence of peoples collective wisdom. A proverb is a simple and concrete saying, popularly known and repeated, that express a truth based on common sense or experience.

Proverbs fall into the category of formulaic language and form a folklore genre. However; almost every culture is an examples of its own unique proverbs.

The current study carried out on representation of Balcohi proverbs (BATAL). The Balcohi proverbs have their own peculiar importance in the Balcohi society. The proverbs are told and different events as standard.

¹ لیکچرار، شعبہ بلوچی، یونیورسٹی آف بلوچستان کوئٹہ

²: اسٹنٹ پروفیسر (تاریخ) گورنمنٹ گریجویٹ کالج سیٹلائٹ ٹاؤن کوئٹہ

بتل ۽ معناء بزانت ۽ گيشينگ ۽ پيسراگاں ماچماں شانگ بدیں بچاریں ته بتل بندر
 ۽ گوں یک قومے ۽ دود ۽ ربيدگ ۽ آئی ۽ تارنخ ۽ بندوک ۽ همگر نچ انت۔ دنيا ۽ تارنخ سک
 کہن ۽ قدیم انت کہ ایشی ۽ بابت ۽ تنی وهدی پک ایں بچ ترانے دیمانہ اتلگ، سائند ان ۽
 زانکاراں وتی جتا جنائیں لیکه ۽ هیال دیما آورنگ انت۔

ہے حساب ۽ دنيا ۽ تارنخ کہن انت ۽ ہے وڑا بنی آدم ۽ تارنخ اول کہن ۽ قدیم
 انت کہ بنی آدم ۽ زند ۽ کرنانی کرن گوازینگ انت ۽ اے زند ۽ سپر ۽ وڑ وڑیں جنجال ۽
 جاوراں گوں دچار کپنگ ۽ بازیں ہے جنجال ۽ ازابی پرائی ۽ آزمود جوڑ بونگ انت ۽ بنی آ
 دم ۽ وتی جنجالی ۽ مشکلاتانی سراوتی کتہ کاری درشان کتگ انت۔ بتل بندر ۽ اگاں چارگ بہ
 بیت کہن ۽ قدیمیں مردمانی گشتنگیں گپ ۽ تران انت کہ آہاں جاور گوں وتی چماں دیستگ
 انت ۽ ایشانی سراچار ۽ بیچار کتگ ۽ بازیں پکر ۽ جیڑگ ۽ پد ہے جنجالانی بابت ۽ وتی کتہ کاری
 دیما آورنگ انت ۽ ہے کہ گوں بتل ۽ دروشم ۽ کمیں لبزراں درشان ۽ پدر کتگ انت بازیں
 بتل گوں راستیں ۽ بازیں وت ساچیں کہ ۽ واقعہ ۽ بندوک انت۔

بتل ایو کا گوں یک راج، ٹک ۽ قبیلہ ۽ یک دگے ۽ گوں بندوک نہ انت بتل ہمک
 قوم ۽ گور ۽ مارا دست کپیت، ہمک کوہ، کوچک ۽ دمگاں بتل است ۽ موجود انت بلے
 ہر علاقہ، دگ ۽ بتلانی نیام ۽ الم ۽ کسانیں پرک ۽ تپاوت مانیت ۽ بازیں بتل مارا بازیں جتا
 جتائیں دگ ۽ علاقہ ۽ مارا دست کپ انت کہ مانا ۽ حساب ۽ درائیں قومانی گور ایک حساب
 انت ۽ بازیں بتلانی پزدری بزانت ۽ مانا است انت، جتا جتائیں قومانی گور ۽ مارا ہم دروشمی ۽ ہم
 تی گندگ ۽ کابنت۔

پہ بتل ۽ انگریزی زبان ۽ (Proverb) ۽ لبز کار مرز بیت ۽ پہ اردو ۽ ضرب المثل ۽ بتل (Proverb) ۽ مانا ۽ بزانت ۽ بابت ۽ گشتنگ بیت کہ ہما جملہ یا sentences کہ آئی ۽ زاہری مانا ۽ بزانت ۽ ابید اندر ۽ چیریں معنہ ۽ بزانتے بداریت ۽ گوں ہراہد ارایں لبز ایں بندوک بہ بیت۔

“In expression who meanings cannot be inferred from the meanings of the words that make it up proverb is a sentence which give us hidden meaning”

(<https://en/m.wikipedia.org/>)

ہے حساب ۽ اگاں ما اردو ۽ بچاریں تہ اردو ۽ پہ بتل ۽ ضرب المثل ۽ لبز کار مرز بیت کہ اے گوں دو لبز ایں بندوک انت۔

”ضرب ۽ معنایان کنگ انت ۽ مثل آئی جمع انت کہ ویل ۽ در اتلگ بز ایں یک ویل باز گشت ۽ تجربہ ۽ پدید ما آہگ ۽ آئی ۽ راستی ۽ بابت ۽ جو انیں ڈرے ۽ سر پدی بہ رسیت گڑا ہما زبان ۽ زانتکار ۽ گشو کاں وتی تجربہ زانت ۽ ردا ویل ۽ بنگی گپ یک جملہ ۽ تہا بیان کنگ انت“ (شمس الحق، 2012:12)

بتل ۽ بزانت چہ درور بز ایں مثال ۽ ردا کار مرز گندگ ۽ کیت ۽ رواج گپنگ، بتل ۽ ہر زبان ۽ پہ مکد ۽ معنایک وڑانت۔ پرچا کہ بتل در ایں زبانانی الہی ایں بہرے زانگ بیت بتل پہ مانا درور ۽ مثال ۽ کار مرز بیت۔

”ہما کسانیں جملہ ۽ بتل گشتنگ بیت کہ باز مزنےں مانا یے بدنت بتل ارزان سادگ ۽ دل ۽ یات بنت۔ بتل زند ۽ بازیں راستی ۽ حیڑ ہانی بابت ۽ ارزا انیں لبز ایں پدر کنت شاعری ۽ ہما

گال ۽ بند کہ آانسانی دلگوش ۽ وٽی نیمگ ۽ کارنت ۽ ھے وڑا گال ۽ بند سینہ در سینہ مردمانی دل ۽ بنت“ (بلوچ، 15: 2008)

بتل وٽی تامداری ۽ دانائیں مانا ۽ بزانت ۽ وٽی مٹ وٽ انت کہ آسہ درسد راست انت، زبان ۽ براہداری ۽ جلوہ انت، ھے ہاترالس مردماں بتل زوت ے ات بنت ۽ ھے ہاتر اتل ۽ رواج گرگ ۽ کارمرزی ترند بوتگ۔ بتل گونڈ گال آنت دراجیں سر ہالاں گوں گونڈیں لبزانی تہا معنا دار کنتگ ۽ گتگ ۽ نام بتل انت، بتل دراج کشیں سر ہالانی دو لبزانی تہا معنا دارگ کنتگ ۽ مردم ۽ دیما پیش کنتگ ۽ نام انت بتل نو کتریں لوٹانی رد انت۔

بتل گیدی لبزانک ۽ ہما بہر انت کہ آئی ۽ مانا ۽ بزانت راستی، شاہگانی ۽ شیرکن ۽ وش انت، پرچاکہ بتل گیشتر کوا سیں مردمانی مارشت ۽ سرگوست انت۔ بتل بلوچ چاگرد ۽ بے درورے ل مڈی انت۔ اگاں مایک راجے ۽ زندمان ۽ زانگ ۽ سرپد بوہگ لوٹیں گڑا درستاں چہ گیش پیسر ۽ مار آئی ۽ بتلانی سر ۽ چار ۽ تپاس ۽ چمشانک د، ہنگی بیت۔ چہ بتلانی زانگ ۽ ما آراج ۽ سیاسی، مالی ۽ چاگردی سر ۽ پڑانی بابت ۽ سرپدی ۽ گپت کت کنیں۔ بتل ہما مردماں جوڑ کتگ ۽ روج دانگ انت کہ آزانکار ۽ کوا س بوتگ انت۔ بلوچی بتلانی تپاسگ ۽ پد اے گپ سچک انت کہ بلوچ راج سک کو ہن ۽ کہد ییمیں راجے ۽ آئی ۽ تب ۽ مزاج، روایات ۽ زند ۽ جاور چہ ایندگہ راجانی مقابلہ ۽ جتا انت۔

" The proverb is a short generally known sentence of the folk which contains wisdom, truth, morals and traditional views in a metaphorical , fixed and memorable form and

which is ended down from generation to generation
."(Dabaghi, 807:2010)

بتل ۽ بزانت گون مثل ۽ همگرنج انت ۽ بتل انسان ۽ بنیات ۽ همراہ انت۔ آاے
سفر ۽ گوں گڈ سراهوار بنت۔ ہما قول یا گپ کہ گشتن ۽ ردانامدار بوتگ انت آئی ۽ را بتل
گشتنت بتل یک گوڈ ۽ کسانیں گالے، ہجے کسانیں گال دنیا ۽ راستی ۽ پدر کنت۔ بتل یک
مزنیں ویل ۽ کسہ ۽ بکی گپ انت ہمک زبان ۽ بتل است انت۔ بتل پہکیں راستی ۽ پدر کنت
۔ بتل زانتکاریں مردمان جوانیں ۽ دانائی گشتن ۽ گپ انت کہ دیما آرگ بوتگ انت بتل چہ
عربی ۽ لبز مثل ۽ دراتلگ اردو، عربی ۽ فارسی ۽ ایشی ۽ ضرب المثل گشتنت ۽ انگلش ۽ پہ
ایشی ۽ proverb لبز کار مرزبیت بتل بنی آدم ۽ تجربت ۽ سرگوست ۽ مارشانی درشانی انت
چناہا بتل ۽ لبزی معناء بزانت ۽ بدل ۽ بتل یک پہکیں محکمیں سرپدی ۽ درشانی انت۔ بتل
وتی پہکیں لبزانی دروشے کہ ایشی ۽ تہا کمی ۽ گیشی بوت نہ کنت۔ بتل ہمک زبان ۽ الہی بہرہ
چہ بتل ۽ وسیلہ ۽ زبان ۽ کہن ۽ قدیم، پراہ ۽ شاہگانی ۽ لبزیات ۽ گنج پدر رسیت کہ چہ ایشی
۽ راجے ۽ بن دپتر، دودور بیدگ، نند ۽ نیاد ۽ روایت ۽ گپ زانگ بنت۔ بتل انسان ۽ بدی ۽
شری ۽ درشان انت۔ چہ بتل ۽ راجے دود ۽ ربیدگ چارگ ۽ ٹپاسگ بیت۔ بتل ۽ تہ
راجے زند ۽ چاگرد پدر انت۔ چہ اے درائیں ہیلایاں اے گپ گیشیت کہ بتل راجانی
آدیک انت۔

”نون اے گپ ۽ زانگ ہما وھد ۽ بوت کنت کہ کجام زبان ۽ چنچو بتل است یا بتلانی زیب
داری، جلونانی، مکسد ۽ بزانت چے وڈا انت اے گپ آ زبان ۽ گشوکانی زانتکاری ۽ پدر کنت
بتل یک آسرے کہ بازیں زمانگ ۽ دور ۽ گوزگ ۽ پد جوڑ بوتگ انت ۽ رواج گپتگ انت۔ پہ

دور آراج ۽ چاگر دی، مالیاتی ۽ ایندگہ پہنات پدر بنت ۽ اے در اینانی بنیات، راستی، تجربت
 راجی بن دپتر ۽ نفسیات انت۔“ (بلوچ، 15: 1994)
 بتل دگنیای راستی انت، بتل ۽ مانا ۽ بزانت ۽ بابت ۽ بازیں هیال ۽ لیکہ دیما آتگگ بہ چار
 ات انگش ۽ اے مانا،

A proverb is a simple and concert saying, popularly known as repeated that expresses a truth based on common sense experience .they are often metaphorical. A proverb that describe a basic rule of conduct may also be known as maximum problem fall into the category of formulaic language, (en.m.wikipedia)

بتل یک راجے ۽ دود ۽ ریدگ ۽ آدینک انت پر چکہ کہ چہ بتل ۽ راجے ۽ تب ۽
 میل ۽ نفسے ات زانگ بیت۔ بتل راج ۽ مزاج ۽ تب ۽ پدر کنت، چہ بتل ۽ زانگ کہ
 راج ۽ کجام چیز دوست بیت ۽ کجام ۽ ۽ رار دکت۔

”بتل انچو کہ عربی ۽ لیزر مثل ۽ در اتگگ ۽ بتل، مثال ۽ درور ۽ راکامر بیت۔ ہمک بتل وتی
 درور ۽ جاورانی پدرائی ۽ کنت۔ بتل گونڈ گال انت، بزایں دراجیں سرہالاں گونڈیں لیزرانی
 تہامعنا کنگ ۽ گشگ ۽ نام بتل انت چشمہ کسے ۽ گشگ بیت کہ مروچاں مئے ہلک ۽ دمگاں
 ہرام واری ۽ بے سمانی بازانت مردم شر ۽ گندگ ۽ فرق ۽ نزانت ۽ دگہ دگہ،، بلے اگن
 ہے دراج کشیں گپ گشتانک ۽ بدل ۽ آگاں چو گشگ بہ بیت،، اے ملکہ نہ انت شادی
 کورے،، سرجمین گپ ہے دوین لیزرانی تہاچیر انت اگاں ماایشی ۽ گیشواری ۽ کبنےں یک

دراجیں نبشتانکے جوڑ بیت ہمے وڑا بتل دراج کشین سرھالاں دولیزانی تہامعنا دار کنت
 “(بلوچ، 15: 2008)

ہمے حساب ۽ بتل ۽ بابت ۽ زانکارانی ھیل ۽ لیکہ جتا جتا انت واجہ بدل خان اے بابت ۽
 گشیت کہ۔

"The Balchohi word for proverb is Batal (also matal in some dialects) the proverb constitutes one of the most important genres of balochi oral literature. People feel a great test quoting them to authenticate a statement, validate an opinion, or just to ornament at talk .proverb are also an effective weapon for convincing people, warning them, or even giving them advice ,because they are the collective wisdom of the past and the popular convention is that the people in the past because of their honesty ,piety and spiritual powers, were wiser than those in modern times and have prophesied on all matters leaving nothing to be added for the coming generations"(Sabir,34:2011)

بلوچی ۽ بتل ۽ پرچے بتل گشنت ۽ بتل ۽ نام ۽ روایت چتور دیما اتلگ ۽ بلوچی لبز
 بتل ۽ معنایچی انت؟ بتل ۽ لبزی ۽ گالبدری مانا جتا انت، زانکارانی گیشتر ھیال درور ۽ مثال
 گندگ بیت، ہمے بابت ۽ بوہیر کلاچی نبشتہ کنت۔

”بتل ۽ بزانت ۽ مانا مثال انت ۽ ڇه عربي ۽ مثال ۽ در اتلگ، ماں عربي ۽ گپ جنگ ۽ وهده ۽ ث ۽ را، ۽ ت وڙا گشت، ماں عربي ۽ دو، ۽ را ثنين نبشته کن انت بله هبر کنگ ۽ وهده ۽ اتنين گشت سئ ۽ را ماں عربي ۽ ثلاثه نبشته کن انت بله هبر کنگ ۽ وهده ۽ تلهنگشت نبشته هئ وڙ ۽ تالب ۽ تالب گشت، ۽، بز اں بتل بندر ۽ عربي ۽ مثل انت که رند ۽ پر شنگ ۽ بتل جوڙ بوتگ ۽ بلوچاں ڇه عربي ۽ مثل اش کنگ ۽ کم کم ۽ اے مثل ۽ ڇه بتل جوڙ بوتگ بلوچستان ۽ بازيں هند اں انگت هم بتل ۽ را مثل گشت اگاں اڙت چارگ به بيت بتل وت یک مثال ۽ مثال ۽ وڙا کار مرز بيت“ (کلا نجي، 2011: 130)

اے گپ پدر انت که بتل گي شتر مثال ۽ در ور ۽ کار مرز بيت، هم ۽ وڙا بتل ۽ بزانت ۽ بابت ۽ جنا جتا ایں هيال ديما اتلگ انت۔ بتل ۽ ته ۽ شين ۽ پشدری کله است انت، تچکائي ۽ بدل مردم په بتل ۽ وسيله جوڙ کننت۔

بتل ۽ بابت ۽ واجه شيعيب شاداب تجزيه کنت ۽ گشتيت،

”که اے ليکه ۽ ردال بزر بتل ڇه عربي ۽ مثل ۽ در اتلگ ۽ رند امثل گنگ بوتگ ۽ بازيں وهداني گوزگ ۽ پدا اے لبز ۽ متل ۽ دروشم گپنگ پر چيکه وهده لبز مثال بدل نه بوتگ ۽ مثال پدا مثال جوڙ نه بوتگ گڙا مثل چتور بتل جوڙ بوت کنت ماپشتو زبان ۽ بتل ۽ را مثل گشت۔ بلوچستان ۽ هما هند که اودا گوں پشتو ۽ ربيدگي نزيکی ۽ سيادي است ۽ اے بلوچي زبان ۽ سراپشتو زبان ۽ لساني اثر ۽ گنگ بيت“ (شاداب، 2012: 76)

بتل ۽ لبزي ۽ گالبندي بزانت ۽ بابت ۽ جنا ایں هيال ديما اتلگ،

"Proverb is not considered to be the key part of a language, but expression and representation of the cultural norms and,

values. Balochi like the other languages of the globe, has an enriched history of “proverbs. Proverbs have been used in balochi poetry”(mohtd, 39:2015)

بتل گوں راج ء دود ء ر بیدگ ء بن دپتر ء همگر نچ انت ء راج ء آدینک انت۔ بتل ہر راج ء جتا جتائیں دور ء زمانگ ء پیش دارایت۔ بتل زبان ء المی ء اثر دری بہرے۔

”بتل یک راجے ء تہذہبی ردوم ء کچ ء کیل ء راجی زندگوازینگ ء، اصول ء ر ہبند زانگ بنت۔ چشکہ بتلانی ٹہینوک ء رواج دیوک یک ہاسیں مردے نہ انت بلکن تیوگیس چاگرد ء گشنگیس گپ ء تران انت کہ الس ء ایشانی ساچگ ء رواج دینگ ء زمہ واری زرتگ انت ء، اے چہ دراجیں زمانگے ء سینہ در سینہ یک نسلے ء ماں دومی نسل ء سر بوتگ انت ء، (محمد، 39:2015)

بتل گیدی لبزانک ء مزنےں مڑیے بتل گوں بنی آدم ء بنداتی زمانگ ء ہمراہ انت، بتل ہر زبانے ارواح انت۔

”بتل لبزانک ء مزنیں مڑیے زانگ بیت ء اے کہنیں تہرے گوں بنی آدم ء زند ء چاگرد ء بندوک انت ہے ہاتر اے گپ پہک انت کہ زبان ء شیر کنی ء تا مداری ء ارزشت ء دل شمو شکار نہ بیت۔ بتل چہ شاعری، گیدی قصہ، چاچ، لیکو، زہیروک، ہالو، لیلو، موتک ء زبان ء ایندگہ تہراں چہ کوہن ء دیم تریں تہرے زانگ بیت کہ ایٹی ء دامن پراہ ء شاہگان انت انچو شکہ بتل ہمک زبان ء تہا است انت ہے حساب ء بتل ء حکمت زبان ء ما زمان انت تاں یک زبانے ء تہا بتل مان مہ بیت آ زبان نہ مانیت بتل زبان ء شیرگ انت

یک زبان ۽ لبز انکے ۽ وشرترین تهر که آئی ۽ شیر کن ۽ تامدار کنت آ بتل انت“
(رحیم، 2017:7)

بتل ۽ لبزی ۽ گالبندی بزانت ۽ بابت ۽ ہم بازین هیال ۽ لیکه دیما اتلگ انت۔
”بتل ۽ په عربی ۽ مثل، فارسی ۽ متل یا ضرب المثل، پشتو ۽ متل، اردو ۽ ضرب المثل ۽ انگریزی ۽ proverb عربی ۽ ہے لبز مثل یا فارسی ۽ متل انت ۽ مئے گور ۽ ایشی ۽ بتل گوشت ۽ بلوچی زبان ۽ باز جاہ ۽ بتل ۽ رامتل گشت۔“ (رحیم، 2017:7)
چه بتل ۽ جتا جتا ایں مانا ۽ بزانت ۽ بتل ۽ گالبندی سر حال گیشنگ۔ بتل گیشتر زانکارانی هیال ۽ په درور ۽ مثال زاہر انت

”ہے حساب ۽ بتل ۽ معناء بزانت ۽ بابت ۽ بازین هیال ۽ لیکه دیما اتلگ انت ۽ ایشی ۽ ارزشت ۽ بابت ۽ بازین زانکاراں وتی هیال ۽ لیکه درشان کتگ انت۔“ بتل یا کہ متل گیدی لبزانک ۽ براہداریں ۽ سکیں کہن ۽ قدیمیں بہر ۽ گوں زبان ۽ ہمگر نچ انت ایشی ۽ ردوم ہما وهد ۽ بیت کہ زبان ۽ جند جوڑ بیت ۽ مھلوک پہ وتی ہمروچیں زند ۽ کار بھنگ کنت مدان مدان ۽ زبان ۽ ہمراہی ۽ اے بہر کرن ۽ زمانگ ۽ گوزگ ۽ گوں دیما روان بیت ۽ مروچی راجی لوٹ ۽ راستیانی پیا ایشی ۽ تہاوڑ وڑیں گیشی بنت۔“ (ندیم، 2012:237)

چه زانکار ۽ پٹ ۽ پوکارانی بتل ۽ بزانت ۽ بابت ۽ هیالاں اے گپ گیشینگ کہ بتل ۽ بندپتر کہن انت ۽ بتل ۽ ہر زبان ۽ مزنیں سفرے ۽ پد وتی ارزشت گیش کتگ ۽ دیم ۽ جنز ان انت۔ نوکتریں زمانگ ۽ مردم وتی ہر روچی گپ ۽ تران ۽ ہم بتل کار مرز کنت۔

”بتل زبان ۽ زیبا کتنگ ۽ کہن ۽ شرتزیں رھبند انت۔ شعرانی ہما بند کہ گپ ۽ تران ۽ حاتر ۽ مثال دینگ بنت آ ہم بتلاں ہوار کتنگ بنت پرچیکہ بتل ۽ بندری مانا مثال دینگ

انت۔ اگاں کجام ہم بند یا گپ ۽ تران ۽ امثال جوڑ بکنیں آ بتل گنگ بیت
 “(بلوچ، 2008:15)

بتل زبان ۽ ہمراہی ۽ راجے ۽ بن دپتر ۽ آئی ۽ سر زمین ۽ ہمگر نچ انت، راستی امیش
 انت کہ بتل راج ۽ تاریخی ۽ دودر بیدگی ارزشت ۽ برجہ داریت ۽ ہے وڑا بتل بلوچ راج ۽
 درائیں پہناتانی جتائیں رھبندانی یات گیری ۽ کنت چوناہا بتل ۽ زانگ ۽ پھنگ ارزان انت آ
 ہمک وڑیں مجلس ۽ دیواناں بر اھدار ۽ ووش کنت، بتل ۽ تہار راج ۽ لگوری، بہیلی، ہر این رویہ
 ، جوانیں رویہ ۽ ہے وڑیں تب ۽ مزاج ۽ روایت ۽ درائیں شریانی پدرائی بیت انت۔ کہنیں
 زمانگ ۽ بتل قانود ۽ رھبند بوتگ انت کہ بتل ہر کس ۽ منتگ انت۔ اگاں یک راجے ۽
 نفسیات چارگ ۽ تپاسگی بہ بیت گڑا اے گپ الی بیت کہ آئی بتلانی سراچشٹانک دینگ ۽
 چارگ بہ بنت پرچیکہ بتل تیوگیں راجے ۽ مال ۽ مڈی انت۔

”بتل ۽ جند ۽، معنہ ۽ بزانت چے انت اے نام کئے ۽ ۽ کدی ایر کنگ اے انچیں جست ۽
 سوال انت کہ ایشانی بابت ۽ گوں دلجمی ۽ ہچ گنگ بوت نہ کنت۔ البت چو گنگ بیت کہ
 ایشانی بازیں مانا بنت“ (عادل، 2011:99)

بتل ۽ اگاں ما بندری حساب ۽ پچارین تہ اے گپ پدربیت کہ بتل دنیا ۽ درائیں
 راج ۽ قومانی گور ۽ مارا دست کپ انت ۽ بازیں قومانی بتلانی نیام ۽ نزیکی اون گندگ بیت ۽
 بازین اے وڑیں بتل اوں مارا دست کپ انت کہ بازیں قوم ۽ راجانی گورا است انت ہے
 حساب ۽ دیمتر بتل ۽ بابت ۽ انور شاہ قحطانی نبشتہ کنت کہ

”بتل دنیا ۽ کلیں زبانانی تہا است انت اے بنی آدم ۽ گہترین تجربت، سرگوست ۽ مارگ ۽
 احساسانی مجگ ۽ شیرگ انت۔ بتل ۽ مانا ۽ مکسد ۽ آئی زاہری مانا ۽ چہ سک بازگیش انت۔ بتلانی

لبزانی تہا گیشی بوت نہ کنت بلکہ آہر و ہدء زمانگ ء یکیں وڑا گشگ ء نویگ بنت
 “(قحطانی، 15: 1994)

بتل دگنیاء ہر زبان ء بتلی بہرے کہ پہ درور، کلوه یاشیواری ء ہاتر آگشگ بیت ء
 زبان ء الہی بہرء زانگ بیت۔ درسیں انسانانی جیڑھ یک وڑانت ہمے ہاتر ء بتلانی ہمسنگی ء ہم
 دہی یک وڑانت۔

”بتل انسانانی مچی ء زانشت ء پکر ء جیڑگ ء جہا نگیریں درشانے پشکہ ماایشاں ہمک دور ء
 باریگ ء، کجام ہمرنگین گپ ء تجربتے ء بیان ء کت کناں چونہا ء بتل ء زاہری معناء بزانت
 وتی پڑوری مانا ء بزانت ء چہ جتانٹ پرچیکہ راجد پتر ء بابت ء سر جمیں سر پدی ء کس نزانت
 کسے بلوٹیت کہ راج ء دودمان ء بن دپتر ء بابت ء بزانت گڈا آبتلانی پڑوری معناء بزانت
 ء بازیں ہیالے دیما آورت کنت، پرچیکہ بتل باز وار وتی دور ء باریگ ء چہ آزات بیت ء
 جہا نگیریں درشانی ے انت، دنیا ء کہن ترین لبزانک مصر ء لبزانک ء ایشاں ء دیوال ء سنگانی
 سر ء نویگ بوتگ انت ء ایشاں ء انورزم ء نام دینگ بوتگ انت رند ء اے تہر ایندگہ
 مردماں چشکہ یونان ء بقرط ء انگریزی ء فرانس بیکن ء وتی ذاتی تجربتانی درنگازی ء کار گپتگ
 “(رحیم، 2017، ت 6)

بتل کسے ء نہ نشینگ جوڑ نہ کتگ انت بلکہ زبان ء الہی بہرے ء جہت ء رواج
 گپتگ ء و ہدء ہمرائی ء بتل وتی لوٹ ء گزر ء ارزشت گیش کنگ ء انت ء لس مردمانی گپ
 ء تران ء کار مرزبیت۔

”بتل دانا ء کوا سیں مردمانی گشتن انت کہ چہ ہا سیں جاور ہال، تجربہ ء مہمات ء رند گشگ
 بوتگ انت ہمک بتل ء یک ہا سیں ء جتا میں چاگردے بیت بتل وتی زند ء جاور ہالاں بیان

کنت ایثی ء متلب ء ممول ء مراد ایث انت کہ بتل ہما مھلوک ء گند ء نند، مالی جاور، ذوق ء واھگ ء شیواری ء ڈس ء دینت۔ ہمے سوب انت کہ بتل یک قومے ء زند ء یک ہاسیں بہرے زانگ بیت بتل ء گیشتریں سیادی گوں زبانی گشتن ء بندوک انت ہمے سوب ء آتاں دیر ء زندگ مانیت“ (بلوچ، 1964: 149)

آسر:

چو کہ ہر زبانی وتی جتائیں تب ء مزاجے داریت ء زبان ہمے وڑائیں تب ء سرشون ء ردا وتی پچار ء نشان داری ء کنت۔ درانگازی ازم ء تہا خاصیں ترا کیب، گالوار، چاچ ء چہر ء شیناں ابید بتل ہم زبانی ء زگریں مزاجے ء زندگ دارگ ء مزنیں لبزائی بستارے دارنت۔ بتل زبان ء ہمالی پہنات انت، کہ چہ زبان ء بندات ء بگرداں داں زبان ء آوکیں وھدا آئی ء ہمراہ بیت ء گوں آئی ء ہوار ء ہم گرنچ بیت۔

دنیا ء دراہین زبانی دامن چہ بتلاں سر رتچ انت۔ بتل پہ یک زبانی ء انجیں گوھر قیمتی ء مڈی ء کہ ایثی ء ابید ہچ زبان دیمرنی ء سر جم بوت نہ کنت بتل زبانی ء شیر کنی ء مزنیں ارزشت ء دارایت۔ بلوچی زبان سک مزنیں ء شاھگان انت کہ ایثی ء رانز آرگ ء ہاتر ایک مزنیں وس ء واکے لوٹ ایث ء چہ اے تھیس ء کار ء اے ردا گوٹڈیں جہدے کنگ بوتگ، ہمک راجانی وڑا بلوچی لبزائک ہم چہ بتلاں سر رتچ انت ء زند ء چیشیں پڑے نیست کہ آئی بابت ء بتل گنگ نہ بوتگ۔ بلوچی شاعری ء بتلانی کارمرزی ء روایت سک باز انت۔ بلوچی بتل وتی رنگ ء دروشم ء وتی منٹ وت انت۔ انچوش کہ مالیاتی ء مالداری، دودر بیدگی، بے کردی، وت گلائی، بہیلی، دست پچی، بے کاری، دروگ ء ہٹاک، جان دڑی، بز دلی، بدل ء باندات، بے ر ء بے رگے ری، جہد ء کوششت، دوستی ء مہر، سنگتی ء

دوزوائی، تپاکی، قول و کرار، ملک دوستی، شکر کاری و شکر کاری، پوتاری، زاننکاری، پلیسڈی، راستی، سور و سانگ، زالبولانی شرب و دگہ بازی بن گپانی سرا بتل گوشگ بوتگ۔

سرشون

بلوچ، ڈاکٹر عبد الممالک (1964) بتل اُلس کوئٹہ جنوری
 بلوچ، رمضان بامری (2008) گنج گوہر، سید ہاشمی ریفرنس کراچی
 بلوچ، غلام فاروق (1994) بلوچی بتل، چیزے تک و پہنات، بلوچی ماہتاک لبز انک حب
 رحیم، اسحاق (2017) بلوچی بتل، ابا بکر کلمتی اکیڈمی پلیری گوادر
 شاداب، شعیب (2012) بتل و میر وء بتل و پولکاری و نگدی و انشت، ہنکین شعبہ بلوچی
 جامعہ بلوچستان کوئٹہ

شمس الحق، محمد، (2012) اردو کے ضرب المثل اشعار تحقیق کی روشنی میں، فلشن ہاوس
 لاہور

کلانچی، بوہیر (2011) بلوچی بتلانی معناء کارمرزی، بتل گنج رد و بند غلام فاروق
 بلوچ، سید ہاشمی ریفرنس کراچی
 ندیم، عبد الغفار (2012) مئے بتل، چے چوں، پرچہ، گشبین ردانک، صورت خان مری
 بلوچی اکیڈمی کوئٹہ

یوسف، محمد (2015) بلوچی بتل ماں گل خان نصیر و شاعری و، ہنکین، پٹ و پولی تاکبند
 ہفتمی، شعبہ بلوچی جامعہ بلوچستان کوئٹہ

Badal khan, sabir (2011) Balochi proverbs some Examples of Balochi proverbs with Background stories. Batal Ganj, Sayed Hashmi Reference library Karachi.

Dabaghi, Azizollah, (2010) Elham pishbin and Leila Niknasab proverbs from the viewpoint of Translation, Journal of language teaching and Research ISSN 1798-4769 vol-1, No, 6 Manufactured in Finland.

en.m.wikipedia

<https://en/m.wikipedia.org/wiki/proverb>